

Jaarverslag 2016

1. GasTerra	4
Voorwoord	5
Over GasTerra	7
Waardecreatiemodel	9
Bestuursgegevens	10
Bericht van de Raad van Commissarissen	12
Governance	18
Personeel en Organisatie	21
Stakeholderdialoog	25
Risicoparagraaf	36
Compliance	42
Samenvatting resultaten	44
2. Gas	45
Visie	46
Ketenbeheer	47
Marktontwikkelingen	50
Levering en verkoop	58
Inkoop	62
Transport	65
3. Groen	66
Visie	67
Kennis delen	68
Kennis ontwikkelen	69
Kennis tonen	70
Footprint GasTerra	73
4. Groningen	75
Visie	76
Sponsoring	77
Vrijwilligersfonds	78
GasTerra voor Groningen	79
Betrokkenheid bij de regio	80
5. Jaarrekening	81
6. Leeswijzer	104
7. GRI Index	106
8. Begrippenlijst	112

9. Profielschetsen	118
ir. R.E. van Rede	119
drs. M.W.J. de Wilde	120
drs. F.F. van Koten	121
drs. G.J. Lankhorst	122
mr. drs. C.W.M. Dessens	123
mr. A.F. Gaastra	124
ir. J.W. van Hoogstraten	125
drs. R.M. de Jong	126
drs. R.G. de Jongh	127
mr. drs. T.W. Langejan	128
ir. J.M.W.E. van Loon	129
ir. F.A.E. Schittecatte	131
ir. A.E.M. Broenink	132
ir. P. Dekker	133
drs. M.E.P. Dierikx	134
ir. J.M. Van Roost	135
ir. T.W. Starink	136
drs. B.E. Westgren	137
10. Persbericht	138
11. Voorgaande jaren	139
12. Contact	140

GasTerra

Voorwoord

Gas wordt maatwerk

De energie- en gaswereld blijft volop in beweging. Op internationaal maar zeker ook nationaal niveau wordt vanwege het klimaatvraagstuk hard gewerkt aan een klimaatneutrale energievoorziening. Het gaat om een complex probleem met veel keuzemogelijkheden en grote financiële consequenties. De eerste meters zijn gemaakt: autoriteiten namen en nemen maatregelen die broeikasgasemissies, in het bijzonder CO₂-emissies, substantieel en structureel moeten verminderen. Bedrijven, vaak geholpen door overheden, investeren in duurzame alternatieven voor fossiele bronnen. Er verrijzen steeds grotere windmolenparken; menigeen laat zonnepanelen op zijn dak leggen; de belangstelling voor duurzame projecten neemt toe; wetenschappelijke instituten onderzoeken de mogelijkheden van technologische innovaties; maatschappelijk wordt volop gediscussieerd over een snellere transitie naar een volledig klimaatneutrale energiehuishouding. In Nederland wordt dit debat en het gevoel van urgentie versterkt door aardbevingen als gevolg van de gaswinning uit het Groningenveld.

Een formidabele uitdaging ligt vóór ons. Aan de ene kant moet het huidige energiesysteem, waarin GasTerra als groot gashandelsbedrijf een belangrijke rol speelt, goed blijven werken. Aan de andere kant hebben we een rol bij het verantwoord uitvoeren van de energietransitie. Of dit zal lukken, hangt niet in de laatste plaats af van de vraag of voldoende draagvlak kan worden verworven voor de soms ingrijpende maatregelen. De transitie zal immers lange tijd in beslag nemen en veel vragen van burgers en bedrijven. Of het nu om gaswinning, het bouwen van windmolenparken of het verhogen van de energierekening gaat, draagvlak is niet vanzelfsprekend.

Wat betekent dit alles voor de positie van gas in de energiemix en voor GasTerra?

Om met het laatste te beginnen: voorlopig minder dan men misschien zou verwachten. Hoewel het aandeel aardgas in de energievoorziening uiteindelijk fors zal verminderen voorziet het nu nog steeds in de warmtebehoefte van het overgrote deel van de Nederlandse en een aanzienlijk deel van de Europese energiemarkt en zal dat naar verwachting nog geruime tijd blijven doen. Ook in de Europese industrie vervult gas een belangrijke rol. GasTerra's bedrijfsmodel is daarom niet veranderd. We kopen gas van producenten en verkopen het aan marktpartijen zoals energiebedrijven en industriële ondernemingen. Door het verrichten van aanvullende diensten aan de klant voegen we zoveel mogelijk waarde aan ons product toe.

Dit betekent uiteraard niet dat de externe maatschappelijke ontwikkelingen geen invloed hebben op GasTerra's strategie. We dragen zowel materieel als immaterieel bij aan de energietransitie door kennisinstellingen te steunen, projecten te financieren, groen gas te vermarkten en actief deel te nemen aan het maatschappelijk debat over dit thema.

De aardbevingen in Groningen vroegen en vragen nog steeds nadrukkelijk om aandacht. Daar hebben de getroffen Groningers recht op. Een veilige gaswinning en herstel van de aangerichte schade moeten daarom topprioriteit blijven. Daarnaast dient de leveringszekerheid van de miljoenen huishoudens die afhankelijk zijn van het Groningengas, te worden gewaarborgd.

Klimaatverandering en het veiligheidsvraagstuk hebben gas in Nederland een imagoprobleem bezorgd. Fossiele brandstoffen, dus ook aardgas, zijn nu eenmaal onderdeel van het probleem. Tegelijkertijd heeft gas ook alles in zich om deel van de oplossing te zijn. Ons product speelt in de energietransitie een onmisbare rol. Met het concept **Gas-op-Maat** slaat de gassector een brug tussen de vereiste CO₂-reductie en verduurzaming en de noodzakelijke voorzieningszekerheid en kosteneffectiviteit van maatregelen. Deze strategie, die we als gassector hebben ontwikkeld, komt er in het kort op neer dat aardgas in de energietransitie alleen daar wordt ingezet waar duurzame alternatieven zoals wind en zon om wat voor reden dan ook minder aantrekkelijk of niet mogelijk zijn. We kunnen zoals gezegd nu en in de nabije toekomst niet zonder gas; met name hernieuwbaar gas zal ook in een klimaatneutrale energiehuishouding een waardevolle bijdrage aan de energievoorziening kunnen leveren. In bijzondere gevallen zijn combinaties van gas en duurzame bronnen de beste oplossing. Tegelijkertijd kan groen gas zorgen voor emissiereducties in andere lastig te verduurzamen sectoren. Met andere woorden: gas wordt maatwerk.

Tot slot de resultaten van GasTerra. Zowel het verkoopvolume als de prijzen waren lager dan in de vorige verslagperiode. De hoeveelheid verkocht gas verminderde tot 63,9 miljard kubieke meter (2015: 70,3 miljard kubieke meter), de gemiddelde prijs tot 15,3 cent per kubieke meter (2015: 20,8 cent per kubieke meter). De omzet kwam daardoor uit op 9,9 miljard euro (2015: 14,7 miljard euro). De opbrengstvermindering is vooral veroorzaakt door de daling van de gasprijs. GasTerra heeft daar geen invloed op. Maar op alle gebieden waar GasTerra wel het verschil kan maken, heeft het zich van zijn beste kant laten zien: beheersen en optimaliseren van onze portfolio, waarde van toegevoegde diensten maximaliseren, heronderhandelen van contracten en beheersen van ons budget. Ik ben ervan overtuigd dat dit in 2017 niet zal veranderen.

Ik wil dit voorwoord niet besluiten zonder mijn voorganger Gertjan Lankhorst te bedanken. Tien jaar lang stond hij aan het roer van GasTerra, een periode waarin vele successen zijn geboekt, maar ook stevige maatregelen moesten worden genomen om onze organisatie aan te passen aan de gewijzigde omstandigheden. Hij heeft aan dit proces gewetensvol en succesvol leiding gegeven, zodat hij trots kan omzien naar een slagvaardig bedrijf dat klaar is voor de toekomst.

Robert van Rede
Interim CEO

Over GasTerra

GasTerra B.V. is een internationaal opererende handelsonderneming in aardgas en is gevestigd aan de Stationsweg 1 in Groningen. De onderneming is werkzaam op de Europese energiemarkt en heeft een belangrijk aandeel in de Nederlandse gasvoorziening. We bieden tevens diensten aan die gerelateerd zijn aan de gashandel. De onderneming heeft meer dan 50 jaar ervaring in de in- en verkoop van aardgas.

Missie

De missie van GasTerra is het maximaliseren van de waarde van het Nederlandse aardgas. We vervullen een publieke taak met betrekking tot de uitvoering van het kleineveldenbeleid van de Nederlandse overheid. Dit beleid beoogt de productie van aardgas uit de Nederlandse kleine velden te bevorderen.

Visie

We hechten groot belang aan verduurzaming van de energievoorziening en initiëren projecten in dit kader. Gas blijft in deze energietransitie onmisbaar als we zowel de energievoorziening veilig willen stellen, als de emissie van CO₂ willen verminderen. Hoewel het aandeel van aardgas in de totale energievoorziening de komende decennia zal afnemen, kan Nederland nog lang een belangrijk aardgasproducerend land blijven. GasTerra streeft ernaar de verduurzaming verantwoord – dat wil zeggen met oog voor economische en ecologische belangen – te laten verlopen. We laten ons hierbij leiden door de grondslagen van maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO). De drie grondbeginselen van MVO - People, Planet, Profit - hebben we vertaald in drie eigen doelgebieden: Gas, Groen en Groningen. Daarbij staat Gas voor de bedrijfsresultaten, Groen voor de ambitie een verantwoorde energietransitie tot stand te brengen en Groningen voor de gemeenschap waar we deel van uitmaken. Klantgericht, resultaatgericht en verbetergericht zijn de drie kernwaarden van GasTerra. Het zijn deze begrippen die de medewerkers van GasTerra als uitgangspunt nemen voor hun handelen. Daarbij wordt gewerkt conform een gedragscode, waarin integriteit en respect de leidraad vormen. We streven naar bestendige relaties met marktpartijen en naar overeenkomsten waarin de waarde van het aardgas en de bijgeleverde diensten tot uiting komen.

Strategie

De economische waarde en het maatschappelijk belang van gas bepalen GasTerra's rol bij de benutting van de binnenlandse gasvoorraad en de Nederlandse en Europese energievoorziening. GasTerra maximaliseert de waarde van zijn product door vier doelen na te streven:

- **Anticiperen:** we anticiperen op een veranderende omgeving en luisteren naar onze stakeholders, zodat kansen en bedreigingen geïdentificeerd zijn en GasTerra ook in de toekomst aan zijn missie van waardemaximalisatie kan voldoen.
- **Volume:** we streven naar het geheel verkopen van het aan GasTerra aangeboden volume aan gas.
- **Prijs:** we streven naar het realiseren van een marktconforme prijs met een zo hoog mogelijke marge voor de gehele portfolio.

- **Kosten:** we zorgen voor een juiste balans tussen kosten enerzijds en waarde en zorgvuldigheid anderzijds.

De onderneming benut haar positie in de Europese markt optimaal, met name in de marktsegmenten waar de vraag naar aardgas gepaard gaat met de vraag naar aanvullende diensten. Daarbij wordt gebruik gemaakt van gas en flexibiliteit uit Nederlandse bronnen en gasopslagen. Gas uit andere dan Nederlandse bronnen wordt ingekocht als dat past in de algehele aanbod- en vraagportfolio. GasTerra ontwikkelt als exponent van een vrije energiemarkt voortdurend nieuwe producten en diensten. We willen in dit kader een betrouwbare en concurrerende gasleverancier voor onze klanten zijn en een bijdrage leveren aan het versterken van de positie van gas in de energiemix en daarmee de verduurzaming ondersteunen.

Waardecreatiemodel

Inputs

Gas

Totaal volume 63,9 mrd m³

- Groningenveld
- Kleine velden
- Virtuele handelsplaatsen
- Import
- Groen gas

Gasmarkt

- Fluctuerende gasprijs
- Gascontracten
- Licenties
- Handelspartners
- Ondergrondse gasopslag

Organisatie

- 158 FTE
- 177 Medewerkers
- Diversiteit
- Arbeidsvoorwaarden
- Hoofdkantoor Groningen

Kennis en systemen

- Kennis van de gasmarkt
- IT-systemen

Financiën

- Eigen vermogen €216 mln
- Investerings €1,2 mln

Maatschappij

- Stakeholders
- Imago van gas

Business Model

maximaliseren

Anticiperen

GasTerra anticipeert op een veranderende omgeving en luistert naar zijn stakeholders, zodat kansen en bedreigingen geïdentificeerd zijn en GasTerra ook in de toekomst aan zijn missie van waardemaximalisatie kan voldoen.

Volume

GasTerra streeft naar het geheel verkopen van het aan GasTerra aangeboden volume aan gas.

Prijs

GasTerra streeft naar het realiseren van een marktconforme prijs met een zo hoog mogelijke marge met het gehele portfolio.

Kosten

GasTerra zorgt voor een juiste balans tussen kosten enerzijds en waarde en zorgvuldigheid anderzijds.

Governance

Risico-management

Public Relations

Public Affairs

Outputs

Gas

Totaal volume 63,9 mrd m³

- Gasverkopen
- Langetermijncontracten
- TTF-verkopen

Gasmarkt

- 100% nakomen contractuele verplichtingen
- 47,7 mrd NL gas ingekocht (Groningenveld en kleine velden)

Organisatie

- 147 mannen, 30 vrouwen
- 3% Ziekteverzuim
- Medewerkerstevredenheids-onderzoek: 7,2
- Veiligheid/ongevallen

Kennis en systemen

- Trainingskosten: 1,85% van totale personeelskosten
- Opleiding en loopbaanmogelijkheden
- 99,98% beschikbaarheid hoog kritische systemen

Financiën

- Omzet €9.865 mln
- Netto-winst €36 mln
- Werkkapitaal €198 mln
- S&P credit rating AA+

Maatschappij

- Transparantiebenchmarkscore 163 in 2016
- Kennis delen en kennis ontwikkelen over energie(transitie)
- Steunen energietransitieprojecten
- Industrielokanten verduurzamen
- Sponsoren en vrijwilligersfonds in de regio
- €26,4 mln lokale inkoop facilitair

Outcomes

Gas

- Leveringszekerheid van ons aardgas
- Bestendige relatie met klanten
- Aardgasbaten

Groen

- Kennisdeling en -ontwikkeling over de rol van gas in de energievoorziening in R&D, onderwijs en publieke debat
- Bijdragen aan de verstandige transitie naar een klimaatneutrale energievoorziening

Groningen

- Hoogwaardige werkgelegenheid regio
- Leveren betekenisvolle bijdrage aan lokale samenleving

Bestuursgegevens

Het bestuur van GasTerra bestaat uit één statutair directeur, benoemd op voordracht van de Raad van Commissarissen met goedkeuring van de minister van Economische Zaken. De statutair directeur is voor onbepaalde tijd aangesteld. Naast de statutair directeur bestaat de directie uit drie directeuren/algemeen procuratiehouders: de financieel directeur, de commercieel directeur en de directeur portfolio. Daarnaast zijn drie stafhoofden aangesteld voor juridische zaken, personeel & organisatie en communicatie & public affairs.

Per 1 januari 2017 heeft de heer Lankhorst zijn functie als CEO van GasTerra neergelegd. Hij zet zijn loopbaan voort bij de Vereniging voor Energie, Milieu en Water (VEMW). In afwachting van de benoeming van de nieuwe hoofddirecteur/CEO is de heer Van Rede benoemd tot waarnemer.

ir. R.E. van Rede

Interim CEO/Directeur
Commercie

drs. M.W.J. de Wilde

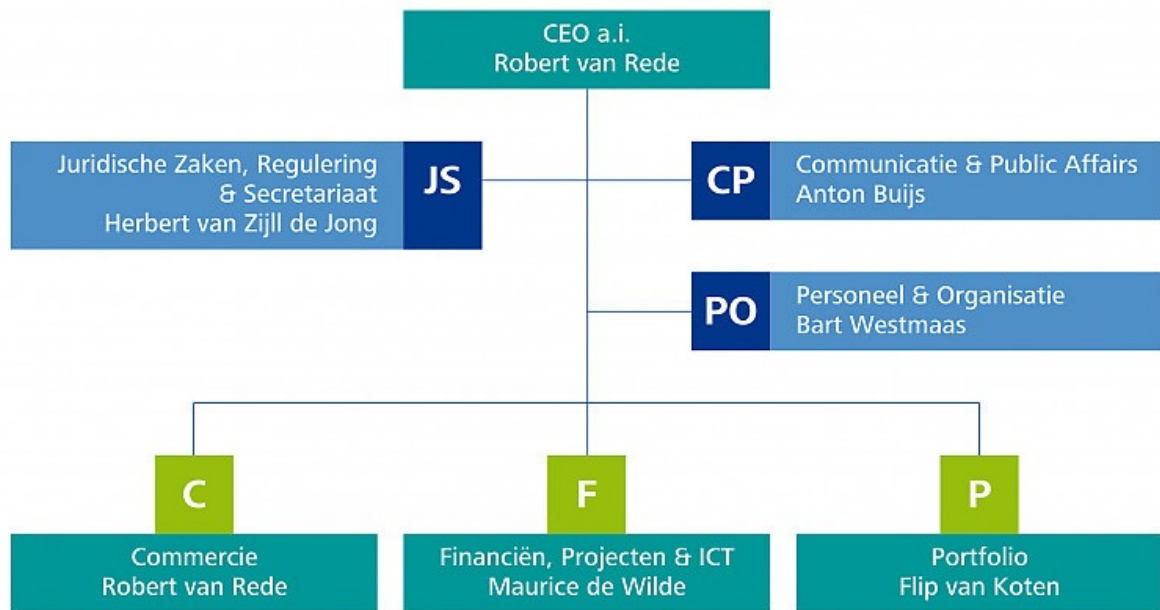
Directeur Financiën, Projecten
en ICT

drs. F.F. van Koten

Directeur Portfolio

*De heer ir. A.E.M. Broenink vervulde tot medio januari 2016 de functie Directeur Portfolio. Tot de benoeming van de heer Van Koten heeft de heer Lankhorst zijn taken waargenomen.

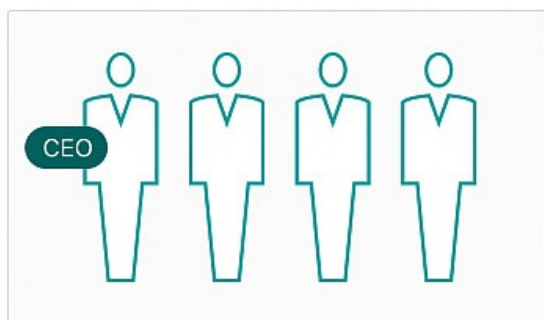
Stafhoofden

A.J.P. Buijs, Manager Communicatie & Public Affairs

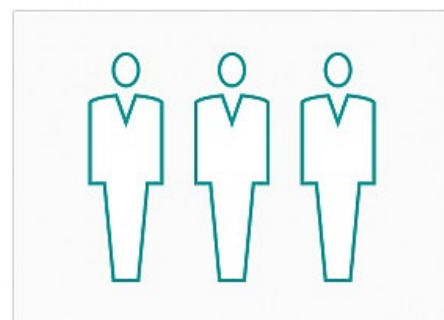
drs. B.A. Westmaas, Manager Personeel & Organisatie

mr. H.J. van Zijll de Jong, Manager Juridische Zaken, Regulering en Secretariaat

4 Directeuren

3 Stafhoofden

Gemiddelde leeftijd: 51 jaar

Bericht van de Raad van Commissarissen

Samenstelling Raad van Commissarissen

De Raad van Commissarissen houdt toezicht op het beleid van de directie en op de algemene gang van zaken bij GasTerra. De Raad van Commissarissen bestaat uit acht leden waarvan één lid wordt benoemd door de minister van Economische Zaken. De Raad benoemt uit zijn midden een voorzitter; de minister van Economische Zaken moet deze benoeming goedkeuren.

De Raad van Commissarissen wijst uit zijn midden een College van Gedelegeerde Commissarissen aan, dat uit vijf leden bestaat, waarvan één lid een door de minister van Economische Zaken benoemde commissaris is. De Raad kan zijn bevoegdheden delegeren aan het College, voor zover deze delegatie geen inbreuk maakt op de taken en bevoegdheden van de Raad van Commissarissen.

Statutair is bepaald dat jaarlijks in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders, twee leden van de Raad van Commissarissen aftreden volgens een door loting vast te stellen rooster. De raadsleden die aftreden zijn terstond herkiesbaar of herbenoembaar. Opvolgende leden van de Raad van Commissarissen nemen op het rooster de plaats van hun voorgangers in.

Per 1 januari 2016 is de heer drs. D.A. Benschop teruggetreden als commissaris en als lid van het College van Gedelegeerde Commissarissen. Hij werd opgevolgd door mevrouw ir. J.M.W.E. van Loon.

De in 2013 ontstane vacature in de bezetting van de Raad is per 15 februari 2016 ingevuld door de benoeming van de heer mr. drs. T.W. Langejan.

Per 1 maart 2016 is de heer ir. J.W. van Hoogstraten, de heer ir. T.W. Starink opgevolgd als commissaris en als lid van het College van Gedelegeerde Commissarissen.

Per 1 april 2016 is de heer ir. P. Dekker teruggetreden als commissaris en werd hij opgevolgd door de heer drs. R.G. de Jongh.

Per 1 juli 2016 is de heer drs. M.E.P. Dierikx teruggetreden als commissaris en als lid van het College van Gedelegeerde Commissarissen. Hij werd opgevolgd door mevrouw drs. B.E. Westgren.

Per 1 augustus 2016 is de heer ir. J.M. Van Roost teruggetreden als commissaris en als lid van het College van Gedelegeerde Commissarissen. Hij werd opgevolgd door de heer drs. R.M. de Jong.

Per 15 september 2016 is mevrouw drs. B.E. Westgren teruggetreden als commissaris en als lid van het College van Gedelegeerde Commissarissen. Zij werd opgevolgd door de heer mr. A.F. Gaastra.

De Raad dankt alle teruggetreden leden van de Raad en het College voor hun inzet voor de onderneming.

Naam	Bestuurstermijn	Bevoegdheid	Datum van benoeming
mr. drs. C.W.M. Dessens	Herkiesbaar in 2017	Gedelegeerd Commissaris	1 januari 2006
drs. R.M. de Jong (vanaf 1 augustus 2016)	Herkiesbaar in 2018	Gedelegeerd Commissaris	1 augustus 2016
drs. R.G. de Jongh (vanaf 1 april 2016)	Herkiesbaar in 2017	Lid Raad van Commissarissen	1 april 2016
mr. A.F. Gaastra (vanaf 15 september 2016)	Herbenoembaar in 2018	Gedelegeerd Commissaris	15 september 2016
ir. J.W. van Hoogstraten (vanaf 1 maart 2016)	Herkiesbaar in 2019	Gedelegeerd Commissaris	1 maart 2016
mr. drs. T.W. Langejan (vanaf 15 februari 2016)	Herkiesbaar in 2020	Lid Raad van Commissarissen	15 februari 2016
ir. J.M.W.E. van Loon (vanaf 1 januari 2016)	Herkiesbaar in 2020	Gedelegeerd Commissaris	1 januari 2016
ir. F.A.E. Schittecatte	Herkiesbaar in 2019	Lid Raad van Commissarissen	15 februari 2014
ir. P. Dekker (tot 1 april 2016)	-	Lid Raad van Commissarissen	1 juli 2005
drs. M.E.P. Dierikx (tot 1 juli 2016)	-	Gedelegeerd Commissaris	2 juli 2011
ir. T.W. Starink (tot 1 maart 2016)	-	Gedelegeerd Commissaris	1 november 2015
ir. J.M. Van Roost (tot 1 augustus 2016)	-	Gedelegeerd Commissaris	1 juli 2005
mw. drs. B.E. Westgren (van 1 juli 2016 tot 15 september 2016)	-	Gedelegeerd Commissaris	1 juli 2016

Vergaderingen

De Raad (met inbegrip van het College van Gedelegeerde Commissarissen) kwam 13 maal in vergadering bijeen in aanwezigheid van de directie. Afgezien van twee vergaderingen waren hierbij alle leden aanwezig. Bij twee vergaderingen was tevens de Audit Commissie (AC) vertegenwoordigd in de persoon van de voorzitter. De externe accountant was op uitnodiging van de Raad aanwezig in de vergadering waarin de jaarstukken over 2015 werden behandeld en goedgekeurd.

Strategie en doelstellingen

Met de directie is gesproken over de strategie van de onderneming en de vertaling daarvan naar de doelstellingen voor de komende jaren. De waardemaximalisatie van het Nederlands gas blijft hierin voorop staan. De strategie is enkel op kleine onderdelen aangepast. Tevens is besproken in hoeverre de doelstellingen voor het jaar 2016 zijn gerealiseerd en zijn de doelstellingen voor 2017 vastgesteld. GasTerra draagt actief uit dat aardgas een belangrijke rol speelt in de transitie naar een volledig duurzame energievoorziening.

De sinds begin 2014 genomen besluiten van de minister van Economische Zaken betreffende de inzetbaarheid van het Groningenveld, als gevolg van de ontwikkelingen in het Groningen aardbevingendossier, hadden geen directe impact op GasTerra's missie en strategie, maar hebben wel in sterke mate de wijze beïnvloed waarop het bedrijf zijn strategie kan uitvoeren. Dit onderwerp was een belangrijk aandachtspunt in de vergaderingen van de Raad en het College van Gedelegeerde Commissarissen.

Aanwezigheid bij fysieke en telefonische vergaderingen

	Raad van Commissarissen	College van Gedelegeerde Commissarissen	Audit Commissie
mr. drs. C.W.M. Dessens	2/2	11/11	
ir. J.M.W.E. van Loon	2/2	11/11	
ir. T.W. Starink (tot 1 maart 2016)	1/1	2/2	
ir. J.W. van Hoogstraten (vanaf 1 maart 2016)	1/1	9/9	
drs. M.E.P. Dierikx (tot 1 juli 2016)	1/1	4/5	
mr. A.F. Gaastra (vanaf 15 september 2016)	1/1	2/3	
ir. J.M. Van Roost (tot 1 augustus 2016)	1/1	6/6	
drs. R.M. de Jong (vanaf 1 augustus 2016)	1/1	5/5	
ir. P. Dekker (tot 1 april 2016)	1/1	N.v.t.	
drs. R.G. de Jongh (vanaf 1 april 2016)	1/1	N.v.t.	
ir. F.A.E. Schittecatte	2/2	N.v.t.	
drs. B.E. Westgren (Commissaris vanaf 1 juli tot 15 september 2016)	0/0	3/3	1/1
mr. drs. T.W. Langejan	2/2		3/3
drs. T.P.K. Huysinga			4/4
drs. A.J. van der Linden			4/4
drs. A.J. Boekelman			4/4

** Het eerste cijfer geeft de aanwezigheid weer, het tweede cijfer is het aantal vergaderingen dat heeft plaatsgevonden in de periode dat de commissaris in functie was.*

In het kalenderjaar 2016 had GasTerra te maken met de voor het gasjaar 2015/2016 vastgestelde maximumproductie uit het Groningenveld van 27 mrd m³. Voor het gasjaar 2016/2017 bedraagt het productiemaximum 24 mrd m³. In het kader van de leveringszekerheid is in de betrokken productiebesluiten ruimte gecreëerd voor een hoger plafond als er sprake is van een kouder dan gemiddeld gasjaar. Ook bij bepaalde technische beperkingen in de installaties van Gasunie Transport Services (GTS) kan – op verzoek van GTS - extra productie nodig zijn. Naast de geldende

productielimieten zijn er ook randvoorwaarden betreffende de verdeling van de productie over de delen van het Groningenveld, alsmede ten aanzien van de grootte van de fluctuaties van maand tot maand binnen het gasjaar. NAM dient te voldoen aan deze voorschriften. GasTerra levert een belangrijke bijdrage aan het ontwikkelen van de hiervoor benodigde planningssystematiek, alsmede aan de dagelijkse uitvoering.

In 2016 is goede voortgang gemaakt om de doelen die zijn geformuleerd binnen het reorganisatieproject GasTerra 2018 te realiseren. De aanpak en resultaten van dit project zijn op gezette tijden met de Raad besproken.

Risicobeheersing

De Raad heeft in 2016 de risico's besproken die verbonden zijn aan de bedrijfsactiviteiten. In dat kader kwam de beoordeling door het bestuur van de opzet en werking van de interne risicobeheersing- en controlesystemen aan de orde, zowel door de bespreking van het *document of representation* als door een presentatie over deze systemen. Ook is aandacht besteed aan de *management letter* van de externe accountant en is stilgestaan bij de voor GasTerra relevante maatschappelijke aspecten. De Raad concludeert dat GasTerra een stevig *control framework* heeft, dat effectief functioneert en voortdurend verder wordt verbeterd.

Personele aangelegenheden

De heer Lankhorst heeft zijn functie als CEO per 1 januari 2017 neergelegd. Hij vervulde deze functie sinds 1 september 2006. Wij spreken onze dank uit voor de uitstekende wijze waarop hij in deze periode leiding heeft gegeven aan de onderneming, alsmede voor de zeer goede samenwerking met de Raad en het College. De Raad wenst hem veel succes in het verdere verloop van zijn loopbaan.

Met ingang van 1 januari 2017 is de heer Van Rede door het College van Gedelegeerde Commissarissen benoemd tot interim CEO. De procedure voor de opvolging van de heer Lankhorst is in gang gezet.

De Raad van Commissarissen bespreekt jaarlijks met de directie het binnen de organisatie aanwezige opvolgingspotentieel voor invulling van managementfuncties. Hij keurt het beloningsbeleid goed door een cao-mandaat te verlenen.

De Raad wordt, indien nodig, betrokken bij mutaties van nevenfuncties van directieleden van GasTerra en bespreekt eenmaal per jaar het complete overzicht van deze nevenfuncties. Ook het overzicht van nevenwerkzaamheden van leden van de Raad passeert jaarlijks de revue.

Audit Commissie

De Raad van Commissarissen heeft een Audit Commissie ingesteld. Deze commissie houdt toezicht op de werking van de interne risicobeheersings- en controlesystemen, alle financiële aangelegenheden, de relatie met de externe accountant en de toepassing van de informatie- en communicatietechnologie. De Audit Commissie heeft in één van de raadsvergaderingen verantwoording afgelegd omtrent de uitgevoerde werkzaamheden.

De Audit Commissie is gedurende het verslagjaar vier keer bijeengekomen.

Per 1 maart 2016 is drs. B.E. Westgren als lid van de Audit Commissie opgevolgd door mr. drs. T.W. Langejan. De samenstelling van de Commissie is ultimo 2016 als volgt:

drs. A.J. Boekelman (Voorzitter)

drs. T.P.K. Huysinga

drs. A.J. van der Linden

mr. drs. T.W. Langejan

Zelfevaluatie

De Raad van Commissarissen heeft in 2015 zijn eigen functioneren besproken en er gedurende 2016 op toegezien dat de hierbij vastgestelde aanbevelingen werden uitgevoerd. Inmiddels zijn al deze aanbevelingen opgevolgd.

Contacten met de medewerkers

De Raad heeft zich in informele gesprekken met medewerkers op de hoogte gesteld van de gang van zaken in de onderneming. De Raad vergadert, uitzonderingen daargelaten, altijd in het gebouw van de onderneming. Leden van de Raad hebben in 2016 tweemaal een overlegvergadering van de bestuurder met de ondernemingsraad bijgewoond. Hierbij stond onder andere het onderwerp 'GasTerra 2018' op de agenda.

Jaarrekening

Het advies van de Raad van Commissarissen aan de Algemene Vergadering van Aandeelhouders, te houden op 16 februari 2017 te Groningen, luidt als volgt:

Wij hebben kennis genomen van de door de interim CEO conform artikel 23 van de Statuten opgemaakte [Jaarrekening 2016](#). Wij kunnen ons met deze jaarrekening verenigen en adviseren:

- de netto winst over 2016 ad € 36 miljoen geheel te bestemmen voor uitkering aan aandeelhouders;
- de jaarrekening 2016 ongewijzigd vast te stellen.

De Raad van Commissarissen stelt het op prijs zijn waardering uit te drukken voor de in 2016 geleverde prestaties en is erkentelijk voor de wijze waarop directie en medewerkers zich in het boekjaar hebben ingezet voor de doelstellingen van de onderneming en voor de resultaten die zijn behaald. De Raad wenst allen die bij GasTerra werkzaam zijn succes bij het behalen van de doelstellingen voor 2017.

De Raad van Commissarissen,

mr. drs. C.W.M. Dessens, Voorzitter

mr. A.F. Gaastra

ir. J.W. van Hoogstraten

drs. R.M. de Jong

drs. R.G. de Jongh

mr. drs. T.W. Langejan

ir. J.M.W.E. van Loon

ir. F.A.E. Schittecatte

Governance

GasTerra B.V. is een besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid met statutaire zetel in Groningen. De onderneming is op 1 juli 2005 opgericht toen de N.V. Nederlandse Gasunie juridisch gesplitst werd in een transportbedrijf en een handelsonderneming. Daarbij bleven de gasinfrastructuur (de gasleidingen) en alle aan gastransport gerelateerde activiteiten achter bij Gasunie, terwijl het nieuwgevormde GasTerra alle gashandelsactiviteiten voortzette.

Het maatschappelijk aandelenkapitaal van GasTerra B.V. bedraagt 180 miljoen euro, verdeeld in 40.000 aandelen van elk 4.500 euro. Alle aandelen zijn geplaatst, volgestort, op naam gesteld en kunnen alleen worden overgedragen met unanieme goedkeuring van de Algemene Vergadering van Aandeelhouders. De aandelen worden gehouden door de Staat (10 procent), EBN B.V. (40 procent), Shell Nederland B.V. (25 procent) en Esso Nederland B.V. (25 procent). Er worden geen certificaten op aandelen uitgegeven.

GasTerra is geen beursgenoteerde vennootschap, waardoor de *Corporate Governance Code* niet van toepassing is op de organisatie. GasTerra richt zich echter waar mogelijk en relevant naar principes van de Code en neemt de *best practice*-bepalingen daarbij als leidraad. In dit hoofdstuk rapporteren wij over de passende principes van de Code.

Ten aanzien van de principes en bepalingen die onder taak en werkwijze van het bestuur zijn opgenomen, geldt dat deze in hoofdzaak worden toegepast. Het instrumentarium dat het bestuur daarvoor hanteert, bestaat met name uit het jaarlijkse activiteitenplan, de begroting, maand- en kwartaalrapportages en de op de organisatie toegesneden Business Risico Analyse (BRA). Hierin staat onder meer de opzet en werking van het risicomanagement bij GasTerra beschreven (zie ook de [risicoparagraaf](#), waarin een beschrijving van de belangrijkste risico's is opgenomen). Het risicomanagement is neergelegd bij het lijnmanagement. Over de uitvoering wordt gerapporteerd aan de Directie. Via de BRA rapporteert de directie minstens één maal per jaar aan de Audit Commissie. De externe accountant toetst de werking van dit systeem voor zover relevant in het kader van de controle van de jaarrekening.

Het bestuur van GasTerra bestaat formeel uit één statutair directeur (= hoofddirecteur/CEO), benoemd op voordracht van de Raad van Commissarissen, goedgekeurd door de minister van Economische Zaken. De statutair directeur is voor onbepaalde tijd aangesteld. Naast de statutair directeur bestaat de directie uit drie directeuren/algemeen procuratiehouders: de financieel directeur, de commercieel directeur en de directeur portfolio. In verband met het vertrek van de huidige statutair directeur heeft het College van Gedelegeerde Commissarissen een waarnemend statutair directeur aangesteld.

De bezoldiging van de statutair directeur wordt vastgesteld door de Raad van Commissarissen en kent naast een vaste beloning ook een variabel deel dat afhankelijk is van de financiële en niet-financiële prestaties van de organisatie. De Raad van Commissarissen beslist of en tot welk bedrag de statutair directeur voor een variabele beloning in aanmerking komt. De omvang van de variabele vergoeding bedraagt maximaal 30 procent van het vaste salaris. Gelet op het overheidsbeleid ten aanzien van staatsdeelnemingen is besloten dat de uit te keren variabele beloning in 2016

maximaal 20 procent van het vaste salaris zal bedragen. De hoogte van de bezoldiging van de statutair directeur staat in de [jaarrekening](#) vermeld. Ten aanzien van de statutair directeur worden de bepalingen met betrekking tot het maximaal aantal toegestane commissariaten uit de Wet Bestuur en Toezicht nageleefd.

Toezicht op het bestuur van GasTerra wordt uitgeoefend door de Raad van Commissarissen. De Raad van Commissarissen bestaat uit acht personen. Eén lid is rechtstreeks benoemd door de minister van Economische Zaken, de overige leden zijn door de Algemene Vergadering van Aandeelhouders benoemd op voordracht van de individuele aandeelhouders. Het aantal commissariaten van één persoon is zodanig beperkt dat een goede taakvervulling gewaarborgd is. De Raad heeft zijn eigen secretaris aangesteld, die waar nodig ondersteund wordt door de secretaris van de vennootschap.

De taak en werkwijze van de Raad van Commissarissen zijn conform de Code vastgelegd in een eigen reglement. In het jaarverslag verschijnt standaard een [bericht van de Raad van Commissarissen](#). Een (verkorte) [profielbeschrijving van de leden](#) van de Raad is in het jaarverslag opgenomen. De bepalingen inzake het toezicht van de Raad op het bestuur worden geëffectueerd in de reguliere raadsvergaderingen. Verder bespreekt de Raad minstens eenmaal per jaar buiten aanwezigheid van de directie zowel zijn eigen functioneren (en gewenste competenties) als dat van de individuele commissarissen en de directie.

Statutair is bepaald dat belangrijke beslissingen van GasTerra moeten worden goedgekeurd door de Raad van Commissarissen of door het College van Gedelegeerde Commissarissen. Het College van Gedelegeerde Commissarissen is een statutair orgaan van de vennootschap. Dit College wordt door de Raad van Commissarissen uit zijn midden aangewezen en bestaat uit vijf commissarissen, waaronder de commissaris die door de minister van Economische Zaken is benoemd.

De Raad van Commissarissen heeft een Audit Commissie ingesteld. De Audit Commissie is een niet-statutair orgaan dat bestaat uit vier door de Raad van Commissarissen benoemde leden. De Raad, respectievelijk het College van Gedelegeerde Commissarissen, kan aangelegenheden voor behandeling doorverwijzen naar de Audit Commissie. De Audit Commissie adviseert de Raad dan wel het College van Gedelegeerde Commissarissen gevraagd, dan wel ongevraagd omtrent de onderwerpen uit het takenpakket van de Audit Commissie en bereidt de besluitvorming van de Raad daaromtrent voor. De Audit Commissie vergadert in de regel viermaal per jaar, zo ook in 2016.

De taak en werkwijze van de Audit Commissie zijn vastgelegd in een reglement dat in hoofdlijnen de in de Code vermelde *best practice*-bepalingen volgt. Zo behoren tot de taken van de Audit Commissie het uitoefenen van toezicht ten aanzien van de financiering van de vennootschap, de operationele uitgaven en kapitaalinvesteringen in relatie tot de geaccordeerde budgetten, de financiële informatieverschaffing, de werking van de interne risicobeheersings- en controlesystemen, de naleving van aanbevelingen en opvolging van opmerkingen van interne en externe accountants, de rol en het functioneren van de interne auditafdeling, de werking van de informatie- en communicatietechnologie en het onderhouden van de relatie met de externe accountant. Onderwerpen die bij het laatste onderwerp in het bijzonder aan de orde komen, zijn de onafhankelijkheid van de accountant, de bezoldiging en het eventueel verrichten van niet aan controle gerelateerde werkzaamheden.

De (systematiek van de) bezoldiging van de commissarissen is door de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVvA) goedgekeurd. In de [jaarrekening](#) wordt het totale bezoldigingsbedrag van de Raad vermeld.

Betreffende de bevoegdheden van de Aandeelhouders is statutair bepaald dat besluiten van Aandeelhouders slechts genomen kunnen worden met een meerderheid van drie vierde van de uitgebrachte stemmen. Voor een aantal besluiten, met name overdracht van aandelen, schorsing of ontslag van de statutair bestuurder, statutenwijziging en ontbinding van de vennootschap, is unanimiteit vereist.

Inzake informatievervalsing aan de aandeelhouders en de mogelijke invloed op de koers van het aandeel, dient vermeld te worden dat het 'aandeel GasTerra' niet op de financiële markten wordt verhandeld.

Ten aanzien van de financiële verslaglegging houden de Raad van Commissarissen, het College van Gedelegeerde Commissarissen en de Audit Commissie meerdere malen per jaar (in de reguliere vergaderingen) toezicht op het volgen van de interne procedures die verband houden met het opstellen van de kwartaalrapportages en het opstellen en de publicatie van het jaarverslag en de jaarrekening.

De Algemene Vergadering van Aandeelhouders benoemt de externe accountant. De externe accountant wordt in de Audit Commissie standaard bevraagd over zijn verklaring omtrent de getrouwheid van de jaarrekening. Voorts wordt door de directie en de Raad van Commissarissen aan de Algemene Vergadering van Aandeelhouders over de onafhankelijkheid van de externe accountant gerapporteerd en wordt een voordracht tot benoeming van een externe accountant uitgebracht. Hiertoe beoordelen directie en Raad van Commissarissen periodiek, doch ten minste één maal in de vier jaar, het functioneren van de externe accountant. Vanaf het boekjaar 2015 is EY (Ernst & Young) GasTerra's accountant.

De externe accountant heeft inzicht in het werkplan Internal Audits, dat in de Audit Commissie besproken wordt. Bevindingen aangaande de interne audit functie worden waar nodig opgenomen in de Management Letter van de externe accountant. De Management Letter wordt besproken tijdens een vergadering van de Raad van Commissarissen. De externe accountant rapporteert datgene wat hij met betrekking tot zijn controle van de jaarrekening en de daaraan gerelateerde controles onder de aandacht van de directie en de Raad van Commissarissen wil brengen. Daarmee wordt invulling gegeven aan de bepalingen behorende bij het principe in de Code betreffende de relatie en communicatie van de externe accountant met de organen van de vennootschap.

MVO en governance

MVO is bij GasTerra een integraal onderdeel van de strategie en daarmee verankerd in de dagelijkse bedrijfsvoering. GasTerra neemt de materialiteitsmatrix en de bijbehorende doelstellingen en activiteiten op in het Business Plan, dat wordt goedgekeurd door de Raad van Commissarissen, het hoogst verantwoordelijke bestuurslichaam. Het monitoren van de voortgang wordt in de reguliere rapportagecyclus meegenomen. De kwartaalrapportages worden besproken in het College van Gedelegeerde Commissarissen en in de Audit Commissie.

Personeel en Organisatie

De gasvolumes dalen en de marktomstandigheden veranderen, waardoor de personeelsomvang moet worden aangepast. Om die reden is in 2014 het reorganisatietraject 'GasTerra 2018' gestart. De thema's strategie, efficiency, organisatie en personeel stonden daarbij centraal. Het project resulteerde in een nieuwe, procesgerichte organisatie en een geplande formatiereductie van ongeveer 200 fte in 2015 naar ongeveer 160 fte in 2018.

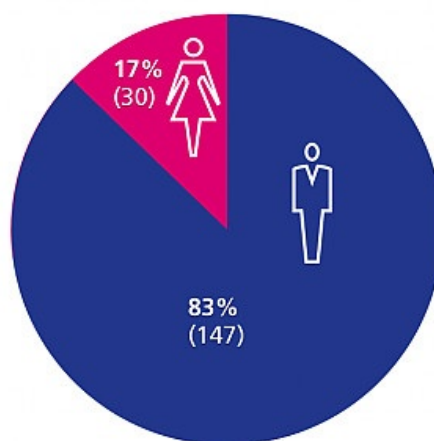
In 2016 is GasTerra doorgegaan met het implementeren van maatregelen die voortvloeien uit het project 'GasTerra 2018'. Daarbij is gestuurd op efficiency en kostenreductie en de noodzakelijke uitstroom. Met de vakbond is in 2015 in een 'sociaal statuut' afgesproken dat de benodigde uitstroom op vrijwillige basis zal plaatsvinden. Daarvoor is een pakket van maatregelen - waaronder detachering, loopbaanoriëntatie, coaching, cursussen, opleidingen én een voorwaardelijke terugkeergarantie – beschikbaar. In 2016 hebben 7 medewerkers gekozen voor een loopbaan buiten GasTerra. Elk kwartaal wordt aan een begeleidingscommissie van de vakbond gerapporteerd over de resultaten. GasTerra verwacht de geplande formatiereductie, mede dankzij het sociaal statuut, tijdig te realiseren.

Bezetting

Per 31 december 2016 waren 177 mensen in dienst bij GasTerra (158 fte) (2015: 186 mensen (169 fte)), te weten 30 vrouwen en 147 mannen. Alle medewerkers waren in vaste dienst. Eén medewerker heeft gebruik gemaakt van de terugkeergarantie. Om de flexibiliteit te bevorderen is het beleid sinds 2014 dat GasTerra alleen nog nieuwe medewerkers aanneemt via het zogeheten 'payrollingsysteem'. Dit houdt in dat het personeel in dienst komt van een payrollbedrijf onder vergelijkbare arbeidsvoorwaarden als bij GasTerra. In 2016 zijn geen nieuwe medewerkers aangenomen.

177 medewerkers

Gemiddelde leeftijd 43

Medewerkerstevredenheid

Begin 2016 hield GasTerra een medewerkerstevredenheidsonderzoek. Dit onderzoek wordt iedere twee jaar uitgevoerd. De algemene tevredenheid onder medewerkers was licht gedaald (van een 7,4 naar een 7,2). Met name de scores op secundaire arbeidsvoorwaarden, leiderschap, loopbaanmogelijkheden en waardering lagen iets lager. De uitkomsten van het onderzoek zijn met de medewerkers besproken.

Stageplaatsen en werkervaringsplekken

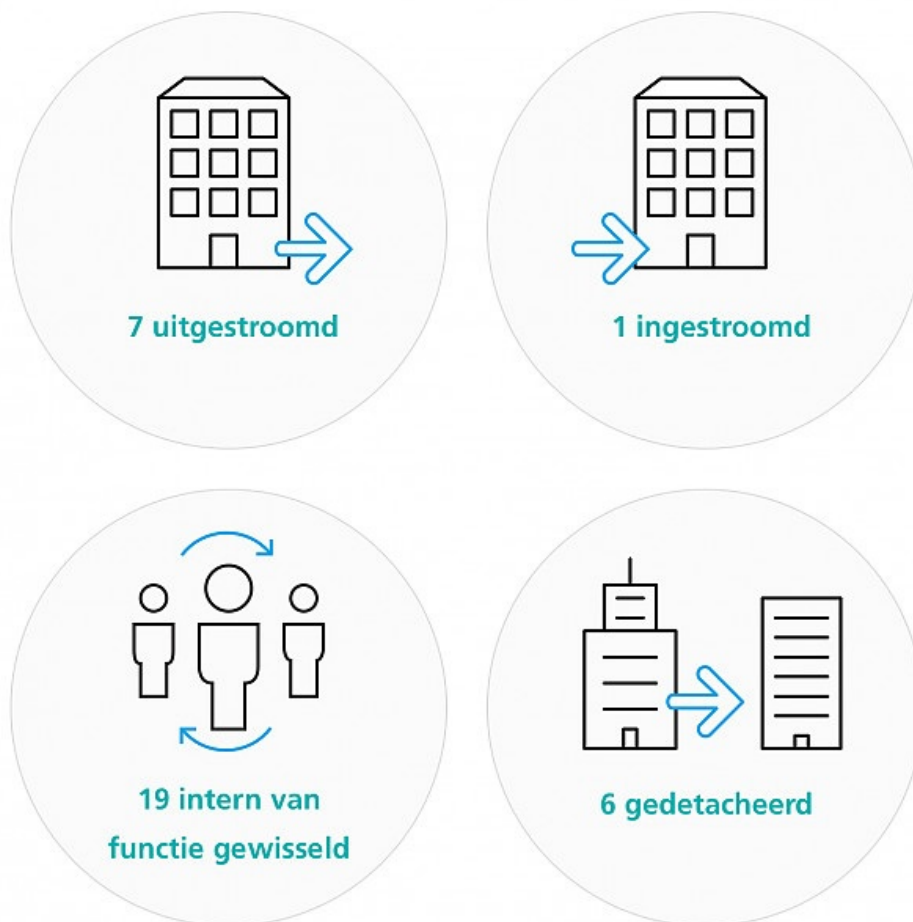
GasTerra biedt stageplaatsen en werkervaringsplekken aan. Hiermee geven wij studenten en net-afgestudeerden de kans om werkervaring op te doen. Daarnaast verrijken zij met hun frisse blik de organisatie. De stagiaires worden lokaal geworven met name via de Energy Academy Europe, de Hanzehogeschool Groningen en de Rijksuniversiteit Groningen.

GasTerra bood in het kader van de Participatiewet in 2016 werk aan drie personen 'met een afstand tot de arbeidsmarkt' (2015: 1 medewerker).

GasTerra is aangesloten bij Noorderlink. Noorderlink bestaat uit de 40 grootste werkgevers in Noord-Nederland, die op het gebied van P&O samenwerken.

Detachering

GasTerra groeit niet meer in aantal arbeidsplaatsen en heeft een lage uitstroom. Doorstroming van het personeel is hierdoor niet vanzelfsprekend. Daarom kreeg detachering in 2016 een nog belangrijkere rol. GasTerra moedigt zijn medewerkers aan ervaring op te doen bij andere bedrijven. We bieden hen daarbij de mogelijkheid om een of twee jaar bij een ander bedrijf te werken. Zo hadden zes medewerkers een tijdelijke functie bij Gasunie, NAM, ExxonMobil, het Energy Delta Institute (EDI) en Holthausen. In twee gevallen leidde dit tot een uitdiensttreding.

Cao en pensioen

GasTerra heeft een eigen cao en het personeel van GasTerra is actief betrokken bij de bedrijfsvakbond VPG². De organisatiegraad ligt boven de 80 procent. 152 medewerkers vielen in 2016 onder de cao. Op 1 januari 2016 liep deze cao af. Naar aanleiding van de vorige cao heeft GasTerra in 2016 een benchmarkonderzoek uit laten voeren om te bepalen of de arbeidsvoorwaarden van GasTerra nog marktconform zijn. De uitkomsten van dit onderzoek zijn aan de organisatie gepresenteerd en vormden voor GasTerra een startpunt bij de cao-onderhandelingen. Deze onderhandelingen verlopen moeizaam en hebben nog niet tot een resultaat geleid. Zolang er geen overeenstemming is over een nieuwe cao, geldt de oude.

De pensioenregeling van GasTerra houdt in dat de vennootschap zich verplicht heeft tot het betalen van een vaste, vooraf vastgestelde premie. Deze premie is gebaseerd op een voorwaardelijk middelloonsysteem. GasTerra heeft een uitvoeringsovereenkomst met Stichting Pensioenfonds Gasunie, die loopt tot 31 december 2017.

Veiligheid en gezondheid

In 2016 vond één bedrijfsongeval met verzuim plaats. Het betrof een medewerker die viel en daarbij een arm brak.

Het ziekteverzuim was hoger dan voorgaande jaren, namelijk 3 procent (2015: 2,1 procent). Voor een belangrijk deel werd dit veroorzaakt door niet-werk-gerelateerd langdurig verzuim.

GasTerra's ARBO-beleid benoemt de volgende risico's: verkeer, stress, RSI en kleine ongevallen.

Aan alle medewerkers is in 2016 een vrijwillige rijvaardigheidstraining aangeboden. 25 medewerkers hebben daaraan deelgenomen.

In samenwerking met de Arbodienst hebben alle medewerkers in de ploegendienst en een aantal andere medewerkers (totaal 29) deelgenomen aan een pilot 'fit op je werk'. In deze pilot werden medewerkers onderzocht op mentale en fysieke fitheid en kregen zij tips hoe deze eventueel te verbeteren.

In 2016 vonden twee succesvolle ontruimingsoefeningen plaats.

Bezwaren, klachten en misstanden

GasTerra heeft vertrouwenspersonen aangesteld en beschikt over een klachtenprocedure en een klokkenluidersregeling. Wanneer medewerkers bezwaren of klachten hebben of misstanden constateren, waarvoor de oplossing niet kan worden gevonden bij collega's en leidinggevenden, kunnen ze hier gebruik van maken. In 2016 zijn geen misstanden of gevallen van discriminatie gemeld, heeft niemand een klacht ingediend bij de klachtencommissie en is geen gebruik gemaakt van de klokkenluidersregeling.

Stakeholderdialoog

GasTerra heeft de grondbeginselen van maatschappelijk verantwoord ondernemen – People, Planet, Profit – vertaald naar drie eigen doelgebieden: Gas, Groen en Groningen. Daarbij staat Gas voor de bedrijfsresultaten, Groen voor de ambitie een verantwoorde energietransitie tot stand te brengen en Groningen voor de gemeenschap waar we deel van uitmaken. Stakeholders zijn een waardevolle bron van informatie over wat de samenleving van GasTerra verwacht. We hebben de volgende stakeholders geïdentificeerd:

In 2016 heeft GasTerra een extern imago-onderzoek laten uitvoeren onder een selectie van de zakelijke stakeholders (o.a. kennisinstellingen, NGO's, brancheorganisaties, klanten, bestuur en politiek) van GasTerra. Naast het imago zijn in dit onderzoek de relatie met GasTerra, de rol in de gasdiscussie en de maatschappelijke rol van GasTerra aan de orde gekomen. Uit het onderzoek is gebleken dat stakeholders in het algemeen een positief beeld hebben van GasTerra. De meeste stakeholders vinden dat GasTerra een actieve rol moet vervullen in de gasdiscussie, bijvoorbeeld door de kennis over gas te vergroten, maar ook de rol van gas in de overgang naar duurzame energie toe te lichten. De meningen zijn verdeeld over de maatschappelijke rol van GasTerra. Stakeholders die dit wel belangrijk vinden voor GasTerra zien een taak weggelegd voor GasTerra als sponsor, maar menen daarnaast dat de onderneming innovatieve projecten op het gebied van duurzame energie moet initiëren en/of financieren.

Naast het onderzoek onder de zakelijke stakeholders is in een separaat onderzoek onder de bevolking van de provincie Groningen gekeken naar de bekendheid en het imago van GasTerra, de sponsoractiviteiten en de verwachtingen en behoeften rond de maatschappelijke rol. Een vergelijkbaar onderzoek werd uitgevoerd in 2014. Ten opzichte van 2014 is gebleken dat de naams- en rolbekendheid vrijwel gelijk zijn gebleven. Sponsoring past bij een bedrijf als GasTerra, aldus deze stakeholders. Daarnaast wordt van de onderneming verwacht dat zij zich actief inzet op milieugebied. Ook is er behoefte aan aandacht voor veiligheid bij gaswinning.

Als aanvulling op deze twee onderzoeken is de jaarlijkse interne stakeholderdialoog uitgevoerd. Daarvoor zijn per stakeholdergroep zogenaamde 'relatiemanagers' aangewezen. Dit zijn medewerkers van GasTerra die één of meer stakeholders vertegenwoordigen. Zij monitoren de mening en voorkeuren van die stakeholders. We hebben gekozen voor deze interne methode, omdat medewerkers dagelijks in gesprek zijn met stakeholders en weten welke onderwerpen zij belangrijk vinden (zie ook de stakeholdertabel). Voorafgaand aan de dialoog vullen alle relatiemanagers een enquête in, waarbij zij de MVO-onderwerpen binnen de drie G's prioriteren en de mogelijkheid hebben zelf onderwerpen aan te dragen. Deze kwantitatieve input dient als basis voor gesprekken, waarbij dieper wordt ingegaan op de belangrijkste kwesties. Deze kwantitatieve en kwalitatieve aanpak levert een aantal onderwerpen op die de stakeholders als materieel beschouwen voor GasTerra.

In 2017 starten met een project om de huidige methodiek te evalueren en waar nodig bij te stellen.

Stakeholdertabel

In onderstaande tabel zijn alle onderwerpen weergegeven die aan stakeholders zijn voorgelegd. Ieder onderwerp valt onder een of meerdere thema's: Gas, Groen of Groningen.

	Gas	Groen	Groningen
1. Positie van gas	✓	✓	✓
2. Health & Safety	✓		✓
3. Energieprijsontwikkelingen	✓		
4. Transparantie	✓	✓	✓
5. Voorzieningszekerheid (lange termijn)	✓		
6. GasTerra's MVO beleid	✓	✓	✓
7. Duurzame(re) producten	✓	✓	
8. Verantwoord ketenbeheer upstream (oa schaliegas en Rusland)	✓	✓	
9. Leveringszekerheid (korte termijn)	✓		
10. Financiële resultaten	✓		
11. Aardgasbaten	✓		
12. Sponsoring			✓
13. Verantwoord ketenbeheer downstream	✓	✓	
14. Educatie (delen energiekennis)	✓	✓	✓
15. Efficiënte gastoeepassingen		✓	✓
16. Compliance	✓		✓
17. Duurzame inkoop/interne footprint		✓	✓
18. Toekomst van GasTerra	✓	✓	✓
19. Personeel en Organisatie	✓		✓

Uit de resultaten van de dialoog blijkt dat de stakeholders de positie van gas net als voorgaande jaren als materieel beschouwen. De meeste stakeholders zien een belangrijke rol weggelegd voor GasTerra in het stimuleren van de positie van gas als transitiebrandstof. Gas wordt gezien als een transitiebrandstof die zowel op de korte als middellange termijn een belangrijke rol zal spelen. Een aantal stakeholders is echter ook van mening dat de negatieve gevolgen van de gaswinning in Groningen onvoldoende worden meegenomen bij de discussie rond de positie van aardgas in de Nederlandse energiemix. Zij geven echter ook aan geen directe rol voor GasTerra te zien om dit te verbeteren. Ook transparantie wordt door stakeholders als materieel beschouwd. Zij vinden het belangrijk dat GasTerra openheid betracht over zijn bedrijfsvoering, de aardgasbaten, ontwikkelingen in de gasmarkt en de gaswinning uit Groningen.

Daarnaast worden duurzame(re) producten, leveringszekerheid (korte termijn) en verantwoord ketenbeheer upstream benoemd als belangrijke onderwerpen voor GasTerra. Binnen ketenbeheer worden net als voorgaande jaren de mogelijk stijgende afhankelijkheid van Rusland door het teruglopen van de Groningenproductie genoemd. Daarnaast is er ook toenemende aandacht voor de methaanemissies die worden veroorzaakt door gaswinning.

In de voorgaande jaren werden ook veiligheid, gezondheid en milieu (Health, Safety & Environment, HSE) en energieprijzontwikkelingen als belangrijke onderwerpen genoemd. Voor HSE is nog steeds veel aandacht in verband met de aardbevingsproblematiek. De meeste stakeholders zien op dit gebied echter geen prominente rol voor GasTerra. Ook de energieprijzontwikkelingen zijn voor veel stakeholders nog steeds belangrijk, maar het besef is aanwezig dat GasTerra daarin geen rol speelt en kan spelen.

De directie van GasTerra bepaalt de materiële onderwerpen, mede op basis van de uitkomsten van de stakeholderdialoog. In een speciaal voor dit doel georganiseerde sessie worden de uitkomsten van deze dialoog besproken. Daarna rangschikt de directie alle onderwerpen naar mate van belangrijkheid. Dit resulteert in de materialiteitsmatrix. De materiële onderwerpen dienen vervolgens als basis voor GasTerra's bedrijfsdoelstellingen (zie ook de strategietabel).

De volgende onderwerpen zijn volgens de directie van GasTerra materieel:

- Positie van gas (1)
- Health & Safety (2)
- Transparantie (4)
- Duurzame(re) producten (7)
- Leveringszekerheid korte termijn (9)
- Toekomst van GasTerra (18)

Positie van gas (1)

De wereld staat voor de uitdaging om de huidige energiemix, gebaseerd op fossiele brandstoffen, te veranderen in een energiemix op basis van duurzame bronnen. GasTerra en zijn stakeholders vinden het belangrijk om de overgang van fossiele brandstoffen naar duurzame bronnen zo goed mogelijk te laten verlopen en zien hierbij een belangrijke rol voor gas weggelegd. Daarom is de positie van gas als materieel onderwerp aangewezen.

Om het belang van gas in de energietransitie te benadrukken nemen we diverse initiatieven. GasTerra's aanpak op dit gebied staat beschreven in het [onderdeel Groen](#).

Health & Safety (2)

De veiligheid rondom de gaswinning in Groningen is een belangrijk onderwerp voor zowel stakeholders als GasTerra. Stakeholders beseffen dat GasTerra deel uitmaakt van de keten.

Naast de veiligheid bij de winning van gas is de persoonlijke gezondheid en veiligheid van medewerkers en dienstverleners voor GasTerra prioriteit en daarmee net als in 2015 een materieel onderwerp.

Transparantie (4)

De directie vindt het net als stakeholders belangrijk om zo helder en open mogelijk te communiceren over GasTerra's activiteiten en doelstellingen en met stakeholders in gesprek te blijven. GasTerra stelt daarom zijn jaarverslag ook in 2017 op in overeenstemming met GRI-richtlijnen en streeft ook de komende jaren naar een puntenaantal tussen de 150 en 170 punten op de Transparantiebenchmark.

Duurzame(re) producten (7)

Stakeholders hechten er waarde aan dat GasTerra actief bijdraagt aan de verduurzaming van de Nederlandse energievoorziening en menen dat GasTerra vooral de productie van duurzame gasproducten moet stimuleren. Daarbij kan GasTerra de kennis die binnen de onderneming aanwezig is delen. GasTerra vindt het belangrijk dat (groen) gas zijn logische rol in de energievoorziening van de toekomst vervult en heeft het onderwerp derhalve als materieel benoemd.

Leveringszekerheid korte termijn (9)

Uit de stakeholderdialoog bleek dat een aantal stakeholders het garanderen van de leveringszekerheid op de korte termijn als een belangrijke taak van GasTerra beschouwt. Vaak is men echter ook van mening dat de markt dit kan regelen. GasTerra ziet het als zijn verantwoordelijkheid dat klanten binnen de contractuele grenzen op ieder moment in het jaar voldoende aardgas tot hun beschikking hebben. GasTerra heeft als exclusieve verkoper van het Groningengas wel een rol in de leveringszekerheid.

Toekomst van GasTerra (18)

GasTerra bevindt zich in een reorganisatietraject als gevolg van de vermindering van het verkoopvolume en de omzetsdaling in de afgelopen jaren. Voor de stakeholder 'personeel' is dit onderwerp uiteraard cruciaal, maar ook leveranciers en kennisinstellingen informeren naar de toekomst van GasTerra en de bijdrage die het bedrijf kan blijven leveren. Dit onderwerp is door de onzekere toekomst belangrijker geworden voor zowel GasTerra als een aantal stakeholders.

Wanneer per materieel onderwerp de mate van belangrijkheid voor de stakeholders versus de mate van belangrijkheid voor GasTerra wordt uitgezet, leidt dit tot de volgende materialiteitsmatrix:

Materialiteitsmatrix

1. Positie van gas

GasTerra zet zich in voor gas advocacy om zo de positie van gas te versterken ten opzichte van concurrerende brandstoffen en de rol van gas in het energietransitieproces te benadrukken.

2. Health and Safety - lokale bewoners / milieu (o.a. aardbevingen)

De veiligheid rondom de gaswinning in Groningen mag hier niet ontbreken. Als bedrijf dat onderdeel uitmaakt van de keten die de schade veroorzaakt zijn wij daar zeer van bewust. Daarnaast hebben persoonlijke gezondheid en veiligheid van medewerkers en dienstverleners GasTerra topprioriteit.

3. Energieprijzen ontwikkelingen

Energieprijzen zijn een belangrijk maatschappelijk thema. Deze prijzen worden bepaald door de markt, belastingen en heffingen. GasTerra beleeft voornamelijk de groothandelsmarkt die in Nederland bepaald wordt door TTF prijzen. De prijzen op TTF komen tot stand volgens het vraag en aanbod principe. Voor exportcontracten geldt dat contractprijzen veelal om de drie jaar heronderhandeld kunnen worden. De basis van zulke heronderhandelingen verschilt per contract.

4. Transparantie

GasTerra wil zo helder en open mogelijk communiceren over zijn activiteiten en doelstellingen, zonder echter zijn commerciële en andere belangen (waaronder privacy) te schaden.

5. Voorzieningszekerheid (lange termijn)

GasTerra zorgt ervoor dat het aan zijn (langlopende) gasleveringsverplichtingen kan voldoen.

6. GasTerra's MVO beleid

GasTerra vindt niet alleen de resultaten belangrijk, maar ook de context waarin deze tot stand komen. Op basis van die visie geeft de onderneming inhoud aan MVO.

7. Duurzame(re) producten

GasTerra draagt actief bij aan de verduurzaming van de Nederlandse energievoorziening door het aanbieden van producten, aansluitend bij de behoeften van producenten, die ook duurzame energie leveren. Voorbeeld hiervan is bijvoorbeeld het verhandelen van groen gas.

8. Verantwoord ketenbeheer upstream (oa. methaanemissies, schaliegas en Rusland)	GasTerra verhandelt aardgas, voornamelijk Nederlands aardgas en daarnaast aardgas uit met name Noorwegen en Rusland. Onder ketenbeheer worden alle activiteiten verstaan van winning tot gebruik van aardgas. GasTerra is hierbij verantwoordelijk voor het handelsgedeelte. Productiebedrijven zijn verantwoordelijk voor de winning, netbeheerders voor transport en verbruikers voor het gebruik. De scheiding van verantwoordelijkheden in de keten worden contractueel bepaald en partijen kunnen elkaar alleen op het niet nakomen van contractuele verplichtingen wijzen. GasTerra onthoudt zich ervan om bijvoorbeeld politieke of maatschappelijke discussies in te brengen in de contractuele relaties die GasTerra heeft met zijn leveranciers maar ook met zijn klanten. GasTerra heeft geen directe rol in methaanemissies, maar maakt deel uit van de keten, omdat het ook de positie van gas raakt en daarmee de afzetmarkt kan beïnvloeden. Gezien de mogelijk grote economische waarde van schaliegas is GasTerra voorstander van gedegen onderzoek naar de mogelijkheden van de winning van schaliegas. Bij eventuele winning zijn maatschappelijk draagvlak en veilige winningstechnieken randvoorwaarden.
9. Leveringszekerheid (korte termijn)	GasTerra neemt zijn verantwoordelijkheid dat zijn klanten binnen de contractuele grenzen op ieder moment in het jaar voldoende aardgas tot hun beschikking hebben.
10. Financiële resultaten	GasTerra's kernactiviteit is de in- en verkoop van aardgas. GasTerra streeft ernaar de waarde van het Nederlandse aardgas te maximaliseren. Dit komt tot uiting in de afgesloten overeenkomsten met de klanten.
11. Aardgasbaten	GasTerra levert een belangrijke economisch maatschappelijke bijdrage door de in- en verkoop van een groot deel van het in Nederland geproduceerde aardgas. De omvang van de aardgasbaten worden gepubliceerd door de overheid.
12. Sponsoring	GasTerra heeft een sponsoringprogramma. Het grootste deel van GasTerra's bijdrage wordt besteed aan activiteiten en instellingen die een actieve rol in de regio Groningen spelen. Daarnaast draagt GasTerra door het delen van kennis en middelen bij aan de lokale gemeenschap.
13. Verantwoord ketenbeheer downstream	Onder verantwoord ketenbeheer downstream verstaat GasTerra het ondersteunen van klanten bij het oplossen van energievraagstukken.
14. Educatie (delen energiekennis)	Kennis en educatie stellen de energiesector en de samenleving in staat om antwoorden te vinden op de huidige en toekomstige energievraagstukken. GasTerra vindt het van belang om deze kennis te helpen verbreden en verdiepen en om educatieve activiteiten op dit gebied te ondersteunen.
15. Efficiënte gastoepassingen	GasTerra ondersteunt de ontwikkeling en marktintroductie van vernieuwende gastoepassingen. GasTerra draagt met kennis en financiële ondersteuning actief bij aan de ontwikkeling en introductie van nieuwe energietechnologieën. Voorbeelden zijn de brandstofcel en HRe-ketels. GasTerra is daarnaast, samen met de Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij, betrokken bij veldtesten in Veenkoloniën, Heerhugowaard en op Ameland.
16. Compliance	GasTerra neemt een belangrijke positie in op de gashandelsmarkt. De onderneming heeft een intern compliancebeleid waarbij zij er actief op toeziet dat alle medewerkers de mededingingsregels, zoals het kartelverbod en het verbod op misbruik van machtspositie, nauwgezet naleven en zich houden aan andere op GasTerra van toepassing zijnde regelgeving.
17. Duurzame inkoop / interne footprint	GasTerra let bij offerteaanvragen niet alleen op prijs en kwaliteit, maar ook op de "MVO-score" van de potentiële leverancier. Afhankelijk van de offerteaanvraag worden er specifieke vragen over het MVO-beleid van de onderneming gesteld. GasTerra streeft ernaar de belasting op het milieu ten gevolge van zijn bedrijfsvoering zo laag mogelijk te houden door onder andere het stroom-, gas-, water- en papierverbruik zoveel mogelijk te beperken.

18. Toekomst van GasTerra	GasTerra bevindt zich in een reorganisatietraject waarin herstructurering en kostenbesparing belangrijke onderwerpen zijn. Daarnaast is er in deze tijd minder Groningengas te verkopen dan in het verleden, en neemt de productie van kleineveldengas ook af waardoor de rol van GasTerra in de toekomst onduidelijk is.
19. Personeel en Organisatie	GasTerra acht het belangrijk dat zijn medewerkers tevreden zijn over hun werkzaamheden en mogelijkheden. Zodoende wordt er regelmatig een medewerkerstevredenheidsonderzoek gehouden. GasTerra streeft naar een evenwichtige personeelsopbouw en een gelijke behandeling van iedere medewerker. GasTerra investeert in loopbaanontwikkeling.

De materiële onderwerpen zijn vervolgens uitgewerkt in doelstellingen in het Business Plan 2017 en terug te vinden in onderstaande strategietabel.

Materieel thema	Doelstelling 2017
Positie van gas	GasTerra draagt de propositie van de gassector "Gas Op Maat" uit. GasTerra draagt bij aan de verstandige transitie naar een klimaatneutrale energievoorziening: a) In 2017 zullen bij meer dan 100 huishoudens op Ameland hybride warmtepompen zijn geplaatst en zullen de eerste ervaringen die zijn opgedaan met de sociale, economische en technische aspecten van deze verwarmingstechniek worden gerapporteerd. b) In 2017 worden de voorbereidingen getroffen voor het plaatsen van een vergister bij de Rioolwaterzuiveringsinstallatie (RWZI) van Ameland.
Duurzame(re) producten	GasTerra maakt een plan van aanpak hoe het groengasproductie verder kan stimuleren en leidt samen met Gasunie een project over groen gas in het kader van Gas In een Langetermijn Duurzame Energievoorziening (GILDE). GasTerra verwacht voor 2017 70 miljoen kubieke meter groen gas in te kopen.
Leveringszekerheid korte termijn	GasTerra komt de contractuele verplichtingen volledig na en hanteert voor de leveringszekerheid van zijn portfolio een faalnorm van één uur falen in 20 jaar.
Transparantie	GasTerra streeft bij het opstellen van het jaarverslag naar minimaal 150 en maximaal 170 punten op de Transparantiebenchmark.
Toekomst van GasTerra	GasTerra heeft in GasTerra 2018 een daling toegezegd in exploitatiekosten en in aantal fte's. De exploitatiekosten blijven binnen (het lagere) budget. GasTerra behaalt de financiële doelstellingen.

Naast de stakeholderdialoog neemt GasTerra deel aan diverse (non-profit) samenwerkingsverbanden met als doel gas te promoten als onderdeel van een duurzame energievoorziening en het monitoren en bevorderen van geharmoniseerde marktprocessen.

Dialogo met stakeholders

Niveau	Aard dialoog	Inhoud en effect dialoog
Mondiaal		
International Gas Union, non-profit organisatie met als missie het promoten van gas als onderdeel van een internationale duurzame energievoorziening	Kennisuitwisseling, gas advocacy	Kennisuitwisseling over de internationale gaswaardeketen via meetings, gezamenlijke deelname aan werkgroepen, geven van presentaties
Project Delta Group, publiek-private samenwerking	Monitoren, kennisoverdracht	Verlagen footprint van onze klanten en kennis opdoen over best practices
Europees		
Eurogas, samenwerkingsverband dat opkomt voor de belangen van de Europese gassector	Onderzoek, opinievorming, monitoren, gas advocacy	Deelname aan meetings en werkgroepen, presentaties en beïnvloeden van regulering
European Federation of Energy Traders (EFET)	Opinievorming, monitoren, bevorderen van geharmoniseerde marktprocessen en beïnvloeden van regulering	Opinievorming via meetings, gezamenlijke deelname aan werkgroepen, uitvoeren van onderzoek en geven van presentaties
EASEE GAS	Bevorderen van geharmoniseerde markt- en communicatieprocessen en beïnvloeden van regulering	Gezamenlijke deelname aan werkgroepen, uitvoeren van onderzoek, ontwerpen van processen en geven van presentaties
Nationaal		
Clingendael International Energy Program (CIEP)	Onderzoek en kennisoverdracht	Kennisuitwisseling, beïnvloeding, opinievorming
EnTranCe	Intensieve betrokkenheid, kennisoverdracht	Kennisuitwisseling, het uitdragen van de voordelen van gas in de transitie naar een duurzame energievoorziening door duurzame gastoeepassingen (mede) te ontwikkelen en testen
Energy Academy Europe en EDI	Kennisoverdracht	Geven van presentaties, delen van kennis en uitvoering onderzoekopdrachten
Vereniging Energie-Nederland	Intensieve betrokkenheid, monitoren	Kennisuitwisseling, uitdragen van de voordelen van gas in de energietransitie en monitoren en beïnvloeden van regulering
Energiepodiumdiners en jaarlijks debat	In informele setting standpunten en informatie uitwisselen met stakeholders binnen en buiten de gassector	Begrip kweken voor elkaars positie; kennisverbreding en –verdieping; zoeken van gemeenschappelijke belangen en standpunten.
Energiepodium website	Platform voor het uitwisselen van standpunten en argumenten voor en door stakeholders	Kennisnemen van elkaars positie en argumenten; kennisverbreding en –verdieping bij belangstellende publieksgroepen.

GILDE	Uitwisselen standpunten en informatie met NGO's	Een gezamenlijk discours ontwikkelen van de gassector en NGO's om zo een wezenlijke en geloofwaardige bijdrage aan het energie- en klimaatdebat en de beleidsvorming te leveren.
KVGN	Belangenbehartiging namens de Nederlandse gassector	Uitwisseling van kennis. Uitdragen van gemeenschappelijke standpunten, bijdragen aan beleidsontwikkeling op energie- en klimaatgebied. Externe communicatie-activiteiten

Risicoparagraaf

Een gedegen risicobeleid is voor GasTerra noodzakelijk om zijn doelstellingen te realiseren. Risicomanagement op zowel strategisch, tactisch als operationeel niveau maakt onderdeel uit van het Management Control Systeem. Het Management Control Systeem van GasTerra is gebaseerd op het COSO ERM-raamwerk dat wereldwijd wordt toegepast.

De directie en het managementteam bepalen gezamenlijk de strategische en tactische risico's en zijn verantwoordelijk voor de beheersing ervan. Hierover wordt ook gerapporteerd aan de Raad van Commissarissen en de Audit Commissie. Daarnaast is elke manager verantwoordelijk voor de beheersing van de operationele risico's binnen de eigen afdeling.

GasTerra vindt het beheersen van risico's belangrijk en risicomanagement is dan ook een integraal onderdeel van de dagelijkse besturing en de bedrijfsactiviteiten. Alle medewerkers, ongeacht hun niveau in de organisatie, zijn van tijd tot tijd betrokken bij onderdelen van het Management Control Systeem. Van hen wordt in elk geval verwacht dat zij zich houden aan de geldende beleidsvoorschriften, procedures, werkinstructies en richtlijnen.

In 2016 is een risico- en controlregister ingericht met daarin een centraal overzicht van alle risico's, beheersmaatregelen en de resultaten van de beheersmaatregelen. Er zijn nieuwe procedures opgesteld, die op basis van de betrokken risico's per bedrijfsproces meer inzicht geven in de effectiviteit en efficiëntie van het bedrijfsproces. In 2017 zal dit register worden aangevuld en geactualiseerd.

Risicobereidheid en risicocultuur

Risicobereidheid is de mate van risico die een onderneming wil accepteren. Hier zijn drie vormen te onderscheiden: risicomijdend, risiconeutraal en risiconemend.

GasTerra kent een beperkte mate van risicobereidheid en handelt daarom in de meeste situaties risicomijdend. Risico's worden gemitigeerd door specifieke maatregelen. Bij alle risico's wordt bepaald of het restrisico acceptabel is. GasTerra's focus ligt de komende tijd op de effectiviteit, maar ook op de efficiëntie van de bestaande maatregelen. In 2016 zijn de bedrijfsprocessen opnieuw beschreven. De herinrichting van een aantal processen heeft geleid tot evenwichtiger maatregelen, die passen bij de hoogte van het risico.

Risico-identificatie en –beheersing

GasTerra identificeert de voornaamste risico's en onzekerheden door middel van periodieke risicoanalyses. Strategische risico's worden jaarlijks vastgesteld en tactische risico's tweemaal per jaar. Voor risico's op operationeel niveau wordt de frequentie bepaald op basis van het risicoprofiel van het betreffende bedrijfsproces. In elk geval wordt elk proces eenmaal per drie jaar aan een risicoanalyse onderworpen.

De beheersmaatregelen die hoge risico's afdekken – de zogenoemde key controls – worden periodiek getoetst door de proceseigenaar via self-assessments. De resultaten worden gerapporteerd en de opvolging van hieruit voortvloeiende aanbevelingen gemonitord. Naast de self-assessments toetst een interne auditor periodiek - eveneens op basis van het risicoprofiel van het betreffende bedrijfsproces – de opzet en werking van de beheersmaatregelen.

Ten slotte kent GasTerra een procedure voor het rapporteren van incidenten om verbeteracties te bevorderen en van elkaar te leren.

Bedrijfsrisico's

Met de risicoanalyse analyseert GasTerra bedrijfsrisico's die het behalen van de doelstellingen op de terreinen volume, prijs, anticipatie en kosten kunnen belemmeren. GasTerra bepaalt van ieder risico hoe groot de kans is dat het risico optreedt en wat in voorkomende gevallen de impact is op GasTerra. Op basis hiervan concludeert de onderneming wat de belangrijkste risico's zijn. Hieronder zijn de belangrijkste in 2016 geïdentificeerde risico's en de getroffen maatregelen weergegeven.

1. Aanbod uit het Groningenveld

Omschrijving

Het door NAM aangeboden volume uit het Groningenveld begrenst het door GasTerra te verkopen volume. Voorschriften die aan NAM worden opgelegd, in productievolume en maatregelen die leiden tot vlakke productie of de inzet van de Loppersum-clusters, leiden automatisch tot beperking van het beschikbare volume en de flexibiliteit die GasTerra kan verkopen.

Toelichting

Sinds 2014 wordt de gasproductie uit het Groningenveld beperkt door ministeriële besluiten in verband met de veiligheid in het winningsgebied. Het eerste besluit in 2014 betrof een beperking tot 42,5 miljard kubieke meter en is sindsdien gevolgd door lagere plafonds en verdere beperkingen van de winning op bepaalde productielocaties van het Groningenveld.

Voor de komende vijf jaar (vanaf gasjaar 2016/2017) heeft de minister een maximum productieniveau ingesteld van 24 miljard kubieke meter per jaar aardgas uit het Groningenveld, met ruimte voor aanvullende productie van maximaal 6 miljard kubieke meter in een kouder dan gemiddeld jaar. Er zal jaarlijks een ijkmoment plaatsvinden, waarin de minister bekijkt of nieuwe kennis of feiten aanleiding geven tot aanpassing van het instemmingsbesluit.

GasTerra heeft de afgelopen jaren de wijzigingen kunnen opvangen, bijvoorbeeld door voor de korte termijn op de beurzen gas in te kopen.

Maatregelen

Bij de verkoop van volume en flexibiliteit wordt geanticipeerd op mogelijke besluiten van de minister, zodat geen verplichtingen worden aangegaan die niet kunnen worden nagekomen. Daarvoor worden eigen middelen ingezet of gebruik gemaakt van de gasmarkt.

Trend

Het risico is ten opzichte van 2015 ongewijzigd gebleven, ook al is er in 2016 een meerjarig besluit genomen. De impact blijft hoog, aangezien het direct tot vermindering van het aanbod en dus tot onzekerheden in de te verkopen

hoeveelheid leidt. GasTerra heeft niettemin aangetoond dat het adequaat kan reageren op genomen besluiten.

2. Aanbod kleine velden

Omschrijving

Ook de gaswinning uit kleine velden staat onder druk. De lage gasprijzen, moeizame vergunningstrajecten en een afnemend maatschappelijk en politiek draagvlak voor aardgas bemoeilijken de bestaande gasproductie en de realisatie en rentabiliteit van nieuwe projecten. Dit kan op termijn betekenen dat ook het aanbod uit de kleine velden sneller afneemt dan in de huidige prognose is voorzien.

Toelichting

Naast gas uit het Groningenveld koopt GasTerra gas in uit de Nederlandse kleine velden. GasTerra stimuleert de productie van dit gas door te garanderen dat kleineveldenproducenten hun gas altijd aan GasTerra kunnen verkopen tegen marktconforme voorwaarden. Hiermee geeft GasTerra invulling aan het kleineveldenbeleid van de overheid.

De hiervoor genoemde ontwikkelingen staan het in productie nemen van nieuwe velden echter in de weg. Door het ontbreken van nieuwe gaswinning kunnen de kosten per eenheid van bestaande productie niet omlaag worden gebracht. Door de zeer beperkte exploratieactiviteiten lijkt het erop dat deze situatie langere tijd zal blijven bestaan. Een dalend aanbod, ook te merken in de portfolio van GasTerra, is het gevolg.

Maatregelen

GasTerra biedt marktconforme voorwaarden aan producenten van kleine velden overeenkomstig de Gaswet en het eigen bedrijfsbeleid. Daarnaast informeert GasTerra belanghebbenden over de verwachte effecten van de huidige marktomstandigheden op het aanbod uit de kleine velden.

Trend

Dit risico is in 2016 voor het eerst aangemerkt als een belangrijk bedrijfsrisico met een hoge impact. Zolang de prijzen laag blijven, zal het aanbod sterk blijven afnemen. GasTerra verwacht binnen zijn portfolio en op de markt voldoende middelen beschikbaar te hebben om aan zijn verplichtingen te voldoen.

3. Imago aardgas

Omschrijving

De positie van gas in de energiemix van de toekomst en het imago van deze energiebron staan onder druk. De samenleving zoekt naar oplossingen om de ambitieuze doelstellingen rond CO₂-emissies te realiseren. De positie van gas wordt daarbij geschaad door de aardbevingen in Groningen, de zorgen over afhankelijkheid van Russisch gas, discussies over schaliegas en methaanemissies. De positieve kenmerken, zoals comfort, schoonste fossiele brandstof, flexibiliteit en veelzijdigheid dreigen op de achtergrond te raken in deze discussies.

Toelichting

Gas speelt al decennialang een essentiële rol in de energievoorziening. In een periode van structurele en ingrijpende veranderingen, waarin gashandel en gastransport van elkaar werden gescheiden en de markt werd geliberaliseerd, bleef gas een hoofdrol spelen. De vanzelfsprekendheid is er echter vanaf. De samenleving wil de hoeveelheid broeikasgasemissies terugbrengen om de mate van klimaatverandering te helpen beperken. Overheden hebben daarvoor ambitieuze doelstellingen geformuleerd. Om de doelstellingen te verwezenlijken zijn of worden plannen

gemaakt. De aanwezigheid van fossiele brandstoffen wordt daarin vaak als een hindernis gezien, die slechts vertragend werkt op weg naar een volledig duurzame energievoorziening. Het concept van een verantwoorde, geleidelijke overgang naar duurzaamheid, waarbij in de transitieperiode vooral het terugdringen van emissies centraal staat, dreigt als gevolg van deze opstelling op de achtergrond te raken.

Ook hebben de aardbevingen in Groningen bij velen het gevoel versterkt dat gas in het gunstigste geval een noodzakelijk kwaad is en hebben de spanningen tussen Rusland en Oekraïne de toch al bestaande twijfels over de voorzieningszekerheid van gas in Europa vergroot. Daarnaast hebben de discussies rond schaliegas en methaanemissies veroorzaakt door fossiele brandstoffen ervoor gezorgd dat het imago van gas steeds verder onder druk komt te staan.

Deze ontwikkeling tast de positie van aardgas aan en vormt aldus een belangrijke zorg voor de gassector.

Maatregelen

GasTerra stelt zich ten doel het begrip van het energievraagstuk en de betekenis van gas te vergroten. Onder de vlag van de Nederlandse gasassociatie KVGN werkt GasTerra samen met andere bedrijven die actief zijn in de gassector aan een nieuwe, heldere, positieve visie op de functie van gas in de energietransitie. Gas kan namelijk een essentiële, zij het aangepaste rol blijven spelen, steeds vaker in slim samenspel met andere energievormen. Anders gezegd: de inzet van gas wordt steeds meer maatwerk ('Gas-op-Maat'). Daarbij steunt de gassector de overheid in haar streven om bij de overgang naar een klimaatneutrale energievoorziening vooral te sturen op het verminderen van de CO₂-emissies. De uitstoot van broeikasgassen leidt immers tot klimaatverandering en daarom is het zaak dat de samenleving zich primair op emissiereductie concentreert. De beste manier om dat te bereiken is prioriteiten stellen bij de inzet van energiebronnen en –dragers. Energiebesparing staat hierbij voorop. De tweede prioriteit is waar mogelijk en zinvol de inzet van hernieuwbare energie, inclusief hernieuwbaar (groen) gas. Ten slotte volgen de fossiele brandstoffen met aardgas als eerste keus, omdat het van de drie – aardgas, olie en kolen – bij verbranding de minste CO₂-emissies produceert.

Het Ministerie van Economische Zaken presenteerde in het najaar van 2016 een energieagenda met beleidskeuzes voor de periode tussen nu en 2050. Voorafgaand vond een landelijke energiedialoog plaats, waaraan de gassector actief deelnam onder andere met een serie KVGN-dialoogtafels. Ook wordt met de SER gesproken over de rol van gas als onlosmakelijk deel van het traject naar een duurzame energievoorziening. Speciaal voor dit doel is een gasparagraaf geschreven die in het Energieakkoord kan worden geïntegreerd. Op deze manier wil de gassector aan de samenleving duidelijk maken dat zij actief mee wil werken aan de verduurzaming van de energievoorziening.

Trend

Het risico dat GasTerra nadeel ondervindt van de imagoverslechtering van gas is ten opzichte van 2015 verder toegenomen en heeft op termijn mogelijk een hoge impact.

4. Groen Gas

Omschrijving

Groen gas zal in de komende jaren een belangrijke rol kunnen spelen in de verduurzaming van de energievoorziening. Daarvoor moet de positie van groen gas snel verbeteren en moet voldoende productiecapaciteit worden ontwikkeld. Zo niet, dan zal het besef dat gas onlosmakelijk verbonden is met de verduurzaming van de energievoorziening verder onder druk komen te staan.

Toelichting

In 2020 moeten alle Europese lidstaten een deel van hun energievoorziening duurzaam opwekken. Voor Nederland is dit percentage vastgesteld op 14 procent. De nadruk ligt daarbij op duurzame elektriciteit, maar voor groen gas en aardgas blijft naar de overtuiging van de sector ook een belangrijke rol weggelegd. GasTerra hecht er belang aan deze ontwikkeling te stimuleren en beleidsmakers hierover te informeren.

De huidige groengasproductie is ongeveer 100 miljoen kubieke meter per jaar, terwijl uit Nederlandse bronnen (GFT, mest, enzovoort) enkele miljarden m³ per jaar zou kunnen worden geproduceerd. Dit vereist dat biomassastromen maximaal worden ingezet en de logistiek wordt aangepast. Biomassastromen met een groot potentieel zijn mest en zeewier. Daarnaast kan houtsoortige biomassa worden benut bij grootschalige inzet van vergassingstechnologie.

Momenteel is de energie opgewekt door de inzet van groen gas vergelijkbaar met de hoeveelheid elektriciteit geproduceerd door zonnepanelen. Volgens ramingen lijkt voldoende groen gas beschikbaar om, bij toepassing van hybride warmtepompen, de warmtevraag van de bebouwde omgeving kosteneffectief te verduurzamen. Het huidige aanbod aan groen gas is nog niet voldoende om de warmtevraag van de industrie volledig te kunnen verduurzamen, maar biedt wel mogelijkheden om een stap in de goede richting te zetten. Kortom, groen gas is een kansrijk onderdeel van een duurzame en betaalbare energievoorziening.

Maatregelen

GasTerra geeft prioriteit aan groen gas door zich te richten op vergroting van het aanbod.

Daarnaast zal GasTerra inventariseren waarop het zelf kan bijdragen aan groengasprojecten. De onderneming ondersteunt nu bijvoorbeeld een project waarin wordt onderzocht of er meer groen gas geproduceerd kan worden door rioolslib onder hoge druk te vergisten en hier waterstof aan toe te voegen.

Trend

In 2016 is het achterblijven van de groengasproductie voor het eerst aangemerkt als een aandachtspunt. GasTerra streeft ernaar om in de komende jaren bij te dragen aan de verdere ontwikkeling.

5. Kredietwaardigheid

Omschrijving

De verslechterde financiële positie van een aantal grote klanten leidt tot een verhoogd kredietrisico voor GasTerra.

Toelichting

Het kredietrisico is het verlies dat zou ontstaan indien klanten in gebreke blijven en hun contractuele verplichtingen niet nakomen. Het kredietrisico van een aantal grote klanten is dit jaar toegenomen.

Maatregelen

GasTerra heeft richtlijnen opgesteld waaraan klanten, waarmee in de meeste gevallen langdurige relaties zijn opgebouwd, moeten voldoen. Deze richtlijnen beperken het risico verbonden aan mogelijke kredietconcentraties en marktrisico's. De richtlijnen zijn verwerkt in de contracten van GasTerra. De kredietwaardigheid van elke partij wordt permanent gemonitord. Als klanten of tegenpartijen niet aan deze richtlijnen voldoen, worden nadere zekerheden gevraagd zoals bankgaranties en/of worden geen nieuwe contracten met hen afgesloten.

Trend

Ten opzichte van 2015 is het risico ongewijzigd. Hoewel de kredietwaardigheid van een aantal grote klanten is afgenomen, zijn er met een aantal klanten aanvullende afspraken gemaakt en waren er in 2016 geen klanten die op basis van hun financiële positie niet aan hun betalingsverplichting konden voldoen. GasTerra heeft voldoende middelen om dit risico te mitigeren.

Compliance

GasTerra hecht er veel waarde aan dat de kwaliteit en integriteit van het handelen van de medewerkers is geborgd. Om die reden is onder meer een gedragscode met normen en waarden opgesteld. Nieuwe medewerkers van GasTerra conformeren zich formeel aan de gedragscode aan het begin van hun dienstverband. Ook wordt de gedragscode regelmatig binnen de organisatie onder de aandacht gebracht, bijvoorbeeld via het intranet en het jaarlijkse complianceprogramma. Er is een Compliance Officer aangesteld die verantwoordelijk is voor de uitvoering van dit programma. Doel hiervan is het bewust maken van de medewerkers van de plicht tot naleving van wettelijke eisen en andere regulering die op GasTerra van toepassing zijn. Alle medewerkers zijn verplicht dit programma te volgen. In 2016 heeft 98 procent van de medewerkers het jaarlijkse complianceprogramma gevolgd.

Een interne auditor licht op gezette tijden de afdelingen door om na te gaan of ze zich aan alle procedures houden. De resultaten van de audits worden met de directie en de accountant doorgesproken, alsmede met de Audit Commissie. In 2016 zijn er geen meldingen geweest van medewerkers die zich niet aan de gedragscode en aanvullende procedures hebben gehouden. Tevens beoordelen we voortdurend of de gedragsregels en -procedures aangepast of aangevuld moeten worden.

Informatiebeveiliging is van het grootste belang voor het functioneren van een handelsonderneming zoals GasTerra. Door de toenemende dreigingen en de professionalisering van de cybercriminaliteit blijft continue aandacht voor informatiebeveiliging noodzakelijk. Het afgelopen jaar is de kwaliteit van de processen die te maken hebben met het management van de informatiebeveiliging verbeterd. De best practises van de ISO27001 norm dienden daarbij als uitgangspunt.

De bewustwording op dit gebied staat hoog op de agenda. Het afgelopen jaar werd opnieuw een "awarenessactie" voor het personeel georganiseerd. Daarbij werden pogingen ondernomen om bij GasTerra-informatie te komen. De conclusie luidt dat het personeel zich bewust is van de risico's en daarnaar handelt, maar dat regelmatige aandacht hiervoor belangrijk blijft.

Regulering

GasTerra wordt geconfronteerd met steeds meer regulering op nationaal en Europees niveau, met name op het gebied van energie en financiën. We merken dat de voor GasTerra relevante regelgeving steeds meer versnipperd wat leidt tot inefficiënties in de bedrijfsvoering.

We beheersen het hierboven geschetste risico op twee manieren:

- 1) Het nauwkeurig volgen van de reguleringsontwikkelingen op Europees en nationaal niveau. Waar mogelijk en zinvol proberen we beleidsvoornemens te beïnvloeden. In het geval van nieuwe regulering zorgt de onderneming dat zij tijdig aan deze verplichtingen kan voldoen.
- 2) In gesprekken met regeringen en EU-leiders wordt de nadruk gelegd op de noodzaak van een eenduidig Europees energiebeleid om te bevorderen dat de regelgeving efficiënt is en er geen dubbel werk wordt verricht.

Voor de energiesector heeft de Europese Commissie in 2011 *Regulation in Energy Markets Integrity and Transparency* (REMIT) ingevoerd. In deze sectorspecifieke verordening is een verbod op handel met voorkennis en marktmanipulatie opgenomen. Daarnaast is een Europese verordening waar dezelfde verboden opgenomen zijn, maar dan vooral met betrekking tot financiële instrumenten (Market Abuse Regulation/MAR), ook van toepassing op een gedeelte van de activiteiten van GasTerra. GasTerra heeft verschillende maatregelen genomen om marktmisbruik in de zin van REMIT en MAR te voorkomen. In het kader van REMIT moeten marktpartijen ook aan uitgebreide rapportageverplichtingen voldoen, waarvoor GasTerra de nodige procedures heeft geïmplementeerd.

Eveneens relevante Europese regulering is de *Markets in Financial Instruments Directive* (MiFID). MiFID bestaat sinds 2004 (MiFID I) en is in 2014 herzien (MiFID II). De relevante secundaire regelgeving is aan het eind van 2016 vastgesteld. Het nieuwe regime zal van toepassing worden per 3 januari 2018. Onder MiFID I geldt een algehele vrijstelling voor energiebedrijven, die niet bestaat onder MiFID II. Het gevolg hiervan is dat bepaalde verplichtingen, zoals rapportage- en archiveringsverplichtingen, van toepassing zullen zijn voor energiebedrijven die in financiële instrumenten handelen. Aanvullende verplichtingen, met name gedragsregels en kapitaalvereisten, worden van toepassing indien energiebedrijven onder MiFID II een vergunning moeten hebben. Een verplichte MiFID II-vergunning voor energiebedrijven kan tot gevolg hebben dat de liquiditeit van gashandelsplaatsen negatief wordt beïnvloed, wat GasTerra's handelsmogelijkheden beperkt. GasTerra hoopt gebruik te kunnen maken van de zogenaamde nevenactiviteitsvrijstelling, waarover in de loop van 2017 duidelijkheid zal ontstaan.

Transportregulering

Met ingang van 1 november 2015 is in Europa de netwerkcode Capacity Allocation Mechanisms (CAM) ingevoerd. CAM bevordert dat op grenspunten zoveel mogelijk gebundelde capaciteit verhandeld wordt via het Prisma Platform. Slechts wanneer ongelijke capaciteit aan beide zijden van de grens wordt aangeboden, kunnen Transition System Operators (TSO's) ongebundelde capaciteit aanbieden. Deze bundelingsverplichting maakt het moeilijker om ongebundelde capaciteit te verwerven die nodig is om de eigen, in het verleden geboekte capaciteit te kunnen matchen. Er ontstaan met name problemen als TSO's aan beide kanten van een grenspunt met ongelijke technische omstandigheden werken. GasTerra heeft dit issue onder de aandacht gebracht van de betrokken autoriteiten. Inmiddels is de CAM-code aangepast, hetgeen bijdraagt aan de oplossing van dit probleem. Per 1 januari 2018 implementeert Gasunie Transport Services B.V. (GTS) de nieuwe code.

De netwerkcode voor tarieven (TAR NC) is inmiddels voltooid. In deze code is geregeld hoe en wanneer de tarieven voor gastransport vastgesteld moeten worden, alsmede de voorschriften voor transparantie en consultatie waaraan de TSO's en regulators moeten voldoen. De code zal gefaseerd worden ingevoerd vanaf 2017.

De ACM bereidt een methodebesluit voor betreffende de tariefstelling van het GTS-netwerk voor de periode 2017 – 2021. Dit besluit wordt naar verwachting in de eerste helft van 2017 genomen. Op basis van het methodebesluit zal GTS een tariefvoorstel doen voor 2017 dat vervolgens goedgekeurd moet worden door de Autoriteit Consument en Markt (ACM). Tot het tariefbesluit voor 2017 is vastgesteld, gelden de tarieven van 2016.

Samenvatting resultaten

	2016	2015
Inkomsten en kosten in miljoenen euro's		
Netto-omzet	9 865	14 740
Gasinkoop	9 263	14 119
Transportkosten	501	532
Resultaten in miljoenen euro's		
Resultaat voor belasting	48	48
Netto-winst	36	36
Dividend	36	36
Overige financiële gegevens		
Investerings (in miljoenen euro's)	1,2	3,2
Liquideitsratio	1,1	1,1
Balansgegevens ultimo jaar, in miljoenen euro's		
Balans totaal	1 995	2 353
Eigen vermogen	216	216
Kortlopende schulden	1 779	2 137
Verkochte volumes in miljarden m3		
Totale afzet	63,9	70,3
-Nederland	23,1	27,3
-Overig Europa	40,8	43
Personeel ultimo jaar, in fulltime-equivalenten		
Eigen medewerkers	158	169
Veiligheid & gezondheid		
Ziekteverzuim (in procent)	3	2,1
Gemiddelde verzuimfrequentie	0,89	1,1

Gas

Visie

Gas is al meer dan een halve eeuw onlosmakelijk verbonden met de Europese energievoorziening in het algemeen en de Nederlandse in het bijzonder. Sinds de ontdekking in 1959 van het Groningenveld, destijds het grootste gasveld ter wereld, is hier meer dan 2000 miljard m³ aardgas gewonnen. Meer dan 95 procent van de Nederlandse huishoudens gebruikt aardgas voor verwarming. GasTerra is de exclusieve verkoper van het gas uit het Groningenveld. Het verkoopt dit gas op de binnenlandse markt en levert het aan Duitse, Belgische en Franse energiebedrijven.

Naast het Groningengas, dat laagcalorisch is (dat wil zeggen een relatief lage verbrandingswaarde heeft) verhandelt GasTerra ook een groot volume hoogcalorisch gas. Dit gas is voornamelijk afkomstig uit Nederlandse kleinere gasvelden in de Noordzee en op land en van importen uit Rusland en Noorwegen. Het hoogcalorisch gas wordt gebruikt door de industrie in binnen- en buitenland en door gebruikers van laagcalorisch gas, dat door middel van kwaliteitsconversie (lees het bijmengen van stikstof in speciaal daarvoor bestemde installaties) wordt geproduceerd. De producenten van kleineveldengas kunnen dit zelf op de markt brengen, maar dat hoeft niet. GasTerra is wettelijk verplicht dit gas desgevraagd tegen marktconforme voorwaarden af te nemen.

In een periode van structurele en ingrijpende veranderingen, waarin de gashandel en het gastransport van elkaar werden gescheiden en de markt werd geliberaliseerd, heeft gas zijn hoofdrol in de energievoorziening behouden. Toch is de vanzelfsprekendheid eraf. De positie en het imago van gas staan onder druk. De positieve kenmerken van ons product, zoals comfort, schoonste fossiele brandstof, flexibiliteit en veelzijdigheid dreigen op de achtergrond te raken. Belangrijke oorzaken daarvan zijn in onze regio de aardbevingen, die bij velen het gevoel hebben versterkt dat gas in het gunstigste geval een noodzakelijk kwaad is en de Russisch/Oekraïense crisis, die de toch al bestaande twijfels over de voorzieningszekerheid van gas in Europa heeft vergroot. Bovendien is wereldwijd het besef gegroeid dat het aandeel fossiel in de energiemix de komende decennia fors moet verminderen om te voorkomen dat de gemiddelde temperatuur door menselijk activiteiten met meer dan anderhalf tot twee graden zal stijgen.

Aardgas kan CO₂-emissies substantieel helpen terugdringen door waar mogelijk en zinvol de plaats in te nemen van de meer vervuulende brandstoffen olie en, vooral, kolen. Het is immers met voorspong de schoonste fossiele brandstof. Toch ziet een steeds omvangrijkere groep ons product voornamelijk als onderdeel van het probleem en niet van de oplossing. De realiteit is echter dat (aard)gas *beide* is. Gas is wereldwijd, in Europa en in Nederland onmisbaar en zal dat de komende decennia blijven, zowel uit een oogpunt van voorzieningszekerheid als van verantwoord klimaatbeleid. Wat dat laatste betreft: GasTerra heeft samen met collega-bedrijven, verenigd in de Nederlandse gasassociatie KVGn, het [Gas-op-Maat](#)-concept omarmd. Dit houdt in dat we in de transitie naar een klimaatneutrale energievoorziening aardgas alleen daar inzetten waar duurzame alternatieven vooralsnog minder aantrekkelijk zijn. Gas wordt, met andere woorden, maatwerk.

Ten slotte: ondanks de grote veranderingen die de energiesector heeft ondergaan en nog zal ondergaan, mag de hoge economische en maatschappelijke waarde van deze bodemschat niet worden onderschat. Nederland beschikt bijna zestig jaar na ontdekking van het Groningenveld nog altijd over in totaal ruim 900 miljard kubieke meter conventioneel aardgas. Bij de verantwoorde winning daarvan zal de samenleving ook in de toekomst baat hebben.

Ketenbeheer

GasTerra hecht groot belang aan verantwoord ketenbeheer. Daarbij richten we ons primair op het gebruik van ons product ('downstream'), omdat we het belangrijk vinden dat de samenleving gas zo efficiënt mogelijk inzet. We merken nochtans dat bij een aantal stakeholders onduidelijkheid bestaat over GasTerra's rol upstream, met name met het oog op de aardbevingsproblematiek en de inkoop van gas uit Rusland.

De keten

In de keten zijn alle activiteiten opgenomen van winning tot gebruik van aardgas. GasTerra is hierbij verantwoordelijk voor het handelsgedeelte. We kopen en verkopen gas en daaraan gerelateerde diensten. Daarbij hebben we te maken met verschillende nationale en internationale partijen. Uiteraard met producenten, leveranciers en klanten, maar bijvoorbeeld ook met netbeheerders voor het transport van het gas en met markttoezichthouders en overheden die verantwoordelijk zijn voor (controle van) wet- en regelgeving. Daarnaast hebben wij de publieke taak om invulling te geven aan delen van de Gaswet, met name het inkopen van gas uit de zogeheten kleine velden, het innemen en verkopen van het gas uit het Groningenveld, en het waar nodig ondersteunen van GTS bij het uitvoeren van zijn wettelijke taken. GasTerra koopt ook (beperkt) gas in uit Noorwegen en Rusland. De productie uit deze buitenlandse bronnen is gebonden aan in die landen geldende regelgeving. Hier heeft GasTerra geen rechtstreekse invloed op.

We participeren in verschillende samenwerkingsverbanden binnen de keten. Daarbij streeft de onderneming verschillende doelen na zoals het ondersteunen van klanten bij het verduurzamen van productieprocessen (Milieu Plan Industrie), kennisuitwisseling, het ontwikkelen van innovatieve gastoeepassingen, het uitdragen van de voordelen van gas in de transitie naar een duurzame energievoorziening en het verbeteren van regulering. In het kader van deze laatste twee onderwerpen zijn we actief in Den Haag en, primair via de brancheorganisatie Eurogas, in Brussel. Ook zijn we aangesloten bij de nationale belangenbehartiger Vereniging Energie-Nederland.

We hebben als handelsonderneming beperkte invloed met betrekking tot het ketenbeheer upstream, mede doordat de onderneming door haar wettelijke, publieke taak niet vrijelijk kan kiezen van welke producent wel of geen gas wordt afgenomen. Bovendien is op de vrije gasmarkt niet te achterhalen waar het ingekochte gas vandaan komt. GasTerra onthoudt zich ervan om politieke of maatschappelijke discussies in te brengen in de contractuele relaties met leveranciers en klanten. Wel zijn we onderdeel van het samenwerkingsverband [Project Delta Group](#) waarin we best practices delen op het gebied van gaswinning.

Voor wat betreft de productie van Groningengas is de rolverdeling als volgt: NAM wint dit gas en is verantwoordelijk voor de uitvoering van de besluiten van het kabinet omtrent de productiebeperking uit het Groningenveld. GasTerra is exclusief verantwoordelijk voor het verhandelen van dit gas. De productie uit het Groningenveld (en eveneens de kleine velden) is aan strakke milieu- en veiligheidsregels van de overheid gebonden. GasTerra heeft hierop geen directe invloed, maar verwacht van zijn leveranciers dat zij voldoen aan de wettelijke eisen.

Nederland

De [gasproductie uit het Groningenveld](#) wordt in toenemende mate beperkt in verband met de toenemende frequentie en kracht van de aardbevingen in het winningsgebied. In december 2015 besloot het kabinet, in lijn met een voorlopige voorziening van de Raad van State, om de gaswinning uit het Groningenveld in het gasjaar 2015/2016 te beperken tot 27 miljard kubieke meter, met een uitloop naar maximaal 33 miljard kubieke meter in een relatief koud jaar. In september 2016 nam de minister van Economische Zaken een nieuw definitief instemmingsbesluit over de gaswinning voor de lange termijn. Met ingang van het gasjaar 2016-2017 mag NAM voor de duur van vijf gasjaren niet meer dan 24 miljard kubieke meter per gasjaar winnen uit het Groningenveld. Wanneer zich een bovengemiddeld koude winter voordoet, kan meer gas gewonnen worden tot maximaal 30 miljard kubieke meter per gasjaar om de leveringszekerheid veilig te stellen. Daarnaast moet de gasproductie over het jaar zo vlak mogelijk zijn; maand- en seizoenfluctuaties moeten zoveel mogelijk worden voorkomen. Er zal jaarlijks een ijkmoment plaatsvinden, waarin de minister bekijkt of nieuwe kennis of feiten aanleiding geven tot aanpassing van het instemmingsbesluit.

Naast gas uit het Groningenveld koopt GasTerra Nederlands gas uit kleine velden. GasTerra stimuleert de productie van dit Nederlandse gas door de contractcondities voor kleine velden waar mogelijk af te stemmen op de behoefte van de producenten. Hiermee geeft GasTerra invulling aan het kleineveldenbeleid. GasTerra heeft de wettelijke taak dit gas onder redelijke voorwaarden en tegen een op marktconforme grondslag bepaalde vergoeding af te nemen, indien de producent dit aan GasTerra verzoekt.

Ombouw L-gas naar H-gas

Als gevolg van het naar verwachting verder dalende productievolume uit het Groningenveld na 2020 moeten gebruikers van het Groningse L-gas overstappen op H-gas. In Duitsland, Frankrijk en België is de ombouw van L-gas naar H-gas een belangrijk thema. In Duitsland is als gevolg van de afname van de eigen L-gas-productie reeds een begin gemaakt met de ombouw en vanaf 2020 wordt deze geïntensiveerd als gevolg van de afname van de aanvoer uit Nederland. In België en Frankrijk worden vergelijkbare voorbereidingen getroffen en zal in 2018 worden gestart met een pilotproject en waarschijnlijk in 2020 met grootschalige ombouw. Hierdoor vindt vanaf 2030 geen export van L-gas meer plaats. In de energieagenda heeft de minister aangegeven dat er in Nederland in beginsel geen ombouw van laag- naar hoogcalorisch gas plaatsvindt, maar dat er wel een no-regret maatregel wordt getroffen om te zorgen dat dit in de toekomst in theorie wel mogelijk is, wanneer dit noodzakelijk is.

Buitenland

GasTerra koopt naast Nederlands gas ook gas in uit het buitenland, voornamelijk van Noorwegen (Statoil) en Rusland (Gazprom). De omvang hiervan is in verhouding beperkt. Voor de inkoop van dit gas zijn in het verleden langjarige inkoopcontracten gesloten.

Sinds 2014 staan de handelsverhoudingen tussen de landen van de Europese Unie en Rusland onder druk als gevolg van de crisis in Oekraïne. De gashandelsactiviteiten zijn echter buiten de scope van de sancties gebleven en hebben de commerciële relaties van GasTerra en zijn Russische leverancier Gazprom daarom niet beïnvloed. Ongeveer 7 procent van het gas dat GasTerra inkoopt is afkomstig uit Rusland.

Leverings- en voorzieningszekerheid

In 2014 voerde de Europese Commissie naar aanleiding van de Russisch-Oekraïense crisis zogeheten 'stress tests' uit om de voorzieningszekerheid in de Europese Unie te testen. Hierin werden twee modelmatige simulaties van leveringsproblemen met Russisch gas en twee reacties op die simulaties (samenwerken versus niet samenwerken) in kaart gebracht. Doel was om op korte termijn de effecten te meten en input te verwerven voor de onderhandelingen tussen Rusland, Oekraïne en de EU over de gasdoorvoer en –levering. De resultaten vormden voor de Europese Commissie aanleiding om de Verordening Leveringszekerheid Aardgas te herzien. Hierin wordt de nadruk gelegd op intensievere regionale samenwerking. Uit de simulaties bleek overigens dat er in Nederland geen gasonderbrekingen zouden plaatsvinden. GasTerra is van mening dat de voorzieningszekerheid in Europa het meest gebaat is bij diversificatie van het aanbod, onder meer door aanvoer van LNG, en vrije marktwerking.

Markontwikkelingen

Gas heeft geen goed imago in Noordwest-Europa. In Nederland is dit met name te wijten aan de veiligheids- en schadeproblematiek als gevolg van de gaswinning in Groningen en daarnaast aan het besef dat het overvloedige gebruik van fossiele brandstoffen tot klimaatverandering leidt. Daardoor staat ook de winning van gas onder druk, niet alleen in Groningen maar ook uit de kleine velden. In Europa, vooral Oost-Europa, doet daarnaast de afhankelijkheid van gasleveringen uit Rusland de reputatie van het product geen goed.

GasTerra heeft zijn strategie aan de omstandigheden aangepast. De productiebesluiten van het kabinet en het instellen van een productieplafond vertaalt zich voor ons in een aanbodplafond. NAM biedt ons niet meer aan om in te kopen dan het door de minister vastgestelde maximum.

In het gasjaar 2015/2016 produceerde NAM in totaal 26,98 miljard kubieke meter aardgas uit het Groningen-gasveld in lijn met het productieplafond van 27 miljard kubieke meter, zoals ingesteld door de Raad van State op 18 november 2015.

GasTerra streeft ernaar al het door NAM aangeboden Groningengas te verkopen. Vóór het eerste productiebesluit (in 2014) werkte GasTerra met een wettelijk voorgeschreven 10-jarig flexibel afnameplafond. Wat in het ene jaar beneden het jaargemiddelde werd ingekocht, kon later worden gecompenseerd met een hogere inkoop. Door de huidige productielimieten per jaar dient GasTerra nauwgezet te plannen dan vroeger.

Dat GasTerra geleidelijk minder gas zou gaan verkopen, was al bekend vóór de bepaling van het maximale productieniveau voor Groningengas. Zowel het Groningen-veld als de meeste kleine velden bevinden zich in de volwassen fase van hun productiecycclus. De gasproductie uit Nederlandse kleine gasvelden is de afgelopen jaren aanzienlijk verminderd door de sterke depletie van bestaande velden, het lage gasprijsniveau en de relatief hoge kosten van het produceren uit nieuwe velden. Dit leidt tot een sterk dalend aanbod onder de bestaande contracten.

Het is de taak van GasTerra om de verkoopverplichtingen gelijke tred te laten houden met het afnemende aanbod. Het gaat er daarbij om de portfolio – het totaal aan verkoopverplichtingen – optimaal af te stemmen op het aanbod van gas.

GasTerra bekijkt continu hoe wij het aanbod optimaal kunnen benutten en hoe de kosten die daarmee gemoeid zijn het beste kunnen worden gemanaged. Als gevolg van het gedaalde aanbod, de focus op kosten en efficiëntie, en de kleinere marges door toegenomen concurrentie, moeten we keuzes maken. Zo is het contracteren van klanten met een laag volume aan wie direct wordt geleverd, voor GasTerra niet meer kostendekkend. Alleen voor het inkopen van groen gas maken we qua volumelimit een andere afweging. Hoewel de volumes nog relatief klein zijn, zal groen gas een belangrijke rol spelen in de verduurzaming van de energievoorziening.

De Europese gasvraag (EU28) was in 2016 hoger dan in 2015. Dat kwam door een toegenomen vraag naar gas voor elektriciteitsopwekking, tekenen van economisch herstel in de industrie en toegenomen gebruik van gas voor transportdoeleinden.

In de Verenigde Staten zijn de emissies gedaald als gevolg van het aanbod aan schaliegas als vervanger van kolen, waardoor de kolencentrales minder produceren of zelfs zijn gesloten. In China wint gas aan populariteit, als vervanger van de vervuilende kolencentrales. Europa focust sterk op duurzame alternatieven maar erkent daarnaast dat de inzet van gas emissies helpt reduceren.

Energiedoelen

In 2016 is een verdere uitsplitsing gemaakt van wat de energiedoelen gaan betekenen voor Europa in 2030. Samen met de gemaakte afspraken tijdens de klimaatconferentie van 2015 in Parijs, zijn dit de belangrijkste ontwikkelingen voor wat betreft Europese energiedoelen.

In Nederland is een concept-Klimaatwet opgesteld, met eigen klimaatdoelen die ambitieuzer zijn dan Europa van ons land verwacht. Het betreft een initiatief-wetsvoorstel van PvdA en GroenLinks. In 2017 zal deze wet waarschijnlijk aan de Tweede Kamer worden voorgelegd.

Energiedoelen en Klimaatakkoorden

Diverse maatschappelijke partijen in Nederland ondertekenden in 2013 het Energieakkoord voor Duurzame Groei. Een van de afspraken is het energiegebruik in Nederland terug te dringen, onder andere door huizen energiezuiniger te maken. Veel woningcorporaties geven hier inmiddels invulling aan. Meer energie-efficiëntie betekent in beginsel minder gasverbruik door huishoudens. GasTerra verwacht daarom dat het totale afzetvolume in dit segment op de lange termijn zal afnemen. In 2016 vond een belangrijke evaluatie van het Energieakkoord plaats, waarbij de voortgang werd beoordeeld en nieuwe maatregelen werden aangekondigd als aanvulling op het akkoord.

Het in november 2016 gepresenteerde pakket “Clean Energy for All Europeans” (ook wel het Winterpakket genoemd) heeft volgens de Europese Commissie drie doelen: ten eerste energie efficiëntie verhogen, ten tweede wereldwijd leider worden in duurzame energie en tot slot aan consumenten een ‘eerlijke’ deal bieden. De voorstelde maatregelen zijn gebaseerd op de EU-brede doelstellingen voor energie efficiëntie en het aandeel duurzame energie in 2030, terwijl het bestaande beleid nog geënt is op de doelen voor 2020. De toename van niet-constante duurzame elektriciteit was aanleiding om knelpunten in de elektriciteitsmarkt aan te pakken.

GasTerra steunt de inzet op energie-efficiëntie. In de Ladder van Zeven, die de diverse vormen van energie naar impact op het klimaat in een rangorde plaatst, staat energie-efficiëntie niet voor niets bovenaan als eerste stap op weg naar een klimaatneutrale toekomst. Het levert op korte termijn de meeste emissiereductie op. Duurzame energie volgt direct daarna. Echter door alleen op elektrische duurzame energie te focussen wordt de potentie van groen gas voor emissiereductie miskend, vooral in moeilijk te verduurzamen sectoren zoals de industrie. In die zin is het een gemiste kans dat het Winterpakket zich vrijwel geheel op de elektriciteitsmarkten concentreert, terwijl volgens GasTerra een integrale benadering van het energiesysteem noodzakelijk is, bijvoorbeeld voor het bieden van flexibiliteit in een steeds sterker fluctuerende energiemix.

Parallel aan de implementatie van het Winterpakket werkt de Europese Commissie aan nieuwe wetgeving over versterking van het ETS en emissiereductie in niet-ETS sectoren. Ook deze doelen zijn voor 2030 geformuleerd, met een gespecificeerd bindend doel per lidstaat. Bovendien is in 2016 door de Europese Commissie een voorstel gedaan voor aanpassing van de verordening voor de leveringszekerheid van gas.

In het najaar van 2015 vond in Parijs de VN-klimaatconferentie COP 21 plaats. Op de laatste dag van de onderhandelingen werd het zogeheten Akkoord van Parijs gepresenteerd. In deze overeenkomst is het doel vastgelegd om de opwarming ten opzichte van het pre-industriële tijdperk tot maximaal twee graden te beperken. De 197 partijen (196 landen plus de EU) werden het er bovendien over eens te streven naar beperking van de opwarming tot 1,5 graad. Nieuw in vergelijking met eerdere VN-klimaatakkoorden is dat overeenstemming is bereikt over de noodzaak om het gebruik van fossiele brandstof binnen een niet nader omschreven termijn af te bouwen. Het verdrag, dat betrekking heeft op de periode na 2020 en inmiddels in werking is getreden nu meer dan 55 landen die gezamenlijk meer dan 55 procent van de broeikasgassen uitstoten het hebben geratificeerd, vereist van lidstaten dat zij ambitieuze nationale klimaatplannen opstellen. Van de rijke landen wordt verwacht dat zij ontwikkelingslanden financieel zullen steunen bij het terugbrengen van hun emissies.

GasTerra vindt de ambities, doelen en richting van het klimaatbeleid die het Akkoord van Parijs beschrijft bemoedigend. Dit moet worden vertaald in concrete, effectieve maatregelen. Essentieel is dat deze maatregelen resultaatgericht zijn, dat wil zeggen het centrale probleem aanpakken door de stapsgewijze uitstootreductie van broeikasgassen. Welke middelen daarvoor worden ingezet – energiebesparing, hernieuwbare energiebronnen, vervanging van de meest vervuilde fossiele brandstoffen door schonere in combinatie met CCS – is in wezen secundair. Het milieurendement van klimaatbeleid moet idealiter voorop staan.

De Nationale Energieverkenning (NEV) 2016 schetst de stand van zaken van de Nederlandse energiehuishouding in een internationale context. Zo beschrijft de NEV de belangrijkste ontwikkelingen van de Nederlandse energiehuishouding vanaf 2000 tot heden, waarna ook de verwachtingen tot 2035 worden geschetst. Het jaar 2016 was belangrijk voor de Nederlandse energietransitie, omdat het Energieakkoord werd geëvalueerd. De NEV biedt de kwantitatieve basis voor deze evaluatie. Bovendien werd dit jaar een beleidsagenda opgesteld waarin de lijnen voor het langetermijnbeleid werden uitgezet.

Energierapport, -dialoog en -agenda

In het Energierapport, uitgekomen in januari 2016, geeft het kabinet een integrale visie op de toekomstige energievoorziening in Nederland tot 2050. Het kabinet streeft in internationaal verband naar een CO₂-arme energievoorziening, die veilig, betrouwbaar en betaalbaar is. Aardgas wordt in die visie zoveel mogelijk beperkt tot de energiefuncties waarvoor geen alternatief beschikbaar is. Het kabinet heeft het Energierapport als uitgangspunt genomen voor de Energiedialoog. Dit zijn bijeenkomsten waar diverse stakeholders aan deelnemen en die tot doel hebben te discussiëren over de invulling van een verantwoorde transitie naar een duurzame energievoorziening. Op basis van de Energiedialoog is eind 2016 de Energieagenda verschenen. Hierin wordt voor de gebouwde omgeving ingezet op vergaande reductie van de warmtevraag door energiebesparing en sterke vermindering van aardgasgebruik via het stimuleren en inpassen van CO₂-arm opgewekte elektriciteit en warmte.

Bijdrage gassector aan doelen Energieakkoord

Bij de totstandkoming van het Energieakkoord werden verschillende organisaties betrokken, maar was de gassector niet vertegenwoordigd. De positie van gas en de mogelijkheden die het biedt voor de beperking van het energiegebruik en de verduurzaming van de energievoorziening bleven daardoor onderbelicht. Daarom besloten GasTerra en andere gasbedrijven onder de vlag van de Nederlandse gasassociatie KVGN een gasparagraaf bij het

Energieakkoord te schrijven. Het ging daarbij om vier thema's: gas in de gebouwde omgeving, een combinatie van gas en wind op zee, de toegevoegde waarden van groen gas en gas in de transportwereld.

Deze gasparagraaf is in oktober 2016 aangeboden aan de Borgingscommissie van het akkoord en wordt nog in het huidige Energieakkoord meegenomen. In de paragraaf staat beschreven hoe gas een systeemrol vervult die de transitie naar een duurzame, slimme en efficiënte energievoorziening kan faciliteren. Middelen die daarbij kunnen worden ingezet zijn de levering van flexibiliteit, transportcapaciteit en gasopslag als back-up voor hernieuwbare energiebronnen. In de gasparagraaf wordt benadrukt dat de inzet van gas steeds meer maatwerk is en zoveel mogelijk ruimte geeft aan duurzame alternatieven.

Nationale klimaatop

Op 26 oktober 2016 was de Nationale klimaatop in Rotterdam, een initiatief van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu, in nauwe samenwerking met de Ministeries van Economische Zaken, Buitenlandse Zaken, Binnenlandse Zaken & Koninkrijksrelaties, de Unie van Waterschappen, IPO, VNG en Rijkswaterstaat. De publieke perceptie is dat aardgas snel uit de gebouwde omgeving zal verdwijnen. De technologie om dit te realiseren is weliswaar beschikbaar, maar het is de vraag of een overhaaste uitfasering van gas tot een verantwoord klimaatbeleid leidt. Het is verstandiger om de bestaande gasinfrastructuur in te zetten om CO₂-emissies op korte en middellange termijn substantieel terug te brengen.

GILDE en KVG

Gezien de discussie over de rol van aardgas als fossiele brandstof in een klimaatneutrale energievoorziening en de problemen bij de gaswinning in Groningen is de gassector een dialoog gestart met diverse partijen die betrokken zijn bij de energietransitie. In het project GILDE (Gas In een Langetermijn Duurzame Energievoorziening) kijken we gezamenlijk naar de bijdrage van gas en de gasindustrie aan een betaalbare en betrouwbare verduurzaming van de energieuishouding.

De KVG is actief betrokken bij het debat over de energietransitie in Nederland. De vereniging organiseerde in het kader van de nationale energiedialoog van het Ministerie van Economische Zaken drie zogeheten dialoogtafels, waar met verschillende betrokken partijen de toekomstige rol van gas werd besproken in verschillende sectoren, zoals de industrie, de elektriciteitsproductie en de gebouwde omgeving. De uitkomsten zijn gedeeld met het Ministerie van Economische Zaken.

Energiepodium

De website www.energiepodium.nl, een initiatief van GasTerra, bestaat sinds 2010 en heeft tot doel de discussie over de energievoorziening te verbreden en te verdiepen door standpunten uit te wisselen. GasTerra bemoeit zich niet rechtstreeks met de redactie van dit discussieplatform. Beoogd wordt stakeholders met verschillende standpunten een gezamenlijk podium te bieden. Met de dialoog die hierdoor is ontstaan, dragen we bij aan het vinden van oplossingen voor de uitdagingen in de energiesector. Er zijn in de loop der jaren verschillende spin-offs van de website gecreëerd. Door het jaar heen worden zogenaamde energiepodiumdiners georganiseerd, waar 15 tot 20 energiespecialisten afkomstig uit de industrie, de wetenschap, de overheid, de politiek en maatschappelijke organisaties met elkaar van

gedachten wisselen over actuele thema's. Eens per jaar vindt daarnaast een groot energiepodiumdebat plaats, waarin vraagstukken rond de energietransitie en/of grote politieke vraagstukken centraal staan. In 2016 stond het energiepodiumdebat in het teken van de verkiezingen in 2017. Zes energiewoordvoerders van de grootste fracties in de Tweede Kamer gingen met elkaar in debat over een wijde reeks energie- en klimaatthema's.

CCS

GasTerra en de gasindustrie zien een toekomst voor het afvangen, opslaan en waar mogelijk nuttig gebruiken van CO₂ (CCS). Met name de grote industrieën die voorlopig niet zonder gas kunnen, kunnen op termijn aardgas alleen blijven gebruiken als de CO₂ wordt afgevangen en opgeslagen. CCS is dus deel van een oplossing, maar zowel op technisch, economisch als maatschappelijk vlak moet daarvoor nog veel gebeuren. Offshore opslag, dus ver weg van de bewoonde wereld, lijkt de beste papieren te hebben.

Virtuele handelsplaatsen

Op de Title Transfer Facility (TTF), de Nederlandse gashandelsplaats, wordt gas gekocht en verkocht via de beurzen ICE-Endex en PEGAS of via brokers met Over-The-Counter (OTC)-deals. Bij de OTC-handel doen partijen rechtstreeks zaken met elkaar. Door de standaardisering van de schermproducten (zoals uur-, dag-, maand-, kwartaal- of jaargas) ontstaan betrouwbare prijsindicaties voor het gas als commodityproduct. GasTerra geeft de voorkeur aan handel via de beurs.

Op handelsplaatsen (hubs) zoals de TTF verkoopt GasTerra ook niet-standaardproducten, de zogenaamde gestructureerde producten, die klanten meer flexibiliteit bieden. Deze producten zijn commercieel succesvol; in 2016 heeft GasTerra meer gestructureerde producten verkocht dan in de voorgaande periode.

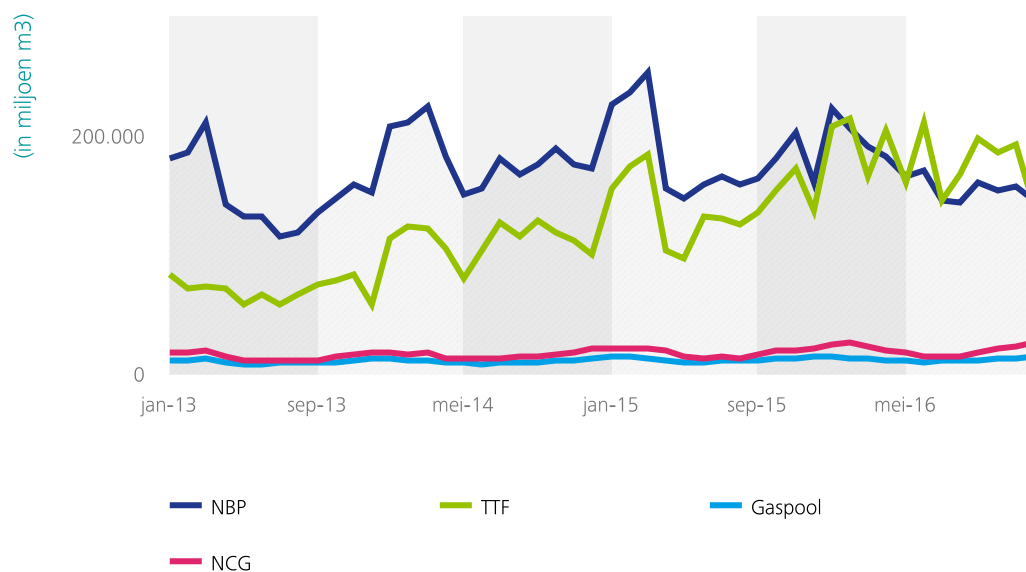
De TTF en de Britse handelsplaats National Balancing Point (NBP) zijn de grootste gashubs in Europa. De TTF groeide in 2016 qua volume sterker dan het NBP. De handel op de Nederlandse handelsplaats steeg in 2016 naar een recordhoogte met een verhandeld volume van 2.197 miljard kubieke meter (2015: 1.708 miljard kubieke meter). Daarmee bestendigde de TTF haar koppositie in de OTC-handel, die zij een jaar eerder van de Britse handelsplaats had overgenomen.

De populariteit van de TTF is naast de vooraanstaande positie die Nederland vanouds in de Europese gassector inneemt te danken aan de marktliberalisering en de uitstekende infrastructuur. Omdat er in euro's wordt gehandeld lopen continentale partijen geen valutarisico's. Dit werkt in het voordeel van de TTF ten opzichte van het NBP, waar de handel verloopt in Britse ponden.

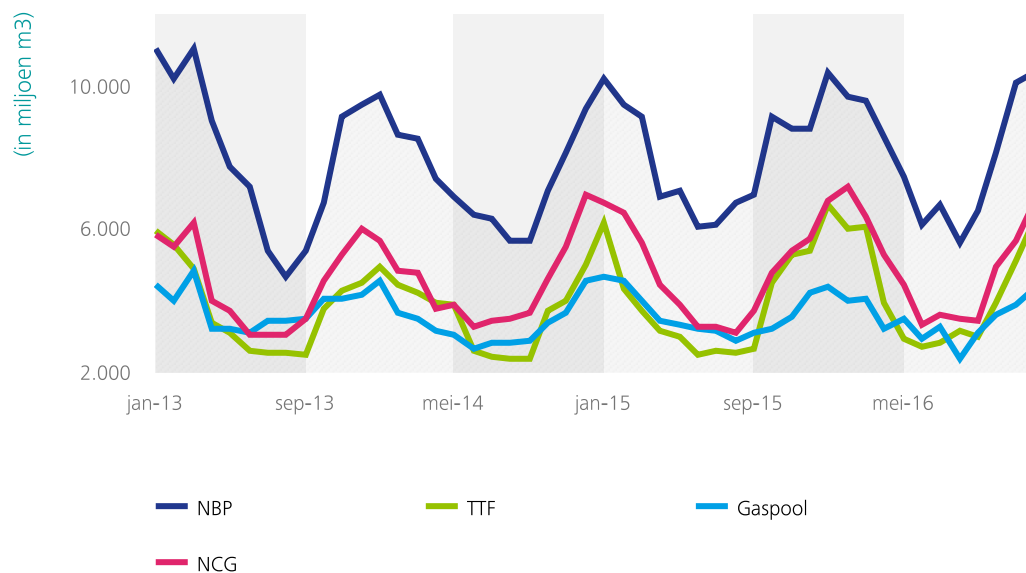
Ook de Duitse handelsplaats NetConnect Germany (NCG) en het Italiaanse PSV hebben zich in 2016 positief ontwikkeld. De TTF blijft echter de belangrijkste prijsmarker voor langetermijncontracten en voor gas op de andere handelsplaatsen in continentaal Europa.

De churn-rate van de TTF steeg in 2016 opnieuw ten opzichte van het vorige jaar. De churn-rate is de ratio tussen het verhandeld en fysiek geleverd volume. In 2013 was de gemiddelde churn-rate nog 18,5; in 2014 steeg deze door naar 31, in 2015 naar 37 en in 2016 kwam de churn-rate uit op 42.

Verhandeld volume

Fysiek volume

LNG

De wereldwijde LNG-productiecapaciteit wordt fors uitgebreid, met name in Australië en de Verenigde Staten. In de komende vier jaar wordt een toename van de capaciteit met 180 miljard kubieke meter verwacht. Australië heeft voor 2018 naar schatting 97 miljard kubieke meter aan LNG-export contractueel vastgelegd. Voor de Verenigde Staten is

dat circa 60 miljard kubieke meter (bron: PIRA). Een deel van dit Amerikaanse gas is gecontracteerd door Europese partijen. Het is meestal aanvankelijk niet zeker waar het gas wordt geleverd. De contracten bieden de koper veelal de mogelijkheid om het LNG naar een bestemming van keuze te laten brengen. Daarnaast is het mogelijk om in Europa geleverd LNG opnieuw te verscheppen naar andere markten.

Traditioneel zijn Japan, Zuid Korea en Taiwan de belangrijkste afzetmarkten van LNG. Naar verwachting zal de afzet in Japan afnemen. In Japan is dat een consequentie van het besluit om een aantal kerncentrales weer op te starten, die waren uitgezet na de ramp met de kerncentrale in Fukushima in 2011. Toch wordt vanaf 2017 een sterke groei van de vraag naar LNG in Azië verwacht. De belangrijkste groeimarkten zijn China en India. In China kan de vraag naar LNG nog een forse stimulans krijgen als besloten wordt om een deel van de kolencentrales te vervangen door gascentrales, maar de impact op de vraag naar LNG is wel afhankelijk van de mate waarin China pijpleidinggas uit Rusland gaat afnemen.

De aanvoer van LNG naar Noordwest-Europa lag in 2016 op het niveau van het voorgaande jaar, maar vanaf 2017 wordt opnieuw een toename van het aanbod verwacht. Voorwaarde is wel dat er wereldwijd sprake is van een LNG-overschot en een gepaste prijs waardoor LNG beschikbaar komt voor Noordwest-Europa. Europa fungeert daarbij als wereldwijde balanceringsmarkt. Bovendien is het van belang dat LNG met voldoende rendement in Noordwest-Europa verkocht kan worden en concurrerend is ten opzichte van pijpleidinggas uit Rusland. De groei van de LNG-markt kan bijdragen aan convergentie van de mondiale gasprijzen.

GasTerra handelt niet in LNG, maar volgt de ontwikkelingen op de voet. LNG is onderdeel van de vraag-aanbodbalans van aardgas en is daardoor van invloed op de prijs (zowel op de handelsplaatsen als daarbuiten).

Het gebruik van LNG in scheepvaart als vervanger van stookolie groeit, maar de omvang van deze afzetmarkt is nog beperkt. De groei is vooral te zien in West-Europese wateren en aan de Amerikaanse oostkust. In het wegvervoer is gas een schoner alternatief voor het vrachtverkeer dan benzine en diesel. In het personenvervoer lijkt gas (CNG) het af te leggen tegen het elektrisch rijden, dat de laatste jaren snel aan populariteit wint.

Concurrentie van kolen

De vraag naar gas door energiecentrales is in 2016 gestegen. Dat had vooral te maken met de veranderde verhouding tussen de kolen- en gasprijzen. De gasprijs daalde in de zomer van 2016 substantieel. Daarnaast steeg de kolenprijs door dalende productie in China. Hierdoor kon gas op sommige momenten weer concurreren met kolen.

De handelsprijs voor CO₂-emissierechten is nog altijd bijzonder laag. Het Verenigd Koninkrijk heeft enkele jaren geleden een extra belasting op uitstoot van CO₂ in elektriciteitscentrales ingevoerd. Hierdoor is de concurrentiepositie van gas ten opzichte van kolen aanmerkelijk beter dan in Nederland. Niettemin bepleit GasTerra hervorming van het ETS, geen prijsinterventie.

Zowel de kolenprijs als de prijs van CO₂-emissierechten zijn nog steeds verhoudingsgewijs laag. Kolengestookte elektriciteitsproductie blijft daardoor voor bestaande centrales goedkoper in vergelijking met gasgestookte elektriciteitsproductie. Verschillende Noordwest-Europese energiebedrijven hebben daarom hun gasgestookte elektriciteitscentrales gesloten of kondigden aan dit te gaan doen. Ook veel Nederlandse gasgestookte elektriciteitscentrales zijn tijdelijk afgeschakeld of staan op de nominatie om definitief te sluiten.

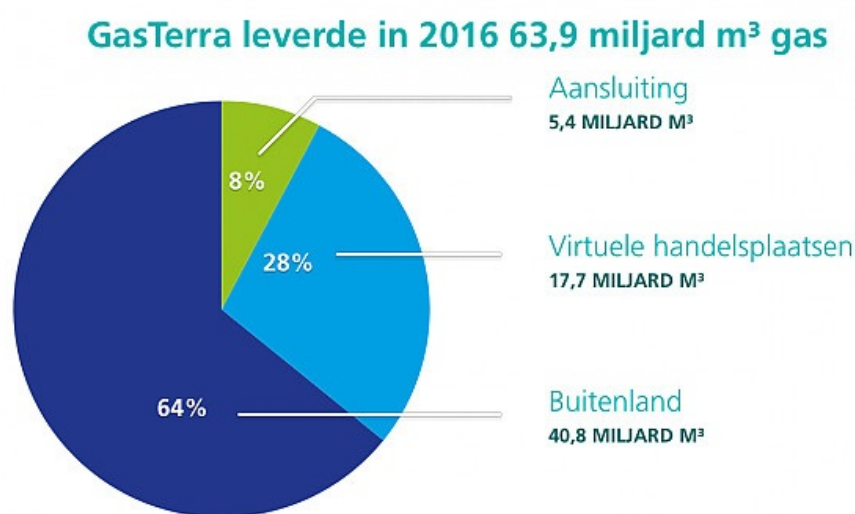
Sluiting van gascentrales heeft mogelijk consequenties voor de leveringszekerheid en voor de realisering van de klimaatdoelen. Bij de verbranding van kolen komt aanmerkelijk meer CO₂ vrij dan bij de verbranding van gas. Daarnaast zijn met name oudere kolencentrales minder snel op- en af te schakelen dan gasgestookte centrales, waardoor zij in de transitie naar een duurzame energievoorziening minder geschikt zijn als aanvulling op de vaak onvoorspelbare hernieuwbare bronnen. Verschillende Europese landen nemen in dit kader maatregelen om de leveringszekerheid veilig te stellen. Deze zogeheten capaciteitsmechanismen die zowel voor kolen- als gascentrales gelden, houden in dat de reservecapaciteit wordt vergoed die energiebedrijven moeten aanhouden om de stroomvoorziening te garanderen.

In Europees verband wordt gesproken over het verbeteren van het handelssysteem voor CO₂-emissierechten (ETS). Dit zou moeten leiden tot hogere CO₂-prijzen en aldus bedrijfsinvesteringen in emissiebeperkende maatregelen bevorderen, zoals het gebruik van gas. Bovendien zou het de concurrentiepositie van gascentrales ten opzichte van kolencentrales verbeteren. GasTerra steunt de pogingen om het ETS te hervormen.

In Nederland is in het kader van het Energieakkoord afgesproken de kolencentrales uit de jaren tachtig te sluiten: drie centrales per 1 januari 2016, de andere twee per 1 juli 2017. Er zijn dan nog vijf kolencentrales in Nederland operationeel, waarvan drie die de afgelopen twee jaar in gebruik zijn genomen (twee op de Maasvlakte en één in de Eemshaven). Ondanks deze overeenkomst neemt de maatschappelijke en politieke druk toe om ook deze centrales op termijn te sluiten.

Levering en verkoop

GasTerra heeft in 2016, 63,9 miljard kubieke meter gas geleverd. Daarmee lag de levering 6,4 miljard kubieke meter lager dan in 2015. Dit kan vooral verklaard worden door de productiebeperking van het Groningenveld. De prijzen waren aanmerkelijk lager dan in 2015. In 2016 werd gemiddeld 15,3 eurocent per kubieke meter betaald tegen 20,8 eurocent in 2015.

Levering op de aansluiting

In 2016 heeft GasTerra 1,7 miljard kubieke meter gas op de aansluiting geleverd aan energiebedrijven en –centrales (2015: 1,4 miljard kubieke meter).

GasTerra leverde in 2016, 3,7 miljard kubieke meter aardgas aan zijn industriële klanten (2015: 3,9 miljard kubieke meter). Daarmee bleef de levering achter bij de verwachting. Hiervoor zijn verschillende oorzaken aan te wijzen. Klanten maken weinig gebruik van hun warmtekrachtkoppeling-installaties (WKK's) die gelijktijdig warmte en elektriciteit opwekken. Voor veel klanten bleek de inkoop van elektriciteit net als in de vorige periode goedkoper dan de eigen productie, met een lage gasvraag van deze installaties als gevolg. We zien hier echter ook een positieve ontwikkeling, omdat de gasprijs daalde ten opzichte van de elektriciteitsprijs. Hierdoor werd gas voor specifieke toepassingen aantrekkelijker dan voor het opwekken van elektriciteit.

Productverbetering

GasTerra werkt hard aan het behoud van de klantenportfolio. Hiervoor overleggen we met de klanten of de voorwaarden en producten nog marktconform zijn. Het gaat daarbij voornamelijk om productverbeteringen die inspelen op de wensen en behoeften van onze klanten. Ook moeten we keuzes maken bij het vermarkten van de lagere volumes. De positieve effecten van continue productontwikkeling kwamen tot uiting in de verkoopcontracten

voor de komende jaren. GasTerra speelde net als vorig jaar in op de sterke toename van het aantal kleinere en vaak lokale energiebedrijven. Deze partijen contracteren elk jaar meer gas, omdat zij hun eigen klantportfolio zien groeien. Hier profiteert de onderneming dan weer van door een hogere afzet.

Verduurzamen

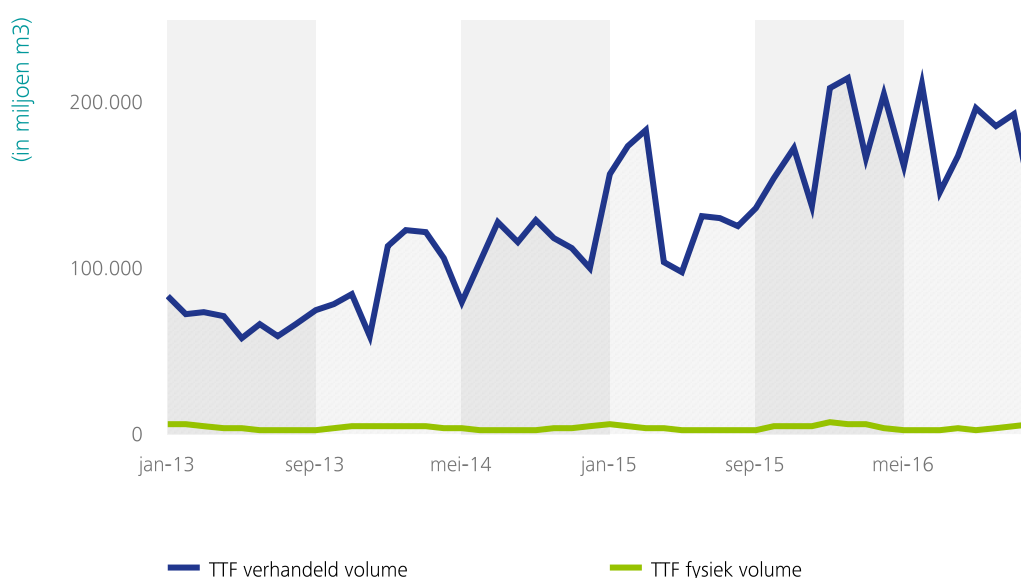
We ondersteunen onze industriële klanten bij de verduurzaming van productieprocessen via het Milieu Plan Industrie (MPI). Het gaat daarbij om de verbetering van hun energie-efficiency, de reductie van emissies en de verduurzaming van de productieprocessen. In 2016 is in dit kader bij twee klanten een MPI-project uitgevoerd. Verder ondersteunt GasTerra de productie van en handel in groen gas door dit duurzame gas onder aantrekkelijke voorwaarden van verschillende producenten langjarig in te kopen. We brengen de verschillende spelers op deze markt bij elkaar en werken actief mee aan gunstige regelgeving en een goed netwerk van groengasproducenten.

Voor een overzicht van alle projecten, verwijzen we graag naar onze sectie [Groen](#).

Levering op de gashub

De handel op de TTF verloopt veelal via standaard-raamcontracten. Dit houdt in dat per deal alleen nog de prijs, de hoeveelheid en de leveringsperiode worden overeengekomen. Een deal kan direct via de beurs plaatsvinden, via een broker of bilateraal met een klant. Het eerste heeft GasTerra's voorkeur. Omdat veel marktpartijen handelen via brokers, maken wij ook veelvuldig gebruik van dit kanaal. In 2016 is het aantal brokers opnieuw toegenomen. Dit zorgt voor meer keuzevrijheid van marktpartijen.

Ontwikkeling fysiek en verhandeld volume TTF

GasTerra leverde in 2016, 17,7 miljard kubieke meter gas via de virtuele handelsplaats TTF (2015: 21,9 miljard kubieke meter). De levering aan deze doelgroepen bleef daarmee achter bij de verwachting. Dit kan worden verklaard doordat GasTerra minder productievolumes kon verkopen. In totaal werd in 2016, 52,8 miljard kubieke meter fysiek geleverd via de TTF.

De prijzen op de TTF waren gemiddeld lager dan in 2015. De jaargemiddelde day-ahead-prijs daalde met 5,4 eurocent/kubieke meter ten opzichte van het jaar 2015, de jaargemiddelde month-ahead-prijs met 5,3 eurocent/kubieke meter in 2016.

Ontwikkeling maandgemiddelde TTF prijzen

Buitenland

GasTerra heeft in 2016 een hoeveelheid van 40,8 miljard kubieke meter gas geëxporteerd naar Duitsland, België, Frankrijk, Zwitserland, Italië en het Verenigd Koninkrijk (2015: 43,0 miljard kubieke meter), voornamelijk onder langetermijncontracten met enkele grote internationaal opererende energiebedrijven. Deze daling is voornamelijk te verklaren door de beeindiging van een aantal langetermijncontracten.

In 2016 zijn over meerdere exportcontracten heronderhandelingen gevoerd. Als het niet lukt om tot overeenstemming te komen, kan een arbitrage volgen. In 2016 voerde GasTerra vier arbitrages waarvan er ultimo 2016 twee nog niet waren afgerond.

In 2016 zijn diverse berichten in de openbaarheid verschenen over de arbitrage met Eni over de betaling als gevolg van de eerdere arbitrage-uitspraak. Op 23 juni 2016 heeft het arbitraal tribunaal een finaal vonnis gewezen in de door Eni geïnitieerde arbitrage over een langetermijngasleveringsovereenkomst met GasTerra. In het arbitraal vonnis wees het tribunaal Eni's claims voor een prijsherziening per 1 oktober 2012 volledig af. In afwachting van de uitkomst van de arbitrage heeft GasTerra vanaf 1 oktober 2012, zoals met Eni overeengekomen, voorlopig en uitsluitend voor

facturatiedoeleinden een lagere prijs in rekening gebracht. Als gevolg van de volledige afwijzing van Eni's prijsverlagingsclaims in het arbitraal vonnis heeft GasTerra aan Eni het verschil gefactureerd tussen de voorlopige prijs en de contractprijs, resulterend in een aanvullend bedrag van 918 miljoen euro, inclusief rente. Eni heeft GasTerra geïnformeerd dat het dit aanvullende bedrag niet zal betalen. Ondanks de volledige afwijzing door het tribunaal van Eni's claims voor een prijsherziening per 1 oktober 2012, meent Eni nog steeds recht te hebben op een prijsherziening per 1 oktober 2012. GasTerra is het oneens met de opstelling van Eni en heeft een arbitrageprocedure geïnitieerd om het door Eni verschuldigde bedrag te innen. Eni heeft GasTerra een bankgarantie van 1,010 miljard euro verstrekt als zekerheid in geval van een voor GasTerra positieve uitspraak in deze arbitrage. Ondanks dat GasTerra overtuigd is van een voor GasTerra positieve uitslag van deze arbitrageprocedure heeft GasTerra deze niet in de jaarrekening verwerkt, overeenkomstig haar consistente gedragslijn rond heronderhandelingen of hiermee verband houdende arbitrages van gasinkoop- en verkoopovereenkomsten.

Ombouw L-gas naar H-gas

In Duitsland, Frankrijk en België is de ombouw van L-gas naar H-gas een belangrijk thema. In Duitsland is als gevolg van de afname van de eigen L-gas-productie reeds een begin gemaakt met de ombouw en vanaf 2020 wordt deze geïntensiveerd als gevolg van de afname van de aanvoer uit Nederland. In België en Frankrijk worden vergelijkbare voorbereidingen getroffen en zal in 2018 worden gestart met een pilotproject en waarschijnlijk in 2020 met grootschalige ombouw. In de energieagenda heeft de minister aangegeven dat er in Nederland in beginsel geen ombouw van laag- naar hoogcalorisch gas plaatsvindt, maar dat er wel een no-regret maatregel wordt getroffen om te zorgen dat dit in de toekomst in theorie wel mogelijk is, wanneer dit noodzakelijk geacht wordt.

Virtuele opslagdienst

GasTerra biedt marktpartijen via de gas- en elektriciteitsbeurs ICE Endex de mogelijkheid om virtuele opslagruimte voor gas te contracteren. Deze virtuele opslagdienst (VOD) wordt aangeboden in de vorm van zogeheten Standard Bundled Units (SBU's) waarmee marktpartijen gas kunnen injecteren of onttrekken aan een virtuele opslag met een bijbehorend werkvolume. GasTerra levert deze dienst op de TTF. ICE Endex veilt het volume als onafhankelijke partij in opdracht van GasTerra, waarbij de kopers voor GasTerra anoniem blijven.

Voor het gasjaar 2016/2017 vond in november 2015 de eerste veiling plaats. Daarbij werden 1,757 miljoen SBU's verkocht in de vorm van een 1-jaarsproduct. De resterende capaciteit werd in februari 2016 nogmaals ter veiling aangeboden als 1-jaarsproduct. Tijdens deze veiling werden 7,341 miljoen SBU's voor het jaar 2016/2017 verkocht. Vervolgens is op 30 november 2016 een veiling geweest voor het jaarproduct 2017/2018 en tijdens deze veiling zijn 4,549 miljoen SBU's verkocht. Hiermee waren er voor het jaar 2017/2018 nog 4,549 miljoen SBU's over die tijdens de veiling op 25 januari 2017 zijn verkocht.

Inkoop

GasTerra kocht in 2016 63,9 miljard kubieke meter gas in uit het Groningen, kleine velden, op handelsplaatsen en via import.

Groningen

De productie van Groningengas is in 2016 binnen de relevante plafonds gebleven. GasTerra en NAM werken nauw samen om de volumes uit het Groningenveld zo vlak mogelijk over het jaar te verdelen.

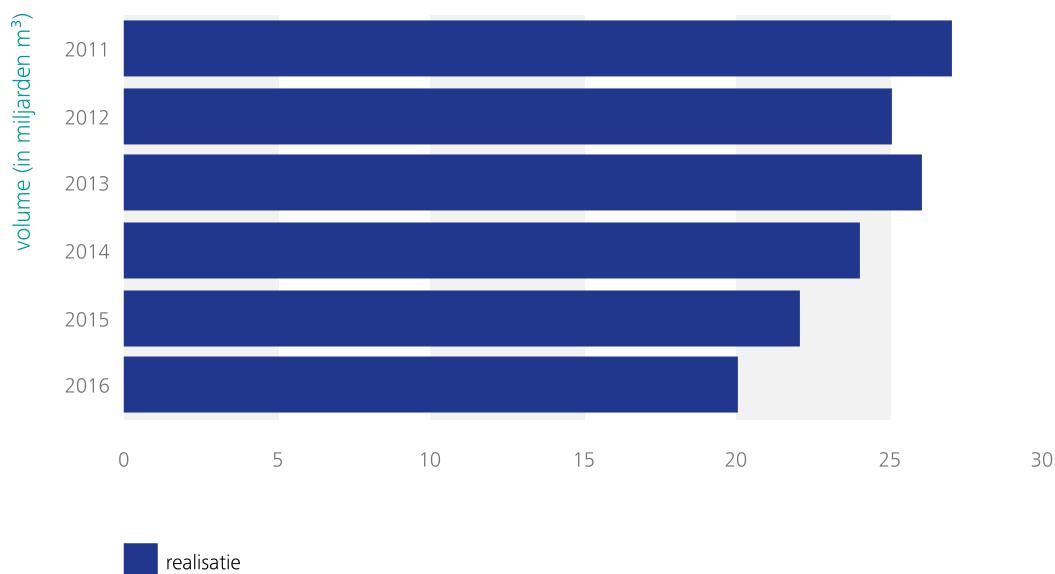
	Groningenbesluit	Productie
Gasjaar 2015/2016	27 miljard kubieke meter	26,98 miljard kubieke meter
Gasjaar 2016/2017	24 miljard kubieke meter (in een klimatologisch normaal jaar)	6,5 miljard kubieke meter tot en met 31 december 2016

In het kalenderjaar 2016 heeft GasTerra 27,7 miljard kubieke meter gas uit het Groningen systeem ingekocht (2015: 29,4 miljard kubieke meter). Dit getal wijkt af van de productiecijfers voor het Groningenveld, zoals door NAM gerapporteerd en gebonden aan het Groningen productieplafond. Dit verschil wordt ondermeer veroorzaakt door eigen gebruik voor productie en het verschil op jaarbasis tussen injectie en productie uit de bergingen. Bovendien rapporteert GasTerra volumes per kalenderjaar terwijl het productieplafond gebonden is aan gasjaar.

Kleine velden

GasTerra heeft in 2016, 20 miljard kubieke meter gas ingekocht uit de kleine velden. In 2015 was dit 22 miljard kubieke meter. In het afgelopen decennium daalde de inkoop van gas uit kleine velden elk jaar met ongeveer twee miljard kubieke meter. Dit komt doordat de reserves in de kleine velden afnemen (depletie). Hierdoor daalt de druk in deze velden en neemt de productie gestaag af. Hoewel nog voortdurend reserves in nieuwe kleine velden worden gevonden, compenseert dit de afname in productie bij lange niet. De verwachting voor de komende jaren laat een verdere daling zien. Deze prognoses zijn gebaseerd op opgaven van de producenten.

Gaswinning uit kleine velden staat onder druk. De lage gasprijzen, moeizame vergunningstrajecten en maatschappelijke en politieke druk bemoeilijken de bestaande gasproductie en de realisatie en rentabiliteit van nieuwe projecten. Op termijn kan dit leiden tot een te laag aanbod uit de kleine velden. Daarom dringen de gasproductiebedrijven, verenigd in de brancheorganisatie NOGEPa, er bij de Nederlandse overheid op aan om de lastendruk op deze activiteit te verlagen. Zo is het Nederlandse investeringsklimaat nu relatief ongunstiger dan in het Verenigd Koninkrijk, waar de belastingen lager zijn. Een belastingverlaging zou investeren in Nederlandse gaswinning aantrekkelijk(er) maken. Bovendien zou dit kunnen voorkomen dat bestaande infrastructuur verloren gaat.

Inkoopvoorwaarden

Sinds enige jaren geldt voor de verkoop en inkoop van kleineveldengas het Seller's Nomination Regime. Dit houdt in dat de levering door de productie bepaald wordt en niet, zoals voorheen, door de vraag van GasTerra. Hierdoor kunnen producenten de levering beter aanpassen aan de technische mogelijkheden van de velden. Het te leveren volume kan volledig day-ahead aangekondigd worden. Met deze marktconforme werkwijze houdt GasTerra rekening met de wens van de producenten. De producenten verstrekken op hun beurt niet-bindende productieprognoses voor de korte, middellange en lange termijn aan GasTerra. Inmiddels kunnen alle producenten de prognoses geautomatiseerd en volgens deze voorwaarden leveren.

Ten aanzien van de inkoopvoorwaarden onderhoudt GasTerra nauw contact met de producenten, vanuit zijn verantwoordelijkheid voor het kleineveldenbeleid (het bieden van marktconforme voorwaarden). GasTerra blijft werken aan het 'ontzorgen' van de producenten op het terrein van de operationele processen, door bijvoorbeeld contracten en data-uitwisseling te vereenvoudigen. Tenslotte denkt GasTerra mee met de producenten en de koepelorganisatie NOGEPA over optimalisatie van de beschikbare infrastructuur, kennis en netwerken

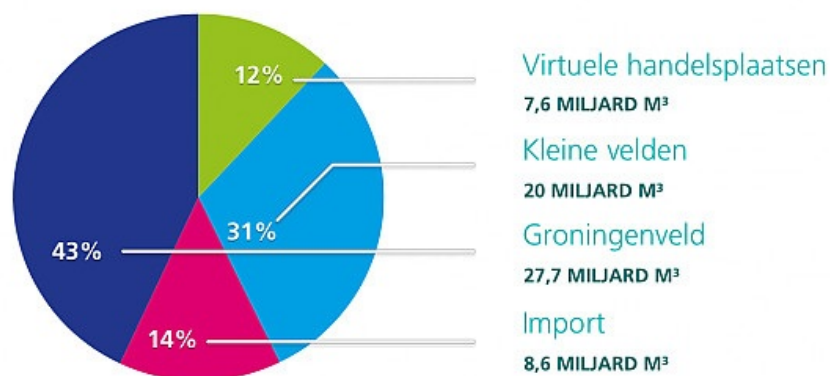
Inkoop virtuele handelsplaatsen en import

GasTerra heeft in 2016, 16,2 miljard kubieke meter gas ingekocht, waarvan 7,6 miljard kubieke meter via virtuele handelsplaatsen en 8,6 miljard kubieke meter door import uit Noorwegen, Rusland, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. De import uit Duitsland zal, als gevolg van depletie van de gecontracteerde gasvelden, binnen korte tijd eindigen. Door het langetermijnkarakter van de overige importcontracten waren er in dit segment verder weinig veranderingen ten opzichte van de voorgaande jaren.

Ongeveer 7 procent van het gas dat GasTerra inkoopt, is afkomstig uit Rusland. De inkoop van dit gas vindt plaats op basis van een langjarig inkoopcontract, waarin de rechten en plichten van beide partijen zijn vastgelegd. De handelsverhoudingen tussen de landen van de Europese Unie en Rusland stonden ook in 2016 onder druk. Op 1 juli 2016 heeft de EU de economische sancties tegen Rusland met ruim een half jaar verlengd tot 31 januari 2017. De gashandelsactiviteiten vallen echter buiten de scope van de sancties en hebben de betreffende commerciële relaties daardoor niet beïnvloed.

In 2016 zijn, net als in de voorgaande jaren, over diverse importcontracten heronderhandelingen gevoerd. Het belangrijkste thema in de nog niet voltooide heronderhandelingen blijft de transitie in de markt van olie- naar gasgeïndexeerde prijzen. Als gevolg hiervan worden de rollen van de partijen in de waardeketen opnieuw gedefinieerd, waarbij recht gedaan moet worden aan de contractuele afspraken. Onderwerpen die hierbij een rol spelen zijn, naast de prijs, onder meer flexibiliteit, vergoeding van transportkosten en het leverpunt. Wanneer partijen bij heronderhandelingen onderling niet tot overeenstemming komen, kunnen zij hun geschil aan een arbitragetribunaal voorleggen. In 2016 werden twee arbitrages gevoerd, die beide aan het eind van het jaar nog niet waren afgerond.

GasTerra kocht in 2016 63,9 miljard m³ gas in

Transport

Bij de leveringscontracten boekt GasTerra transportcapaciteit om aan de leveringsverplichtingen te kunnen voldoen. GasTerra koopt in Nederland transportcapaciteit in bij GTS, de beheerder van het landelijke transportnet. Daarnaast boekt GasTerra transportcapaciteit bij diverse beheerders (TSO's) van transportnetten buiten Nederland.

De kosten voor de inkoop van transportcapaciteit bedroegen in 2016, 501 miljoen euro. Daarmee waren de transportkosten 31 miljoen euro lager dan in 2015 (was 532 miljoen). Belangrijkste oorzaak zijn de gedaalde in- en verkopen. De eerder ingezette trend dat nieuwe transportboekingen voornamelijk voor de korte termijn zijn heeft zich in 2016 doorgezet.

In 2016 vond de laatste transportboeking plaats via de BBL-pijpleiding naar Engeland. Dit komt doordat een langjarig leveringscontract in november 2016 is beëindigd. In het komende jaar zullen de transportkosten daardoor aanzienlijk dalen.

GasTerra heeft ook in 2016 gebruik gemaakt van de verschillende mogelijkheden om eerder geboekte, maar door gewijzigde omstandigheden niet meer benodigde, transportcapaciteit aan te bieden op de markt. Voor een deel van deze capaciteit zijn kopers gevonden.

Voor de transportnominaties bij de beheerders van de transportnetten heeft GasTerra een 24-uurs desk, het Commercial Dispatching Center. Dit initieert en verwerkt het berichtenverkeer met klanten en producenten om aan de contractuele verplichtingen te kunnen voldoen. Vraag en aanbod in het portfolio van GasTerra worden op elkaar afgestemd, waardoor dit in de transportnetten in balans blijft. In 2016 verwerkte het Commercial Dispatching Center gemiddeld 700 berichten per dag.

Groen

Visie

Dat de fossiele brandstof gas volgens GasTerra, andere partijen in de energiesector en vooraanstaande deskundigen althans op korte en middellange termijn onmisbaar is voor de terugdringing van het broeikasgas kooldioxide, is op het eerste gezicht tegenstrijdig. Dit impliceert namelijk dat hoe meer aardgas wordt verbrand, hoe kleiner de CO₂-emissies zijn. De verklaring van deze schijnbare tegenstrijdigheid ligt in het eenvoudige gegeven dat bij verbruik van aardgas aanmerkelijk minder CO₂ vrijkomt dan bij verbranding van de twee andere belangrijke fossiele brandstoffen, kolen en olie. Dus door kolen en olie waar mogelijk en zinvol te vervangen door aardgas dalen de totale emissies als gevolg van energiegebruik.

Deze gasparadox staat aan de basis van GasTerra's energietransitie- en verduurzamingsbeleid. De onderneming stelt daarbij de zorgen die de samenleving op energiegebied heeft en de rol van gas bij de oplossing van het energievraagstuk centraal: veiligheid, voorzieningszekerheid en betaalbaarheid, terugdringen van broeikasgasemissies en verbeteren van luchtkwaliteit. Daarvoor bepleiten we de inzet van diverse middelen: forse energiebesparing, bevordering van hernieuwbare energiebronnen, met name groen gas, technologische innovatie, maximale energiebesparing, bindende emissieplafonds en versterking van de concurrentiepositie van gas.

We beseffen terdege dat gas in de toekomst een andere positie in de energiemix zal hebben dan vandaag. Voor een verantwoorde transitie naar een klimaatneutrale energievoorziening bepleiten we dat gas alleen daar wordt ingezet waar duurzame alternatieven uit een oogpunt van milieuopbrengst minder aantrekkelijk zijn. Gas wordt met andere woorden maatwerk: [Gas-op-Maat](#). In de praktijk leidt dit tot prioritering van de middelen die we kunnen inzetten om emissies terug te brengen. De gassector heeft hiervoor een speciaal stappenplan ontwikkeld, de Ladder van Zeven. Een van de resultaten van deze benadering is dat in Nederland gewonnen aardgas, mits dit veilig geproduceerd kan worden, de voorkeur verdient boven importgas.

In dit kader leggen we ook nadruk op veelbelovende toepassingen van gas: in de gebouwde omgeving en in de transportsector. Zo vormen de introductie van LNG voor de scheepvaart en het wegtransport en CNG voor personenauto's significant schonere brandstoffen die sterk vervuilende emissies en CO₂-uitstoot op grote schaal kunnen verminderen. Ook bepleiten we een effectieve hervorming van het Europese emissiehandelssysteem om de nu wankelende positie van gas in de centrale elektriciteitsproductie te verbeteren. Daarbij zoeken we zoveel mogelijk dialoog en samenwerking met andere betrokken partijen, zoals de overheid, de politiek, de wetenschap, het onderwijs, de denktanks, de NGO's en het bedrijfsleven, waarbij we benadrukken dat we het over de doelen eens zijn: een klimaatneutrale, zekere en betaalbare energievoorziening. Wij zijn overtuigd dat het efficiënte gebruik van aardgas substantieel bijdraagt aan de oplossing van het energie- en klimaatvraagstuk. Voorlopig kunnen we dus niet zonder gas.

Kennis delen

GasTerra vindt het belangrijk dat aardgas de juiste rol krijgt in de energiemix op weg naar een CO₂-arme toekomst. We geven hier invulling aan door het delen van kennis en het participeren in diverse projecten.

Onderwijs

Aandacht voor energie in het onderwijs – van basisschool tot universiteit – is essentieel voor een verantwoorde overgang naar een duurzame energiehuishouding. We staan immers voor grote uitdagingen om ook toekomstige generaties van voldoende, duurzaam opgewekte en betaalbare energie te voorzien. In 2016 gaven we circa 2,1 miljoen euro uit aan energietransitieprojecten gericht op kennisdeling via het onderwijs en publieke debatten (2015: circa 3 miljoen euro).

Met het Instituut voor Natuureducatie en Duurzaamheid (IVN) heeft GasTerra de leermodule 'Energieke basisscholen' ontwikkeld die bestemd is voor alle basisscholen in Groningen en Drenthe. Met lesboxen – gevuld met een uitleg, werkboekjes en proefjes – leren kinderen spelenderwijs meer over duurzame energie en energietransitie. Deze leermodule is bedoeld voor leerlingen uit groep 5 tot en met 8. Sinds de start in 2015 heeft het IVN-project op 49 scholen gedraaid. De komende jaren zullen de lesboxen rouleren over ruim 300 basisscholen, waarbij het doel is gesteld om 10.000 kinderen kennis te laten maken met deze leermodule.

Tijdens de jaarlijkse debatbattle in het Groninger Forum gaan VMBO-leerlingen van diverse scholen met elkaar in discussie over energie-gerelateerde onderwerpen. Hierbij worden ze beoordeeld op hun overtuigingskracht, authenticiteit en originaliteit. In gastlessen, die worden verzorgd door medewerkers van GasTerra, worden de leerlingen voorbereid op het debat.

Een ander voorbeeld van kennisdeling is het door GasTerra gefinancierde [Energietransitiemodel](#) (ETM). Dit model berekent het effect van beleidskeuzes op energiegebied. Het ETM, dat via internet vrij toegankelijk is, wordt gebruikt door overheden, bedrijven en NGO's.

GasTerra neemt actief deel in de Energy Academy Europe (EAE) in Groningen. Dit is een wetenschappelijk topinstituut waar energieonderwijs, -onderzoek en -innovatie samenkomen. De EAE is een initiatief van de Rijksuniversiteit Groningen en de Hanzehogeschool Groningen.

Met de 'Jouw energie van Morgen-truck', een gezamenlijk project van de Rijksuniversiteit Groningen en GasTerra, worden jongeren uitgedaagd om mee te denken over bruikbare oplossingen voor de energievoorziening van de toekomst. Dit rijdende leslokaal bezoekt jaarlijks meer dan 100 middelbare scholen. De scholieren krijgen les over de verduurzaming van de energievoorziening, maar ook over de rol die aardgas daarin kan vervullen.

Kennis ontwikkelen

Estrac

Medio oktober 2016 zijn de kennisinstituten TNO, ECN en de Energy Academy Europe in Groningen een nieuw innovatiecentrum gestart: het Energy Systems Transition Centre: Estrac.

Het centrum moet onderzoek naar energievraagstukken uit verschillende invalshoeken samenbrengen en de kennis bundelen. Het gaat daarbij om effecten op systeemniveau van technische en maatschappelijke innovatie. Centraal staan vragen over het gedrag van consumenten, psychologie en of, hoe en wanneer nieuwe technologieën commercieel kunnen worden ingezet. GasTerra is samen met Gasunie, EBN en NAM als partner betrokken. Met de elektriciteitssector, ICT-, chemie- en netwerkbedrijven wordt gesproken over deelname. Daarnaast wordt ook met maatschappelijke organisaties en lokale energiecoöperaties overleg gevoerd.

De kern van het centrum komt in het nieuwe Energy Academy Europe-gebouw in Groningen. Daar onderzoeken de partners de invloed van nieuwe energietechnologieën, regelgeving, sociaaleconomisch gedrag en voeren experimenten uit die effecten op laboratoriumschaal demonstreren. Vanuit deze omgeving schalen ze het onderzoek op naar energieprouftuinen zoals EnTranCe. Met aansprekend onderzoek bouwen de partners Estrac uit naar een internationaal toonaangevend initiatief.

EnTranCe

Een van de instellingen die onderzoek doet op het gebied van energietransitie is EnTranCe (Energy Transition Centre). EnTranCe is een laboratorium voor toegepast onderzoek. Dit *living lab* bevindt zich op het Zernike Science Park in Groningen en is onderdeel van de Energy Academy Europe en de Hanzehogeschool. In deze praktische leeromgeving doen onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven innovatief onderzoek. De creatieve ideeën en voorstellen die hier ontstaan, worden uitgewerkt tot kansrijke producten of projecten. GasTerra is sinds 2012 bij diverse onderzoeksprojecten van EnTranCe betrokken en werkt hier samen met partners zoals BAM, Gasunie en RWE. Daarbij denken we mee over hoe aardgas de transitie naar een CO₂-neutrale energievoorziening mogelijk kan maken. De achterliggende gedachte van deze samenwerking is dat we met gedeelde innovatie meer kunnen bereiken.

Kennis tonen

Duurzaam Ameland

Voor het op grotere schaal uittesten van zijn onderzoeksprojecten heeft EnTrance een vaste partner gevonden in de Gemeente Ameland. Het doel is Ameland 15 tot 20 jaar voorop te laten lopen in de energietransitie.

We experimenteren op Ameland, onder de noemer Duurzaam Ameland, met het verduurzamen van de energievoorziening in de gebouwde omgeving en we leren hoe we de eindgebruiker kunnen betrekken bij de energietransitie. Hiervoor is een convenant gesloten met NAM, Eneco, Philips en de Gemeente Ameland. Eind 2016 sloten ook Alliander en TNO zich aan.

Als eiland is Ameland erg geschikt als experimenteelgebied. Het is een samenleving op zich, met 1650 huishoudens. Dat is groot genoeg om concrete experimenten te doen, terwijl het overzicht goed behouden blijft. Het initiatief laat zien dat een succesvolle energietransitie alleen mogelijk is met uiteenlopende energiedragers en -bronnen – duurzaam en conventioneel – en de bereidheid van de eindgebruiker om mee te werken.

In 2016 is op Ameland het grootste zonnepark van Nederland gebouwd, met 23.000 zonnepanelen. Als de zon overdag niet schijnt of als het nacht is, kan men terugvallen op 45 brandstofcellen die op duurzaam gas werken en een deel van de benodigde elektriciteitsvraag kunnen opvangen. De aardgasbussen op Ameland zijn eind 2016 vervangen door elektrische bussen. De openbare verlichting op het eiland wordt momenteel vervangen door intelligente lichtbronnen, die reageren op beweging en snelheid, infrarood-arme ledverlichting die 85 procent minder CO₂ uitstoot. In 2017 zal dit project worden voltooid.

GasTerra is betrokken bij een tweetal projecten op het eiland: de uitrol van hybride warmtepompen bij huishoudens en de opwekking van groen gas.

De hybride warmtepomp, een combinatie van een HR-ketel en een kleine elektrische warmtepomp, kan voor een forse verlaging zorgen van de CO₂-uitstoot van de gebouwde omgeving. Daarbij dient dan wel de benodigde elektriciteit voor de warmtepomp CO₂-arm te worden opgewekt. Het is de bedoeling om bij een groot deel van de huishoudens op Ameland hybride warmtepompen geplaatst te krijgen. GasTerra wil met dit project aantonen dat zonder aanpassingen aan de bestaande energie-infrastructuur er een significante CO₂-reductie mogelijk is. Indien Ameland zou overgaan op een zogenaamde all-electric warmtevoorziening dan wel een warmtevoorziening op basis van geothermie, dan zijn aanzienlijke investeringen in de energie-infrastructuur noodzakelijk.

Momenteel wordt onderzocht of de biomassa op het eiland kan worden ingezet voor de productie van groen gas en of dit gas vervolgens kan worden gebruikt voor verwarming en/of elektriciteitsproductie.

Bij EnTranCe loopt een experiment met hogedrukvergisting. Hier is aangetoond dat hogedrukvergisting geschikt is voor de injectie van waterstof in het hogedrukvat. De waterstof reageert met de CO₂ tot CH₄ (aardgas) en kan worden geproduceerd met overschotten elektriciteit die ontstaan bij de productie van duurzame elektriciteit. GasTerra laat onderzoeken of op Ameland bij de rioolwaterzuivering een praktijkproef met deze hogedrukvergisting kan worden

uitgevoerd.

Zo moet Ameland qua energietransitie een blauwdruk worden voor de energietransitie in buitenstedelijke gebieden.

MPI

Het zo efficiënt mogelijk inzetten van gas is in het belang voor GasTerra's klanten. Daarom stimuleert GasTerra industriële klanten het geleverde aardgas doelmatig te gebruiken. Hiervoor is het Milieu Plan Industrie (MPI) opgezet. In 2016 voerde GasTerra twee MPI-projecten uit. Technische consultants brachten samen met onze klanten de mogelijkheden in kaart om de energie-efficiency in hun bedrijfsprocessen te verbeteren, emissies te reduceren, optimalisaties toe te passen en processen te verduurzamen.

Hernieuwbaar gas

GasTerra doet mee aan de 'Green Gas Green Deal'. Dit is een overeenkomst met de overheid en marktpartijen die hebben toegezegd zich in te zetten om het biogas te verhandelen dat in Nederland kan worden ingevoerd in het netwerk van GTS. Met de inkoop van dit zogeheten groene gas draagt GasTerra bij aan de verantwoorde verduurzaming van onze energievoorziening.

Biogas wordt geproduceerd door vergisting van biomassa, zoals GFT-afval, mest of bermgrassen die kan worden bewerkt tot een brandstof die dezelfde kwaliteit heeft als aardgas en daardoor in het Nederlandse aardgasnet kan worden opgenomen. Zodra dit gebeurt, spreken we van groen gas.

Een andere manier om hernieuwbaar gas te produceren is het omzetten van elektriciteitsoverschotten naar waterstof. Door deze waterstof te mengen met CO₂ ontstaat methaan, het hoofdbestanddeel van aardgas.

De productie van hernieuwbaar gas kan op termijn zorgen voor een forse verduurzaming van de energievoorziening. Daarom werkt GasTerra samen met andere partijen die het gebruik van hernieuwbaar gas stimuleren, de ontwikkelingen op de groengasmarkt versnellen en de productie van hernieuwbaar gas verhogen. Samenwerkingspartners zijn onder andere HVC, Attero, Omrin, Ecoson, Greenchoice en Bio Rights.

De totale groengasproductie in Nederland bedraagt momenteel ca. 100 miljoen kubieke meter per jaar. Daar komt nog eens 300 miljoen kubieke meter biogas, dat lokaal wordt opgewekt en gebruikt. In totaal gaat het om circa 400 miljoen kubieke meter hernieuwbaar gas. Ter vergelijking: dat staat qua energieopbrengst ongeveer gelijk aan vier keer de jaarlijkse productie van alle zonnepanelen in Nederland.

GasTerra heeft de ontwikkeling van groen gas in 2016 gefaciliteerd met de inkoop van circa 60 miljoen kubieke meter groen gas. Kernpunten van de strategie zijn zekerheid over langetermijnlevering, concurrerende voorwaarden en marktconforme prijzen. GasTerra benadert actief de producenten van groen gas. In 2016 zijn drie nieuwe contracten en een nieuwe aansluiting onder een bestaand contract gesloten voor de inkoop van duurzaam geproduceerd gas.

GasTerra heeft onder andere een gasleveringsovereenkomst gesloten met Porkwatt voor de periode van 1 december 2016 tot en met 31 december 2019. Porkwatt produceert jaarlijks circa 4 miljoen kubieke meter groen gas middels co-vergisting. De biomassa bestaat naast varkensmest uit bermgras, slootmaaisel en bladafval.

Stakeholders hechten er waarde aan dat GasTerra actief bijdraagt aan de verduurzaming van de Nederlandse energievoorziening en menen dat GasTerra vooral de productie van hernieuwbaar gas moet stimuleren. Daarbij kan GasTerra zijn kennis delen. GasTerra vindt het belangrijk dat (groen) gas zijn logische rol in de energievoorziening van de toekomst vervult en heeft het onderwerp derhalve als materieel benoemd.

GasTerra heeft in 2016 het achterblijven van de groengasproductie voor het eerst als een belangrijk risico met een hoge impact aangemerkt. Om groen gas de komende jaren een belangrijke rol te laten spelen in de verduurzaming van de energievoorziening is het belangrijk dat de positie ervan snel verbetert en er voldoende productiecapaciteit wordt ontwikkeld. Als dit niet gebeurt, dan zal het besef dat gas onlosmakelijk verbonden is met de verduurzaming van de energievoorziening verder onder druk komen te staan.

GasTerra ondersteunde in 2016 onder andere een project waarin wordt onderzocht of er meer groen gas geproduceerd kan worden door rioolslib onder hoge druk te vergisten en hier waterstof aan toe te voegen. In 2017 gaat GasTerra een plan van aanpak maken hoe het de groengasproductie verder kan bevorderen. Daarnaast leidt GasTerra samen met Gasunie een groengasproject in het kader van GILDE (Gas In een Langetermijn Duurzame Energievoorziening). Binnen dit project dat onder de vlag van de KVGN wordt uitgevoerd, kijkt de gassector samen met diverse partijen die betrokken zijn bij de energietransitie naar de bijdrage van gas en de gasindustrie aan een betaalbare en betrouwbare verduurzaming van de energiehuishouding.

Footprint GasTerra

Eén van de doelstellingen van GasTerra is het bevorderen van een duurzame bedrijfsvoering. GasTerra helpt zijn klanten hierbij, maar we zijn ook ons bewust van de impact van onze eigen bedrijfsvoering. Bij alle producten en diensten die we inkopen wordt duurzaamheid, naast prijs en kwaliteit, als criterium meegenomen bij de keuze uit het aanbod. Dit doen we omdat we het belangrijk vinden dat duurzaamheid zich wortelt binnen én buiten onze organisatie, en dat we maatschappelijk verantwoord ondernemen serieus nemen.

Daarnaast wordt bij de keuze van een leverancier ook gekeken naar de vestigingsplaats. Om de Groningse economie te stimuleren werken wij bij voorkeur samen met lokale leveranciers. In 2016 werd 36.749.213 euro aan niet-gasgerelateerde goederen en diensten besteed, waaronder automatisering, tijdelijk personeel, catering en schoonmaak. Hiervan is 26.427.250 euro geleverd door leveranciers uit de regio.

Energiegebruik

Het gebouw van GasTerra heeft een A+-energielabel en voor eigen verbruik wordt groene elektriciteit en groengas ingekocht en deels zelf opgewekt door middel van zonnepanelen.

Ook in 2016 is de doelstelling om het gasverbruik onder de 35.000 kubieke meter gas per jaar te houden behaald. Met name door de koude januarimaand is het gasverbruik ten opzichte van 2015 wel gestegen. Het gasverbruik bedroeg in 2016 27.174 kubieke meter; in 2013 was dat nog 38.264 kubieke meter.

Het kantoor wordt verwarmd door twee gaswarmtepompen die gebruik maken van bodemenergie (Warmte Koude Opslag). Wanneer het kouder is en de warmtepompen niet genoeg capaciteit hebben, staan twee HR107-ketels klaar als buffer om de capaciteit te vergroten. Verder is de verlichting 'slim', zodat lampen niet meer op ongewenste tijdstippen branden en worden in vakantieperiodes verdiepingen afgesloten om minder energie te gebruiken. Door medewerkers meer inzicht te geven in het energiegebruik en hun aandeel daarin verwachten we de komende jaren het energiegebruik verder terug te kunnen dringen.

	2016	2015
Gasverbruik	27.174 kubieke meter	19.274 kubieke meter
Elektriciteit	348.619 kWh	338.504 kWh
Waterverbruik	1.270 kubieke meter	1.324 kubieke meter
Papierverbruik	333.336 vellen	438.505 vellen

In het kader van de [Europese Energie-Efficiency Richtlijn](#) (EED) heeft GasTerra dit jaar een plan van aanpak voor energiebesparing opgesteld (de energie-audit). Het rapport is inmiddels door de gemeente Groningen goedgekeurd en geeft naast inzicht in het huidige energieverbruik ook een overzicht van maatregelen die worden genomen om de komende drie jaar telkens de CO₂-uitstoot met 2 procent te reduceren ten opzichte van het niveau van 2015.

Reizen

Het kantoor van GasTerra beschikt over een beperkt aantal parkeerplaatsen voor bezoekers. Medewerkers maken gebruik van het openbaar vervoer of de fiets om naar hun werk te gaan. Bovendien werken medewerkers steeds vaker thuis. De bezetting in het pand neemt mede daardoor jaarlijks met ongeveer 10 procent af. We faciliteren dit met flexplekken en goede digitale voorzieningen.

GasTerra heeft de CO₂-uitstoot voor vliegreizen en de leaseauto's ook in 2016 gecompenseerd. Daarnaast compenseren we de CO₂-uitstoot van ons kantoor door zogenaamde 'carbon credits' van de Climate Neutral Group (CNG) te kopen. Hierdoor kan CNG investeren in klimaatprojecten in landen waar de investering in deze projecten een positief effect heeft op de lokale economie, werkgelegenheid, inkomen en het milieu. CNG voldoet aan strenge kwaliteitscriteria en wordt gecontroleerd door onafhankelijke instanties. GasTerra heeft ervoor gekozen om de CO₂-uitstoot te compenseren via een duurzaam Gold-Standard-project, waarbij geïnvesteerd wordt in biogasinstallaties voor gezinnen in Tanzania.

Door de aard van onze activiteiten is de footprint van onze onderneming beperkt. Toch denken we mee met onze stakeholders hoe zij hun footprint kunnen verkleinen. Zo adviseren we onze klanten met het Milieu Plan Industrie (MPI) om minder energie te verbruiken en zetten we ons actief in voor gasproductie uit duurzame bronnen, zoals waterstofgas. Als gevolg van de opkomst van de TTF komen we minder makkelijk in gesprek met onze klanten. Door de anonieme handel hebben wij geen tot weinig zicht wat er eigenlijk met het gas gebeurt na verkoop. Om die reden proberen we tijdens de inkoop te bevorderen dat de footprint van aardgaswinning verkleint. Zo is GasTerra één van de partijen in de publiek-private samenwerking 'Project Delta Group' (PDG). De PDG denkt mee over het verlagen van de footprint van de gaswinning in Rusland, onder meer door 'best practices' te delen op het gebied van aardgaswinning en het verkleinen van de fysieke footprint van winningslocaties.

Groningen

Visie

GasTerra heeft de drie bekende pijlers van maatschappelijk ondernemen *People, Planet, Profit* vertaald in Gas, Groen en Groningen. De keuze voor Groningen ligt voor de hand. We vinden het belangrijk om een betekenisvolle bijdrage te leveren aan de lokale samenleving waarvan we deel uitmaken. Dit doen we door te participeren in verschillende projecten en initiatieven, waarbij vergroening van onze samenleving centraal staat, zoals Duurzaam Ameland en EnTranCe. Daarnaast sponsort GasTerra verschillende activiteiten op sportief, cultureel, educatief en maatschappelijk gebied.

Na de oprichting van GasTerra als zelfstandig bedrijf in 2005 lag de nadruk in het sponsoringbeleid op activiteiten en projecten die de naamsbekendheid van de nieuwe onderneming in de regio konden verhogen. Belangrijkste voorbeeld hiervan is de financiële steun aan de Groningse professionele basketbalclub Donar. Door de naam van ons bedrijf aan het team te verbinden (GasTerra Flames), genereerden we in die tijd maximale publiciteit. Uit extern onderzoek is gebleken dat deze aanpak succesvol is geweest. GasTerra is inmiddels een vaste en bekende waarde in de Groningse gemeenschap.

Omdat de naamsbekendheid nu voldoende is, hebben we onze aandacht verlegd naar het benadrukken van onze economische en maatschappelijke betekenis en het uitdragen van onze visie op en overbrengen van onze kennis over het energie- en klimaatvraagstuk. Dit brengen we onder meer in de praktijk met de campagne 'GasTerra Doet'. Binnen dit thema zijn zes subthema's benoemd: GasTerra inspireert, GasTerra verduurzaamt, GasTerra onderzoekt, GasTerra handelt, GasTerra deelt en GasTerra verbindt. Er is speciaal voor dit doel een websitesectie ingericht, [GasTerra Doet](#), waarin per subthema dieper op de diverse activiteiten wordt ingegaan.

De laatste jaren richten we ons steeds meer op maatschappelijke sponsoring (goede doelen). Deze koerswijziging houdt verband met veranderingen in de samenleving en met de eisen die wij stellen aan onze rol daarin. Van de gemeenschap wordt meer en meer gevraagd dat zij zelf verantwoordelijkheid neemt voor de kwaliteit en leefbaarheid van haar leefomgeving. Het spreekt vanzelf dat ondernemingen daarbij ook verantwoordelijkheid dragen, GasTerra niet uitgezonderd.

In dit kader is GasTerra in 2015 gestart met het project 'GasTerra voor Groningen', waarbij we onderzoeken hoe we – naast sponsoring en donaties – een bijdrage kunnen leveren aan een structurele versterking van de Groningse economie. Daarbij hebben we ook oog voor het verbeteren van ons imago, het imago van gas en kennis over de rol van GasTerra in de provincie Groningen.

Sponsoring

Als Gronings bedrijf richten wij ons met sponsoring primair op de stad en regio Groningen. GasTerra sponsort verschillende activiteiten op het gebied van cultuur, educatie, maatschappij en breedtesport. Terwijl eerder ook de grote sportclubs en – evenementen in aanmerking kwamen voor een financiële bijdrage, sponsoren we nu steeds vaker relatief kleine lokale initiatieven. Sponsoring heeft primair een maatschappelijke functie, maar daarnaast brengen we ook de naam van de onderneming en de bedrijfsactiviteiten onder de aandacht.

In 2016 gaven we 500.000 euro uit aan sponsoring en donaties (in 2015: 700.000 euro). In verband met de veranderde marktomstandigheden en de daaruit voortvloeiende noodzaak om de kosten terug te brengen is ook het sponsor- en donatiebudget verminderd. We ontvangen nog steeds veel sponsoraanvragen. In reactie daarop besteedt de onderneming gemiddeld minder geld per sponsoring, zodat we maatschappelijke partners kunnen blijven ondersteunen. We vinden het belangrijk om partijen op weg te helpen, waarna deze zelfstandig of met andere partners verder kunnen gaan. Sponsorcontracten hebben in beginsel een beperkte looptijd, zodat ook nieuwe partijen in aanmerking komen voor een financiële bijdrage.

Samen met Gasunie zijn wij via de Stichting Fondsbeheer Culturele Relatie Evenementen vaste sponsor van het Groninger Museum. De expositie 'David Bowie is' kreeg zowel landelijk als regionaal veel aandacht en publiciteit. Succesvolle exposities zoals deze zijn zowel economisch als cultureel bijzonder belangrijk voor de stad. Voor GasTerra zijn zij een uitgelezen gelegenheid om relatie-evenementen te organiseren. De expositie was dermate succesvol, dat het museum besloot de tentoonstelling met vier weken te verlengen, tot 10 april 2016.

In uitzonderlijke gevallen steunen we grote maatschappelijke projecten. Sinds 2015 is GasTerra bijvoorbeeld sponsor van het Huis voor de Sport, dat bewegingsonderwijs aanbiedt aan basisscholen in de provincie Groningen. Daarnaast zijn wij partner van stichting De Brug, die sportieve activiteiten organiseert voor mensen met een verstandelijke beperking, zoals de Special Olympics Groningen.

GasTerra steunde daarnaast in 2016 ook kleinere goede doelen zoals de 'Walk for Life'; een charity run rondom het Paterswoldse Meer waarvan de opbrengst naar het UMCG Kanker Research Fonds gaat. De muziekvereniging Prins Hendrik uit Scheemda ontving een financiële bijdrage voor gedeeltelijke vervanging van het instrumentarium. Ook het kunstenaarscollectief Broedplaats De Campagne heeft een bijdrage van GasTerra ontvangen voor de bouw van een onderkomen op het voormalige terrein van de Suikerunie in Groningen. Voor de Stichting Vrienden van het Beatrix Kinderziekenhuis is door het Noord Nederlands Orkest een benefietconcert gehouden. GasTerra heeft dit concert financieel mogelijk gemaakt.

Vrijwilligersfonds

Al sinds 2009 stimuleert GasTerra zijn medewerkers om zich actief als vrijwilliger in te zetten in de regio. Als waardering voor die inzet kunnen medewerkers bij GasTerra eenmaal per twee jaar een financiële bijdrage van maximaal 2500 euro aanvragen voor de organisatie waar men werkzaam is. De bestedingsdoelen van deze bijdrage kunnen variëren van nieuwe ballen voor een lokale sportvereniging tot een wervingsactie voor een goed doel.

Het Vrijwilligersfonds heeft een eigen bestuur dat de aanvragen op basis van een reglement beoordeelt. Als tegenprestatie vraagt GasTerra aan de gesteunde organisatie om een advertentie (bijv. in een programmaboekje) en/of een vermelding op de website te plaatsen.

In 2016 steunde het Vrijwilligersfonds onder meer de Juniorkamer Groningen. Deze organiseert ieder jaar een actie voor een goed doel. Dit keer werd voor jonge mantelzorgers, in de leeftijd van 8 tot 20 jaar, die thuis of in hun directe omgeving een belangrijke zorgtaak vervullen, een ontspannende dag georganiseerd. Op het programma stond een bezoek aan FC Groningen, een ontmoeting met de spelers en een verloting van een VIP-arrangement.

Een ander voorbeeld is een financiële bijdrage van 1500 euro voor een meisjesteam van hockeyclub GHHC om trainingspakken aan te schaffen. Als tegenprestatie stelde het team voor acties op te zetten waarmee minimaal hetzelfde bedrag, 1500 euro, ingezameld werd ten behoeve van het Ronald McDonald Huis.

GasTerra voor Groningen

Eind 2015 is GasTerra gestart met het project 'GasTerra voor Groningen' dat tot doel heeft – naast sponsoring, donaties en het vrijwilligersfonds – een bijdrage te leveren aan een structurele versterking van de Groningse economie. Daarbij hebben we ook oog voor het imago van gas en de rol van GasTerra in de provincie Groningen. Dit doen we onder andere door deel te nemen aan De Uitdaging en door het opzetten van het GasTerra Meer met Minder Fonds.

De Uitdaging

Maatschappelijke organisaties hebben vaak behoefte aan extra handen, materialen of expertise om hun activiteiten voor buurt en bewoners uit te kunnen voeren. De Uitdaging is een nationaal initiatief, bestaande uit een netwerk van ondernemers, verenigingen en (andere) organisaties die op vrijwillige basis bij elkaar komen om vraag en aanbod van deze middelen en kennis te matchen ten behoeve van maatschappelijke projecten. GasTerra is door donatie van een bedrag van 5000 euro per Uitdaging 'founder' van zowel de Groningse, de Midden-Groningse, de Haren-Tynaarlose als de Noord-Groningse Uitdaging. In die regio's bieden experts op verschillende gebieden een helpende hand aan lokale groepen die zelf die expertise ontberen.

Sinds de zomer van 2016 draagt GasTerra niet alleen in financiële zin bij aan de Uitdaging, maar ook door kennis en middelen te delen. Medewerkers worden gestimuleerd hun expertise aan te bieden. In overleg met hun leidinggevende kunnen zij daar tijd voor vrijmaken.

Zo zetten medewerkers zich in om de bekendheid van de speelgoedbank in Midden-Groningen te vergroten en zamelden ze speelgoed in. Daarnaast helpt een medewerker ook om het beleidsplan voor het klompenmuseum vorm te geven in Haren-Tynaarlo.

GasTerra Meer met Minder Fonds

GasTerra gaat in 2017 de Stichting het GasTerra Meer met Minder Fonds (GMmMF) oprichten. Het doel van dit fonds is het stimuleren van energiebesparing bij maatschappelijke instellingen waar medewerkers van GasTerra actief zijn. Dit gebeurt door het verstrekken van een renteloze lening (géén gift) die door de besparingen op de energierekening wordt "terugverdiend". Het geld dat terugkomt kan weer gebruikt worden voor nieuwe investeringen in energiebesparing.

Betrokkenheid bij de regio

Noorderlink

GasTerra is aangesloten bij Noorderlink. Noorderlink bestaat uit de 40 grootste werkgevers in Noord-Nederland, die op het gebied van P&O samenwerken. De strategische doelen van Noorderlink zijn de uitwisseling van kennis, expertise en best-practices op HRM/HRD-gebied, het bevorderen van mobiliteit en het vergroten van de inzetbaarheid van personeel van de bij Noorderlink aangesloten organisaties. Ook profilering van het Noorden als een aantrekkelijke werk- en woonomgeving en betrokkenheid bij regionale maatschappelijke aangelegenheden staan hoog op de agenda van Noorderlink. Op de website van Noorderlink worden alle vacatures van de aangesloten bedrijven gepubliceerd. Daarnaast bieden de organisaties ook werkervaringsplaatsen aan om werkervaring op te doen in een andere organisatie en/of een andere functie. De manager P&O van GasTerra zit in het dagelijks bestuur van Noorderlink.

Op 29 september 2016 vond in Assen het evenement de Noorderlinkdagen plaats. Dit is het grootste, tweejaarlijkse congres in Noord-Nederland over management-, organisatie- en HRM-ontwikkelingen. GasTerra had zitting in de programmaraad. Verschillende GasTerra-medewerkers hebben dit congres bezocht.

Groningen bereikbaar

GasTerra is lid van de Adviescommissie Groningen Bereikbaar. Groningen wil ook in de toekomst een aantrekkelijke bestemming blijven. Daarom wordt er in en rond de stad fors geïnvesteerd in wegen, bruggen, stations, rails en fietspaden. De komende jaren gaat de zuidelijke ringweg op de schop. Ook worden het hoofdstation, stationsgebied en spoor ingrijpend verbouwd. Alle investeringen hebben tot doel de bereikbaarheid van de stad Groningen te verbeteren en de noordelijke economie te versterken. De werkzaamheden zijn omvangrijk en hebben tijdelijk nadelige gevolgen voor de bereikbaarheid van de stad. Het bedrijfsleven, de overheid en vele andere partners houden de stad en regio tijdens deze werkzaamheden zo goed mogelijk bereikbaar. GasTerra probeert in Groningen een voorbeeldfunctie te vervullen op het gebied van woon-werk-mobiliteit en 'slim werken'.

Jaarrekening 2016

De samenstelling van de jaarrekening 2016 is als volgt:

- Balans per 31 december (vóór resultaatbestemming)	2
- Winst- en verliesrekening	3
- Kasstroomoverzicht	4
- Toelichting behorende tot de jaarrekening	5

Overige gegevens	19
-------------------------	----

Balans per 31 december (vóór resultaatbestemming)

in miljoenen euro's

Activa	noot	2016	2015
Vaste activa			
- immateriële vaste activa	(1)	13,8	21,0
- materiële vaste activa	(2)	4,7	5,8
 Vlottende activa			
- vorderingen	(3)	1.612,7	1.995,6
- liquide middelen	(4)	363,4	330,4
		-----	-----
Totaal		1.994,6	2.352,8
 Passiva			
Eigen vermogen			
- gestort en opgevraagd kapitaal	(5)	180,0	180,0
- onverdeelde winst	(5)	36,0	36,0
 Kortlopende schulden	(6)	1.778,6	2.136,8
		-----	-----
Totaal		1.994,6	2.352,8

Winst- en verliesrekening

in miljoenen euro's

	noot	2016	2015
Netto-omzet	(7)	9.864,8	14.739,8
Kostprijs van de omzet	(8)	-/-9.763,9	-/-14.650,8
Bruto-omzetresultaat		100,9	89,0
Algemene beheerskosten	(9)	-/-52,4	-/-64,1
Netto-omzetresultaat		48,5	24,9
Financiële baten	(10)	-/-0,5	23,1
Financiële lasten	(10)	0,0	0,0
Uitkomst van de financiële baten en lasten		-/-0,5	23,1
Resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening voor belastingen		48,0	48,0
Belasting resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening	(11)	-/-12,0	-/-12,0
Resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening na belastingen		36,0	36,0

Kasstroomoverzicht

in miljoenen euro's

	2016	2015
<i>Kasstroom uit operationele activiteiten</i>		
Netto-omzetresultaat	48,5	24,9
Aanpassingen voor:		
- afschrijvingen en waardeverminderingen	9,5	11,1
- mutatie vorderingen	382,9	1.050,7
- mutatie kortlopende schulden (m.u.v. kortlopende financiering)	- / -358,2	- / -1.394,2
Kasstroom uit bedrijfsoperaties	82,7	- / -307,5
Financiële baten	- / -0,5	23,1
Financiële lasten	0,0	0,0
Belasting resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening	- / -12,0	- / -12,0
	- / -12,5	11,1
<i>Kasstroom uit operationele activiteiten</i>	70,2	- / -296,4
<i>Kasstroom uit investeringsactiviteiten</i>		
Investerings in vaste activa	- / -1,2	- / -3,2
<i>Kasstroom uit investeringsactiviteiten</i>	- / -1,2	- / -3,2
<i>Kasstroom uit financieringsactiviteiten</i>		
Betaald dividend	- / -36,0	- / -36,0
<i>Kasstroom uit financieringsactiviteiten</i>	- / -36,0	- / -36,0
<i>Mutatie liquide middelen</i>	33,0	- / -335,6
	====	====
Liquide middelen ultimo jaar	363,4	330,4
Liquide middelen ultimo vorig jaar	330,4	666,0
<i>Mutatie liquide middelen</i>	33,0	- / -335,6
	====	====

Toelichting behorende tot de jaarrekening

Algemene gegevens

GasTerra B.V. te Groningen.

KvK nummer 02089290

1. GRONDSLAGEN VAN WAARDERING EN RESULTAATBEPALING

Algemeen

De jaarrekening is opgesteld volgens de wettelijke bepalingen van Titel 9 Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek. Activa en passiva zijn, voorzover niet anders vermeld, opgenomen tegen nominale waarde. De algemene grondslag voor de waardering en de resultaatbepaling wordt gevormd door de historische kosten.

De vergelijkende cijfers zijn indien nodig aangepast ter verbetering van de vergelijkbaarheid.

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar de onderneming zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen die economische voordelen in zich bergen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Baten worden in de winst- en verliesrekening opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en/of betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

De opbrengsten en kosten worden toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben. Opbrengsten worden verantwoord indien alle belangrijke risico's met betrekking tot de levering zijn overgedragen aan de tegenpartij.

Continuïteit

Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling.

Schattingen en onzekerheden

Voor het opmaken van deze jaarrekening zijn beoordelingen, schattingen en aannames gemaakt die de verantwoorde bedragen beïnvloeden. Dit betreft in het bijzonder de netto-omzet en de kostprijs van de omzet (waaronder transportkosten). De beoordelingen, schattingen en aannames die zijn gemaakt, zijn gebaseerd op marktgegevens, kennis en ervaring en andere factoren die onder de gegeven omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft. Eventuele bijzonderheden ten aanzien van schattingen en beoordelingen worden indien van belang hierna opgenomen bij de toelichtingen op de balans en de winst- en verliesrekening. Als gevolg van de overeenkomst tussen de aandeelhouders van GasTerra, zoals toegelicht onder de niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen, hebben de afwijkingen van deze schattingen geen effect op het resultaat.

Transacties in vreemde valuta

Transacties luidend in vreemde valuta worden omgerekend tegen de geldende wisselkoers op de transactiedatum.

Liquide middelen, vorderingen op handelsdebiteuren en kortlopende schulden in vreemde valuta worden per balansdatum omgerekend tegen de op die datum geldende wisselkoers.

De door omrekening optredende valutakoersverschillen op gasexport en gasimport worden toegerekend aan gasinkopen. De overige valutakoersverschillen worden verantwoord onder de financiële baten en lasten.

Vaste activa

Immateriële vaste activa

Immateriële vaste activa worden gewaardeerd tegen de historische aanschaffingsprijs of vervaardigingsprijs verminderd met lineaire afschrijvingen gedurende de economische levensduur van de activa.

Immateriële vaste activa die op balansdatum nog niet zijn opgeleverd worden verantwoord onder de categorie immateriële vaste activa in uitvoering. Na de ingebruikname worden de betreffende activa gerubriceerd onder de categorie immateriële vaste activa.

De gehanteerde afschrijvingstermijn van de immateriële vaste activa is 5 jaar. Over de immateriële vaste activa in uitvoering wordt niet afgeschreven.

Materiële vaste activa

Materiële vaste activa worden gewaardeerd tegen de historische aanschaffingsprijs of vervaardigingsprijs verminderd met lineaire afschrijvingen gedurende de economische levensduur van de activa.

Materiële vaste activa die op balansdatum nog niet zijn opgeleverd worden verantwoord onder de categorie materiële vaste activa in uitvoering. Na de ingebruikname worden de betreffende activa gerubriceerd onder de categorie materiële vaste activa.

De gehanteerde afschrijvingstermijnen van de materiële vaste activa liggen tussen de 5 en 10 jaar. Over de materiële vaste activa in uitvoering wordt niet afgeschreven.

Bijzondere waardeverminderingen

Jaarlijks wordt op balansdatum beoordeeld of er aanwijzingen zijn dat de boekwaarde van een vast actief (een materieel of immaterieel vast actief) boven de realiseerbare waarde (de hoogste van de bedrijfswaarde en de opbrengstwaarde) ligt. In dat geval wordt overgegaan tot een analyse ter identificatie van een mogelijk benodigde bijzondere waardevermindering ("impairment").

Wanneer de realiseerbare waarde van een actief lager is dan de boekwaarde, wordt de boekwaarde afgeboekt tot de realiseerbare waarde. Een bijzondere waardevermindering wordt, eventueel ten dele, teruggedraaid bij een wijziging in de schatting die van belang is voor de bepaling van de realiseerbare waarde. Bijzondere waardeverminderingen worden onder de algemene beheerskosten verantwoord.

Vlottende activa

Vorderingen

De vorderingen worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs rekening houdend met oninbaarheid. Onder de debiteuren zijn tevens de nog niet gefactureerde verkopen opgenomen.

Pensioenen

GasTerra is samen met N.V. Nederlandse Gasunie aangesloten bij de Stichting Pensioenfonds Gasunie. De medewerkers van GasTerra hebben een pensioenregeling die hier is ondergebracht.

De pensioenregeling wordt volgens de Pensioenwet gekarakteriseerd als een uitkeringsovereenkomst. De belangrijkste afspraak die is opgenomen in deze uitvoeringsovereenkomst is dat de premie 22,6% bedraagt over de pensioengrondslag. GasTerra kan niet verplicht worden tot betaling van een hogere bijdrage en evenmin de bijdrage op een lager niveau vaststellen.

Per 1 januari 2015 is nieuwe wetgeving van kracht geworden betreffende de fiscaal toegestane pensioenopbouw. De pensioenopbouw in een voorwaardelijk middelloonsysteem is gemaximeerd op 1,875% per jaar over de gemiddelde pensioengrondslag en het maximaal pensioengevend salaris is € 100.000. Per 1 januari 2015 is de pensioenregeling in lijn met deze wetgeving gewijzigd. De pensioentoezegging, het betalen van de vooraf vastgestelde premie, is niet gewijzigd.

Uitgangspunt is dat de in de verslagperiode te verwerken pensioenlast gelijk is aan de over die periode aan het pensioenfonds verschuldigde pensioenpremies. Voor zover de verschuldigde premies op balansdatum nog niet zijn voldaan, wordt hiervoor een verplichting opgenomen. Als de op balansdatum reeds betaalde premies de verschuldigde premies overtreffen, wordt een overlopende actiefpost opgenomen voor zover sprake zal zijn van terugbetaling door het fonds of van verrekening met in de toekomst verschuldigde premies.

Kortlopende schulden

De kortlopende schulden worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, waarbij de baten en lasten uit hoofde van amortisatie volgens de effectieve-rentemethode worden verantwoord in de winst- en verliesrekening. De eerste waardering vindt plaats tegen reële waarde waarbij de transactiekosten die direct toerekenbaar zijn aan de verwerving in de waardering worden opgenomen. Dit betreft schulden met een looptijd van maximaal een jaar.

Onder de crediteuren zijn tevens de nog niet gefactureerde inkopen opgenomen. Van klanten ontvangen bedragen wegens minderafname van gas onder 'take-or-pay' overeenkomsten worden als leveringsverplichting opgenomen onder de kortlopende schulden. Ook door klanten betaalde voorschotfacturen zijn onderdeel van de kortlopende schulden. De leveringsverplichting uit hoofde van het ontvangen gas in de storage service is eveneens opgenomen onder de kortlopende schulden.

Financiële instrumenten

Financiële instrumenten omvatten vorderingen, liquide middelen en kortlopende schulden.

De onderneming maakt gebruik van afgeleide financiële instrumenten. Het betreft valutatermijncontracten en gasprijsswaps om het prijsrisico van bepaalde gascontracten af te dekken.

Financiële instrumenten omvatten tevens in contracten besloten afgeleide financiële instrumenten (derivaten). Deze worden door de onderneming gescheiden van het basiscontract en apart verantwoord indien:

- de economische kenmerken en risico's van het basiscontract en het daarin besloten derivaat niet nauw verwant zijn; en
- een apart instrument met dezelfde voorwaarden als het in het contract besloten derivaat aan de definitie van een derivaat zou voldoen; en
- het gecombineerde instrument niet wordt gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van waardeveranderingen in de winst-en-verliesrekening.

In contracten besloten (afgeleide) financiële instrumenten die niet worden gescheiden van het basiscontract, omdat niet aan de hiervoor genoemde voorwaarden is voldaan, worden verwerkt in overeenstemming met het basiscontract.

De onderneming past kostprijs hedge accounting toe teneinde de resultaten uit hedge-instrumenten, waaronder valutatermijncontracten en gasprijsswaps, en waardeveranderingen van de afgedekte posities gelijktijdig in de winst- en verliesrekening te verwerken.

De eerste waardering van valutatermijncontracten en gasprijsswaps vindt plaats tegen reële waarde en vervolgens tegen kostprijs of lagere marktwaarde. De mate van effectiviteit van de hedgerelatie wordt vastgesteld door het vergelijken van de kritische kenmerken van het afdekkingsinstrument en de afgedekte positie in de hedgerelatie. Indien de kritische kenmerken van het valutatermijncontract of de gasprijsswap

overeenkomen met de verwachte toekomstige transactie wordt het valutatermijncontract of de gasprijsswap niet geherwaardeerd. Indien de kritische kenmerken, beoordeeld in de context van de hedgerelatie, aan elkaar gelijk zijn, is geen sprake van ineffectiviteit. Zodra de afgedekte positie van de verwachte toekomstige transactie tot de verwerking van een financieel actief of een financiële verplichting leidt, worden de met het valutatermijncontract of de gasprijsswap verbonden verliezen in dezelfde periode in de winst- en verliesrekening verwerkt als waarin het verkregen actief of de aangegane verplichting van invloed is op het resultaat.

De onderneming documenteert de hedgerelaties en toetst periodiek of er geen sprake is van ineffectiviteit. Een verlies als gevolg van een ineffectiviteit wordt op basis van kostprijs of lagere marktwaarde direct in de winst- en verliesrekening verwerkt. Er zijn geen significante kasstroomrisico's verbonden aan de hedgerelaties. Over 2016 zijn geen valutatermijncontracten en gasprijsswaps afgesloten.

GasTerra sluit in het kader van zijn bedrijfsuitvoering gasinkoopcontracten en gasverkoopcontracten af. Deze contracten worden afgesloten voor daadwerkelijke fysieke levering en ontvangst van gas in overeenstemming met de verwachte in- of verkopen of gebruiksbehoeften van de onderneming en vallen daarom buiten de reikwijdte van RJ 290.

Gasverkoop en gasinkoop

De prijsstelling van aardgas aan zowel verkoop- als inkoopzijde wordt in belangrijke mate beïnvloed door de ontwikkelingen van de prijzen van aardgas alsmede door de prijzen van andere energiedragers.

De aandeelhouders van GasTerra hebben een overeenkomst gesloten betrekking hebbende op de door GasTerra te behalen winst na belasting. Op grond daarvan wordt de prijs van het gedurende het jaar door de Nederlandse Aardolie Maatschappij B.V. (NAM) aan GasTerra verkochte Gronings aardgas zodanig vastgesteld, dat voor GasTerra de door aandeelhouders voor dat jaar vastgestelde winst na belasting overblijft.

Netto-omzet

Netto-omzet wordt opgesplitst in gasverkoop en overige netto-omzet.

Onder gasverkoop worden verantwoord de opbrengsten uit de levering van gas en de opbrengsten uit de daarbij geleverde diensten, na aftrek van over de omzet geheven belastingen. Diensten, die betrekking hebben op het beschikbaar stellen van transportcapaciteit en flexibiliteit, staan los van het daadwerkelijk gebruik. Zij worden geacht te zijn geleverd, indien de dienst ter beschikking heeft gestaan aan de klant gedurende het overeengekomen tijdsvak.

Onder overige netto-omzet worden hoofdzakelijk verantwoord de opbrengsten uit levering van diensten aan derden. Deze opbrengsten betreffen met name flexibiliteitsdiensten.

De opbrengsten worden verantwoord in de verslagperiode waarin de levering van het gas en de diensten hebben plaatsgevonden.

Kostprijs van de omzet

Onder kostprijs van de omzet worden hoofdzakelijk verantwoord de kosten van inkoop van gas en de daarbij geleverde diensten, de transportkosten en de kosten die verband houden met de ondergrondse gasopslag.

Algemene beheerskosten

De kosten worden bepaald op historische basis, met inachtneming van de hiervoor reeds vermelde grondslagen voor de waardering en worden toegerekend aan de verslagperiode waarop ze betrekking hebben. Verliezen worden in aanmerking genomen in de verslagperiode waarin zij voorzienbaar zijn.

Uitkomst der financiële baten en lasten

Hieronder worden baten en lasten verband houdende met de financiering verantwoord.

Vennootschapsbelasting

Het in de winst- en verliesrekening op te nemen bedrag aan vennootschapsbelasting wordt berekend uitgaande van het volgens deze rekening bepaalde resultaat, met inachtneming van de geldende fiscale bepalingen en tarieven.

Kasstroomoverzicht

In dit overzicht komen de gegenereerde kasstromen tot uitdrukking. Het kasstroomoverzicht is opgesteld op basis van de indirecte methode uitgaande van het bedrijfsresultaat in de winst- en verliesrekening.

2. Nadere toelichting op de balans

Immateriële vaste activa (1)

in miljoenen euro's

	Immateriële vaste activa	Immateriële vaste activa in uitvoering	Totaal
Stand per 1 januari 2016:			
Aanschafwaarde	56,3	0,5	56,8
Cumulatieve afschrijvingen en waardeverminderingen	-/-35,8	-	-/-35,8
Boekwaarde	<u>20,5</u>	<u>0,5</u>	<u>21,0</u>
Mutaties in de boekwaarde:			
Investerings	0,7	0,3	1,0
In gebruikname	0,6	-/-0,5	0,1
Afschrijvingen	-/-8,3	-	-/-8,3
Desinvestering	-	-	-
Boekwaarde 31 december 2016	<u>13,5</u> ===	<u>0,3</u> ===	<u>13,8</u> ===
Stand per 31 december 2016:			
Aanschafwaarde	57,5	0,3	57,8
Cumulatieve afschrijvingen en waardeverminderingen	-/-44,0	-	-/-44,0
Boekwaarde	<u>13,5</u> ===	<u>0,3</u> ===	<u>13,8</u> ===

De immateriële vaste activa bestaan hoofdzakelijk uit geactiveerde kosten van zelf ontwikkelde software ter ondersteuning van bedrijfsprocessen.

Materiële vaste activa (2)

in miljoenen euro's

	Materiele vaste activa	Materiële vaste activa in uitvoering	Totaal
Stand per 1 januari 2016:			
Aanschafwaarde	10,9	0,7	11,6
Cumulatieve afschrijvingen en waardeverminderingen	-/-5,8	-	-/-5,8
Boekwaarde	5,1	0,7	5,8
Mutaties in de boekwaarde:			
Investerings	0,2	-	0,2
In gebruikname	0,5	-/-0,6	-/-0,1
Afschrijvingen	-/-1,2	-	-/-1,2
Boekwaarde 31 december 2016	4,6	0,1	4,7
	===	===	===
Stand per 31 december 2016:			
Aanschafwaarde	10,9	0,1	11,0
Cumulatieve afschrijvingen en waardeverminderingen	-/-6,3	-	-/-6,3
Boekwaarde	4,6	0,1	4,7
	===	===	===

De materiële vaste activa bestaan hoofdzakelijk uit bedrijfsinventaris en computerbenodigdheden. De materiële vaste activa wordt geclassificeerd als andere vaste bedrijfsmiddelen.

Vorderingen (3)

in miljoenen euro's

	31 dec. 2016	31 dec. 2015
Debiteuren	1.110,4	863,7
Belastingen	1,0	10,9
Vorderingen op aandeelhouder *)	200,0	446,0
Overige vorderingen *)	301,3	675,0
Totaal	1.612,7	1.995,6

*) Dit betreffen voornamelijk uitgezette deposito's in het kader van een in 2014 afgesloten Deposit & Loan Agreement met NAM B.V. en met EBN B.V. Deze deposito's hebben een looptijd van maximaal drie maanden.

Geen van de vorderingen heeft een looptijd langer dan een jaar.

Per balansdatum wordt een voorziening voor oninbaarheid ad € 1,1 miljoen (2015: € 1,1 miljoen) aangehouden.

Liquide middelen (4)

in miljoenen euro's

	31 dec. 2016	31 dec. 2015
Deposito's	345,0	328,6
Overige liquide middelen	18,4	1,8
Totaal	363,4	330,4

Eigen vermogen (5)

Geplaatst kapitaal

Het maatschappelijk en geplaatste kapitaal bedraagt in 2015 en in 2016 € 180 miljoen en is verdeeld in 40.000 aandelen van elk € 4.500 nominaal. Het geplaatste kapitaal, dat volledig is volgestort, is als volgt verdeeld:

EBN B.V.	40%
Esso Nederland B.V.	25%
Shell Nederland B.V.	25%
Staat der Nederlanden	10%

Onverdeeld resultaat

in miljoenen euro's

Saldo per 1 januari 2016	36,0
Bestemming van het resultaat van het boekjaar 2015 overeenkomstig het besluit van de Algemene Vergadering van Aandeelhouders	-/-36,0
Onverdeeld resultaat van het boekjaar 2016	36,0
Saldo per 31 december 2016	36,0

Voorstel winstbestemming

De Bestuurder stelt voor om de netto winst over 2016 ad € 36,0 miljoen geheel aan de aandeelhouders uit te keren.

Kortlopende schulden (6)

in miljoenen euro's

	31 dec. 2016	31 dec. 2015
Crediteuren gasinkoop	1.276,1	1.481,6
Schulden aan aandeelhouders	112,7	124,4
Overige handelscrediteuren	121,3	6,6
Belastingen en premies sociale verzekeringen	2,4	2,1
Vooruitontvangen bedragen	263,7	518,9
Overlopende passiva	2,4	3,2
Totaal	1.778,6	2.136,8

Financiële instrumenten

Algemeen

De onderneming maakt in de normale bedrijfsuitoefening gebruik van financiële instrumenten die de onderneming blootstelt aan marktrisico, waaronder valutarisico en renterisico en aan kredietrisico en liquiditeitsrisico. De onderneming zet afgeleide financiële instrumenten in om risico's te beheersen. De onderneming handelt niet in afgeleide financiële instrumenten. In 2016 (en 2015) zijn geen losse derivaten afgesloten.

Kredietrisico

Het kredietrisico beperkt zich tot de vorderingen en liquide middelen en bestaat uit het verlies dat zou ontstaan indien klanten of tegenpartijen in gebreke zouden blijven en hun contractuele verplichtingen niet zouden nakomen. De onderneming heeft richtlijnen opgesteld waaraan klanten of tegenpartijen moeten voldoen. Deze richtlijnen beperken het risico verbonden aan mogelijke kredietconcentraties en marktrisico's. Ultimo 2016 is geen sprake van een bijzonder kredietrisico als gevolg van kredietconcentraties. Indien klanten of tegenpartijen niet aan deze richtlijnen voldoen worden nadere zekerheden gevraagd zoals bankgaranties. De onderneming loopt hierdoor geen belangrijk kredietrisico ten aanzien van een enkele individuele klant of tegenpartij. Met de

meeste klanten en tegenpartijen zijn langdurige relaties opgebouwd. Zij hebben in 2016 aan hun betalingsverplichtingen voldaan.

Renterisico

Het renterisico is beperkt tot eventuele veranderingen in de marktwaarde van opgenomen en uitgegeven gelden. De onderneming heeft als beleid om geen afgeleide financiële instrumenten te gebruiken om (tussentijdse) rentefluctuaties te beheersen. Gelet op de korte looptijd van deposito's is het renterisico gedurende 2016 niet meer dan € 100.000 geweest.

Liquiditeitsrisico

De onderneming bewaakt de liquiditeitspositie door middel van liquiditeitsprognoses. Het management ziet erop toe dat voor de onderneming steeds voldoende liquiditeiten beschikbaar zijn om aan de verplichtingen te kunnen voldoen.

Valutarisico

Met ingang van 2013 hanteert GasTerra een beleid om de valutarisico's van in de balans opgenomen vorderingen en schulden in vreemde valuta te beheersen met behulp van een bandbreedte. De valutarisico's worden pas – en dan volledig – afgedekt door middel van kortlopende valutacontracten, indien de verwachte ongerealiseerde resultaten van die risico's buiten een door de onderneming vastgestelde bandbreedte van € 50 miljoen komen. Over 2016 (en 2015) zijn er geen valutacontracten afgesloten.

Marktwaarde

De marktwaarde van de meeste in de balans verantwoorde financiële instrumenten, waaronder vorderingen, liquide middelen en kortlopende schulden, benadert de boekwaarde ervan als gevolg van de korte looptijden.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Inkoop-, levering- en transportverplichtingen

GasTerra heeft meerjarige inkoop-, levering- en transportverplichtingen uit hoofde van gasinkoop-, gasverkoop- en transportovereenkomsten. De gasinkoop- en gasverkooprijzen zijn in belangrijke mate afhankelijk van toekomstige prijzen van aardgas, alsmede van de toekomstige marktprijzen van andere energiedragers. De in de lopende contracten begrepen embedded derivaten vertegenwoordigen een positieve waarde van € 17,9 mln. Daarnaast is GasTerra langlopende verplichtingen aangegaan voor met name kantoorhuur en ICT-dienstverlening. De financiële gevolgen daarvan zijn van beperkte betekenis voor de beoordeling van de financiële positie ultimo boekjaar.

Ten behoeve van GasTerra zijn door derden voor € 1.066,1 miljoen bankgaranties (2015: € 34,7 miljoen) afgegeven, met name als gevolg van een arbitrageprocedures verband houdend met een heronderhandeling over een meerjarige gasovereenkomst. Door GasTerra zijn aan derden voor € 18,2 miljoen bankgaranties afgegeven (2015: € 37,6 miljoen).

De leveringsverplichtingen worden afgedekt door meerjarige inkoopovereenkomsten, waaronder de overeenkomst voor het laagcalorische Groningengas. Het tijdelijke verschil tussen leveringsverplichtingen en de import- en nationale inkoopverplichtingen wordt door GasTerra met name kortlopend ingekocht of verkocht op liquide handelsplaatsen.

De aandeelhouders van GasTerra hebben een overeenkomst gesloten betrekking hebbende op de door GasTerra te behalen winst na belasting. Op grond daarvan wordt de prijs van het gedurende het jaar door de Nederlandse Aardolie Maatschappij B.V. (NAM) aan GasTerra verkochte Gronings aardgas zodanig vastgesteld, dat voor GasTerra de door aandeelhouders voor dat jaar vastgestelde winst van € 36 miljoen na belasting overblijft. Als gevolg van de toepassing van de bovenstaande overeenkomst wordt geen toelichting van de waardering van de individuele gasinkoop- en verkoopcontracten opgenomen.

De verplichtingen en rechten van meerjarige gasinkoop-, gasverkoop- en transportovereenkomsten zijn niet gepassiveerd en geactiveerd.

Meerjarige gasinkoop- en gasverkoopovereenkomsten bevatten veelal heronderhandelingsclausules om gedurende de looptijd van de overeenkomst onder bepaalde voorwaarden de contractcondities te herzien. GasTerra is ten aanzien van meerdere meerjarige gasinkoop- en gasverkoopovereenkomsten in reguliere

heronderhandeling met de desbetreffende tegenpartijen. Het is niet mogelijk om een betrouwbare schatting van de uitkomsten van deze heronderhandelingen of hiermee verband houdende arbitrageprocedures te maken.

Ondergrondse gasopslag

GasTerra heeft ter zake van ondergrondse gasopslagcapaciteit meerjarige financiële verplichtingen die niet in de balans zijn opgenomen met een jaarlijks gemiddeld te betalen bedrag van € 0,6 miljard (2015: € 0,5 miljard). De kosten verband houdende met de ondergrondse gasopslag worden verantwoord onder de gasinkoopkosten.

3. Nadere toelichting op de winst- en verliesrekening

Netto-omzet (7)

in miljoenen euro's

	2016	2015
Gasverkoop	9.804,9	14.654,1
Overige netto-omzet	59,9	85,7
Totaal	9.864,8	14.739,8

In onderstaand overzicht is per regio de gasverkoop weergegeven.

	2016	2015
Nederland	3.554,7	5.680,3
Overig Europa	6.250,2	8.973,8
Totaal	9.804,9	14.654,1

De volumes zijn ten opzichte van 2015 met 9,2 procent gedaald tot 63,9 miljard m³. De gemiddelde opbrengstprijs bedraagt 15,3 cent/m³ (20,8 cent/m³ in 2015) ¹.

Kostprijs van de omzet (8)

in miljoenen euro's

	2016	2015
Gasinkoop	9.263,4	14.118,6
Transportkosten	500,5	532,2
Totaal	9.763,9	14.650,8

De gemiddelde inkoopprijs bedraagt 13,5 cent/m³ (19,4 cent/m³ in 2015). Onder de gasinkoopkosten zijn mede ingegrepen de kosten verband houdende met de ondergrondse gasopslag ¹.

De valutakoersverschillen die in de winst-en-verliesrekening onder de kostprijs omzet zijn verwerkt, bedragen € 12 miljoen koersverlies (2015: € 8,5 miljoen koerswinst).

Algemene beheerskosten (9)

in miljoenen euro's

	2016	2015
Salarissen	15,9	18,7
Sociale lasten	1,6	1,5
Pensioenlasten	3,3	3,0
Kosten uitbesteed werk en andere externe kosten	11,0	19,2
Afschrijvingskosten	9,5	11,1
Overige	11,1	10,6
Totaal	52,4	64,1

¹ met m³ wordt bedoeld gas met calorische waarde van 35,16912 MJ

Uitkomst der financiële baten en lasten (10)

in miljoenen euro's

	2016	2015
Ontvangen interest	- / - 0,5	23,1
Financiële baten	- / - 0,5	23,1
Interestlasten	0,0	0,0
Financieringskosten	-	-
Financiële lasten	0,0	0,0
Saldo	- / - 0,5	23,1

Belasting over het resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening (11)

De effectieve belastingdruk bedraagt voor 2016 25,0 procent (2015: 25,0 procent).

Transacties met verbonden partijen

Van transacties met verbonden partijen is sprake wanneer GasTerra transacties verricht met zijn bestuurders, zijn leidinggevende functionarissen, zijn directe aandeelhouders of met directe aandeelhouders verbonden partijen.

Transacties tussen GasTerra en de verbonden partijen worden op basis van marktconforme voorwaarden afgehandeld. Voor het gedurende het jaar door GasTerra ingekochte Gronings aardgas geldt de prijsvaststelling resulterend in de door aandeelhouders vastgestelde winst.

Gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn geen gebeurtenissen na de balansdatum met belangrijke financiële gevolgen voor GasTerra.

Aantal werknemers

Het aantal werknemers in fulltime-equivalenten ultimo 2016 bedraagt 158 (2015: 169). Het gemiddeld aantal werknemers in fulltime-equivalenten gedurende het boekjaar bedraagt 161 (2015: 173).

Honoraria van de accountant

In het boekjaar zijn de volgende honoraria van EY ten laste gebracht van de vennootschap, een en ander zoals bedoeld in artikel 2:382a Burgerlijk Wetboek:

	2016	2015
	Ernst &	Ernst &
	Young	Young
	Accountants	Accountants
	LLP	LLP
<i>Bedragen in euro's</i>		
Controle van de jaarrekening	215.000	190.000
Andere controle-opdrachten	40.000	40.000
Andere niet-controlediensten	0	12.200
Adviesdiensten op fiscaal terrein	-	-
	255.000	242.200

Bezoldiging van de bestuurder en (gewezen) commissarissen

Het beloningsbeleid van GasTerra voor bestuurders van de vennootschap is erop gericht om managers die leiding geven aan een grote onderneming te motiveren en te behouden en hen te belonen op basis van hun prestatie. Voor de commissarissen van de vennootschap geldt een terughoudend bezoldigingsbeleid.

Bestuurders van de vennootschap

De bezoldiging van de bestuurder van de vennootschap, drs. G.J. Lankhorst², luidt als volgt:

	2016	2015
Periodieke beloningen (exclusief werkgeversdeel sociale lasten)	€ 387.840	€ 374.515
Werkgeversdeel sociale lasten	€ 9.291	€ 8.857
Periodieke beloningen (inclusief werkgeversdeel sociale lasten)	€ 397.131	€ 383.372
Variabele beloning*	€ 66.872	€ 66.872
Werkgeversdeel pensioenpremie	€ 70.643	€ 70.352
Bezoldiging	€ 534.646	€ 520.596
Afkoop hypotheekregeling (deze regeling is per 1-1-2015 voor alle medewerkers GasTerra beëindigd)	-	€ 56.677
	€ 534.646	€ 577.273

*Bovengenoemde variabele beloning is gebaseerd op het bereiken van de afgesproken doelstellingen gedurende het verslagjaar.

GasTerra heeft een verzekering die bestuurders en commissarissen dekking biedt bij aansprakelijkheid.

Commissarissen van de vennootschap

De bezoldiging van de (gewezen) leden van de Raad van Commissarissen over het boekjaar 2016 bedraagt in totaal € 57.517 (2015: € 53.546).

² De heer Lankhorst was tot en met 31 december 2016 werkzaam als bestuurder van de vennootschap. Deze functie wordt per 1 januari 2017 waargenomen door de heer van Rede.

Bestuurder

ir. R.E. van Rede, Chief Executive Officer a.i.

Raad van Commissarissen

mr. drs. C.W.M. Dessens, Voorzitter

mr. A.F. Gaastra

ir. J.W. van Hoogstraten

drs. R.M. de Jong

drs. R.G. de Jongh

mr. drs. T.W. Langejan

ir. J.M.W.E. van Loon

ir. F.A.E. Schittecatte

Groningen, 16 februari 2017

Overige Gegevens

Statutaire bepaling inzake resultaatbestemming

Ingevolge artikel 24 van de statuten van GasTerra staat de winst ter beschikking van de Algemene Vergadering van Aandeelhouders, met inachtneming van de bepaling dat van de voor uitkering beschikbare winst zodanige bedragen worden gereserveerd als de Raad van Commissarissen bepaalt.

Gecombineerde controleverklaring en assurance-rapport van de onafhankelijke accountant

Aan: Aandeelhouders en de Raad van Commissarissen van GasTerra B.V.

Onze conclusies

Wij hebben de jaarrekening 2016 van GasTerra B.V. (hierna GasTerra) te Groningen gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van GasTerra op 31 december 2016 en van het resultaat over 2016 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Wij hebben de duurzaamheidsinformatie in het Jaarverslag van GasTerra te Groningen over 2016 beoordeeld. De reikwijdte van onze beoordeling is beschreven in de sectie "Onze scope". Een beoordelingsopdracht is gericht op het verkrijgen van een beperkte mate van zekerheid.

Op grond van onze beoordelingswerkzaamheden is ons niets gebleken op basis waarvan wij zouden moeten concluderen dat de duurzaamheidsinformatie, in alle van materieel belang zijnde aspecten, geen betrouwbare en toereikende weergave geeft van:

- het beleid en de bedrijfsvoering ten aanzien van maatschappelijk verantwoord ondernemen; en
- de gebeurtenissen en de prestaties op dat gebied in 2016

in overeenstemming met de Sustainability Reporting Guidelines versie G4 (option Core) van Global Reporting Initiative (GRI) en de aanvullend intern gehanteerde verslaggevingscriteria zoals toegelicht in "Leeswijzer" op pagina 6 en "Verslaggevingsprincipes" op pagina 70 van het Jaarverslag.

Basis voor onze conclusies

Wij hebben onze assurance-opdrachten verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden en de Nederlandse Standaard 3810N "Assurance-opdrachten inzake maatschappelijke verslagen" vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie "Onze verantwoordelijkheden".

Wij vinden dat de door ons verkregen assurance-informatie voldoende en geschikt is als basis voor onze conclusies.

Onze onafhankelijkheid

Wij zijn onafhankelijk van GasTerra zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Dit houdt onder meer in dat wij geen activiteiten verrichten die conflicterend kunnen zijn met onze onafhankelijke assurance-opdracht. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Onze scope

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2016
- de winst-en-verliesrekening over 2016; en
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De duurzaamheidsinformatie bestaat uit het Jaarverslag 2016, exclusief de hoofdstukken “Bericht van de Raad van Commissarissen” en “Governance”.

Beperkingen in onze scope

In de duurzaamheidsinformatie is toekomstgerichte informatie opgenomen in de vorm van ambities, strategie, plannen, verwachtingen en ramingen. Inherent aan deze informatie is dat de werkelijke uitkomsten in de toekomst kunnen afwijken en daarom onzeker zijn. Wij geven geen zekerheid bij de haalbaarheid en uitvoerbaarheid van toekomstgerichte informatie in de duurzaamheidsinformatie.

Andere informatie opgenomen in het Jaarverslag

Naast de jaarrekening en onze gecombineerde controleverklaring daarbij, omvat het Jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag, inclusief het corporate governance verslag;
- het bericht van de Raad van Commissarissen
- de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat; en
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening of onze beoordelingswerkzaamheden bij de duurzaamheidsinformatie.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, inclusief het bestuursverslag in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW en overige gegevens voortvloeiende uit Titel 9 Boek 2 BW.

Verantwoordelijkheden

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van commissarissen

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Het bestuur is ook verantwoordelijk voor het opstellen van de duurzaamheidsinformatie in overeenstemming met de Sustainability Reporting Guidelines versie G4 (optie Core) van GRI en de aanvullend intern gehanteerde verslaggevingscriteria zoals toegelicht “Verslaggevingsprincipes” op pagina 70 van het Jaarverslag, inclusief het identificeren van stakeholders en het bepalen van materiële onderwerpen. De door het bestuur gemaakte

keuzes ten aanzien van de reikwijdte van de duurzaamheidsinformatie en het verslaggevingsbeleid zijn uiteengezet in het hoofdstuk "Leeswijzer".

In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening en de duurzaamheidsinformatie mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de onderneming in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemde verslaggevingsstelsels moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de vennootschap te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van commissarissen is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het rapportageproces van de onderneming.

Onze verantwoordelijkheden

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van de assurance-opdrachten dat wij daarmee voldoende en geschikte assurance-informatie verkrijgen voor de door ons af te geven conclusies.

Onze controle van de jaarrekening is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Onze beoordeling van de duurzaamheidsinformatie is gericht op het verkrijgen van een beperkte mate van zekerheid. De werkzaamheden die worden verricht bij het verkrijgen van een beperkte mate van zekerheid zijn gericht op het vaststellen van de plausibiliteit van informatie en zijn geringer in diepgang dan die bij een assurance-opdracht gericht op het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid. De in dit kader uitgevoerde werkzaamheden bestonden in hoofdzaak uit het inwinnen van inlichtingen bij functionarissen van de entiteit en het uitvoeren van cijferanalyses met betrekking tot de duurzaamheidsinformatie. De mate van zekerheid die wordt verkregen bij beoordelingsopdrachten is daarom ook aanzienlijk lager dan de zekerheid die wordt verkregen bij controleopdrachten.

Groningen, 16 februari 2017

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. A.E. Wijnsma RA

BIJLAGE BIJ DE GECOMBINEERDE CONTROLEVERKLARING EN ASSURANCE-RAPPORT VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Uitgevoerde werkzaamheden

Wij hebben deze assurance-opdrachten professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden en de Nederlandse Standaard 3810N, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

Onze controle voor het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid bij de jaarrekening bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit.
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze

Onze beoordeling voor het verkrijgen van een beperkte mate van zekerheid bij de duurzaamheidsinformatie bestond onder andere uit:

- Het uitvoeren van een omgevingsanalyse en het verkrijgen van inzicht in de relevante maatschappelijke thema's en kwesties en de kenmerken van de organisatie.
- Het evalueren van de aanvaardbaarheid van het verslaggevingsbeleid en de consistente toepassing hiervan, waaronder het evalueren van de uitkomsten van de dialoog met belanghebbenden en de redelijkheid van schattingen gemaakt door het management.
- Het evalueren van de opzet en implementatie van de systemen en processen voor informatieverzameling en –verwerking voor de duurzaamheidsinformatie in het Jaarverslag
- Het afnemen van interviews met management verantwoordelijk voor de duurzaamheidsstrategie, –beleid en -prestaties.
- Het afnemen van interviews met relevante medewerkers verantwoordelijk voor het aanleveren van de duurzaamheidsinformatie voor het Jaarverslag, het uitvoeren van interne controles op gegevens en de consolidatie van gegevens in het Jaarverslag.
- Middels deelwaarnemingen vaststellen of de duurzaamheidsinformatie wordt onderbouwd met interne en externe documentatie.
- Het evalueren of de duurzaamheidsinformatie is opgesteld in overeenstemming met de Sustainability Reporting Guidelines versie G4 (option Core) van GRI.

<i>Uitgevoerde werkzaamheden</i>	
controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een onderneming haar continuïteit niet langer kan handhaven; • het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen. • het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.	
Wij communiceren met de raad van commissarissen onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de assurance-opdrachten en over de significante bevindingen die uit onze assurance-opdrachten naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.	

Leeswijzer

De hoofddoelstelling van dit jaarverslag is het informeren van stakeholders (belanghebbenden) over de visie en activiteiten van GasTerra. Omdat maatschappelijk verantwoord ondernemen verankerd is in het doen en laten van de medewerkers van GasTerra, rapporteert de onderneming de financiële en maatschappelijke elementen in één jaarverslag.

Structuur

GasTerra heeft de drie grondbeginselen van MVO vertaald in drie doelgebieden die aansluiten bij de activiteiten van de onderneming: Gas, Groen en Groningen. Daarbij staat Gas voor de bedrijfsresultaten, Groen voor de ambitie een verantwoorde energietransitie tot stand te brengen en Groningen voor de samenleving waar we deel van uitmaken. Alle activiteiten van GasTerra zijn terug te voeren op deze pijlers en Gas, Groen en Groningen vormen dan ook de hoofdstructuur van dit jaarverslag.

Richtlijnen

GasTerra publiceert ieder jaar een jaarverslag. Dit jaarverslag heeft betrekking op het kalenderjaar 2016. Ten opzichte van het voorgaand verslag (over kalenderjaar 2015, publicatiedatum 18 februari 2016) hebben zich geen significante veranderingen voorgedaan wat betreft reikwijdte, afbakening, formulering en toegepaste meetmethoden.

Het jaarverslag 2016 is opgesteld aan de hand van de vierde generatie richtlijnen voor duurzaamheidsverslaggeving ([GRI G4](#)). We rapporteren hierbij op core-niveau. Daarnaast rapporteren we in overeenstemming met de wettelijke eisen voor jaarverslaggeving uit Boek 2 BW Titel 9, art. 391. In de [GRI-index](#) staat welke GRI-indicatoren de onderneming in haar verslag opgenomen heeft. Vervolgens heeft onze accountant EY dit geverifieerd.

Naast de richtlijnen voor duurzaamheidsverslaggeving toetsen we ons jaarverslag tevens aan de transparantiebenchmark van het ministerie van Economische Zaken. Het jaarverslag over 2015 scoorde 163 van de 200 punten. GasTerra streeft ook de komende jaren naar een puntenaantal tussen de 150 en 170 punten.

Overige verslaggevingsprincipes

Informatie	Definitie/berekeningsmethode
Ziekteverzuim (in %)	Het aantal verzuimde kalenderdagen (inclusief weekenden) in de observatieperiode, gedeeld door de personeelsomvang (in voltijdequivalenten) vermenigvuldigd met het aantal kalenderdagen in de observatieperiode.
Gemiddelde verzuimfrequentie	Het gemiddelde aantal keren dat een medewerker zich ziek meldt per jaar.
Gasverbruik	Het gasverbruik van het GasTerra kantoorpand aan de Stationsweg in Groningen conform de eindafrekening van de energieleverancier.
Elektriciteit	Het elektriciteitsverbruik van het GasTerra kantoorpand aan de Stationsweg in Groningen conform de eindafrekening van de energieleverancier.
Waterverbruik	Het waterverbruik van het GasTerra kantoorpand aan de Stationsweg in Groningen conform de eindafrekening van het waterbedrijf.
Papierverbruik	Het papierverbruik conform de tellerstand van de leverancier van de kopieerapparaten.

GRI Index

General disclosures

Categorie	Nr	GRI-beschrijving	Onderdeel
Strategie en analyse	G4-1	Een verklaring van de hoogste beslissingsbevoegde van de organisatie over de relevantie van duurzame ontwikkeling voor de organisatie en haar strategie.	Voorwoord
	G4-2	Beschrijving van belangrijke gevolgen, risico's en mogelijkheden.	Visie Gas Visie Groen Visie Groningen Risicoparaagraaf
Organisatie-profiel	G4-3	Naam van de organisatie.	Over GasTerra
	G4-4	Voornaamste merken, producten en/of diensten.	Over GasTerra
	G4-5	Locatie van het hoofdkantoor van de organisatie.	Over GasTerra
	G4-6	Het aantal landen waar de organisatie actief is en namen van landen met ofwel grootschalige activiteiten, ofwel met specifieke relevantie voor de duurzaamheidskwesties die in het verslag aan de orde komen.	Levering en verkoop
			Inkoop virtuele handelsplaatsen en het buitenland
			Ketenbeheer
	G4-7	Eigendomsstructuur en de rechtsvorm.	Governance
	G4-8	Afzetmarkten (geografische verdeling, sectoren die worden bediend en soorten klanten/begunstigden).	Levering en verkoop
	G4-9	Omvang van de verslaggevende organisatie.	Samenvatting financiële resultaten
			Personeel en organisatie Jaarrekening
	G4-10	a. Aantal werknemers naar type arbeidscontract en geslacht. b. Aantal werknemers met een vast dienstverband per werknemerscategorie en geslacht. c. Totaal personeelsbestand uitgesplitst naar werknemers en andere hulppersonen en geslacht. d. Totaal personeelsbestand naar regio en geslacht. e. Percentage werkzaamheden van de organisatie dat wordt uitgevoerd door personen die juridisch als zelfstandige worden aangemerkt of door andere personen dan de eigen werknemers/hulppersonen, werknemers/hulppersonen van toeleveranciers daaronder begrepen. f. Significante schommelingen in het aantal werknemers.	Personeel en organisatie
	G4-11	Percentage van het totale aantal werknemers dat onder een collectieve arbeidsovereenkomst valt.	Cao en pensioen
	G4-12	Beschrijving van de toeleveringsketen van de organisatie.	Ketenbeheer en animatie
	G4-13	Significante veranderingen tijdens de verslagperiode wat betreft omvang, structuur, eigendom of leveringsketen van de organisatie.	Leeswijzer

	G4-14	Uitleg over de toepassing van het voorzorgsprincipe door de verslaggevende organisatie.	Governance
	G4-15	Extern ontwikkelde economische, milieu gerelateerde en sociale handvesten, principes of andere initiatieven die door de organisatie worden onderschreven.	Ketenbeheer
	G4-16	Lidmaatschappen van verenigingen (zoals brancheverenigingen) en nationale en internationale belangenorganisaties.	Voorwoord Ketenbeheer Stakeholderdialoog Kennis delen Nevenfuncties Directieleden en hoofd- en nevenfuncties Commissarissen GasTerra
Vaststelling van materiële onderwerpen en afbakening	G4-17	a. Overzicht van alle ondernemingen die in de geconsolideerde jaarrekening of vergelijkbare stukken zijn opgenomen. b. Overzicht van alle in de geconsolideerde jaarrekening of vergelijkbare stukken opgenomen ondernemingen die niet onder dit verslag vallen.	Jaarrekening
	G4-18	a. Proces voor het bepalen van de inhoud en specifieke afbakening van het verslag. b. Uitleg van de door de organisatie gehanteerde uitgangspunten voor het bepalen van de inhoud van het verslag.	Leeswijzer Stakeholderdialoog
	G4-19	Overzicht van alle materiële onderwerpen die tijdens het proces ter bepaling van de inhoud van het verslag zijn vastgesteld.	Stakeholderdialoog
	G4-20	Vermeld voor elk materieel onderwerp de afbakening binnen de organisatie.	Stakeholderdialoog
	G4-21	Vermeld voor elk materieel onderwerp de afbakening buiten de organisatie.	Stakeholderdialoog
	G4-22	Gevolgen van een eventuele herformulering van informatie die in een eerder verslag is verstrekt en de redenen voor deze herformulering.	Leeswijzer
	G4-23	Significante veranderingen ten opzichte van vorige verslagperiodes ten aanzien van reikwijdte en afbakening.	Stakeholderdialoog
Stakeholder betrokkenheid	G4-24	Lijst van groepen belanghebbenden die de organisatie heeft betrokken.	Stakeholderdialoog
	G4-25	Basis voor inventarisatie en selectie van belanghebbenden die moeten worden betrokken.	Stakeholderdialoog
	G4-26	Benadering voor het betrekken van belanghebbenden, waaronder de frequentie van het overleg per type en groep belanghebbenden en of zij specifiek zijn betrokken in het kader van het verslaggevingsproces.	Stakeholderdialoog
	G4-27	De belangrijkste onderwerpen en vraagstukken die uit het overleg met belanghebbenden naar voren zijn gekomen en hoe de organisatie hierop heeft gereageerd, onder mee via haar regelgeving. Vermeld per onderwerp/vraagstuk door welke groep belanghebbenden dit naar voren is gebracht	Stakeholderdialoog

Verslagprofiel	G4-28	Verslagperiode waarop de verstrekte informatie betrekking heeft.	Leeswijzer
	G4-29	Datum van het meest recente, vorige verslag.	Leeswijzer
	G4-30	Verslaggevingscyclus.	Leeswijzer
	G4-31	Contactpersoon voor vragen over het verslag of de inhoud daarvan.	Contact
	G4-32	a. De gekozen 'in overeenstemming met'-optie. b. De GRI-inhoudsopgave voor de gekozen optie.	Leeswijzer GRI-tabel Onafhankelijk Assurance-rapport EY Sustainability
Governance	G4-33	Beleid en huidige praktijk met betrekking tot het verkrijgen van externe assurance voor het verslag.	Governance Leeswijzer
	G4-34	De bestuursstructuur van de organisatie, met inbegrip van commissies die onder het hoogste bestuurslichaam vallen.	Governance Bericht Raad van Commissarissen
Ethiek en integriteit	G4-56	Beschrijving van de door de organisatie gehanteerde waarden, principes, standaarden en gedragsnormen, zoals een gedragscode.	Over GasTerra Compliance en regulering
	G4-57	De interne en externe procedures ten aanzien van ethiek en gedrag, alsmede zaken met betrekking tot integriteit, zoals hulplijnen en advieslijnen.	Bezwaren, klachten en misstanden
	G4-58	De interne en externe procedures voor het melden van (vermoeden van) onethisch of onwettig gedrag, en zaken die verband houden met integriteit, zoals escalatie van het lijnmanagement, klokkenluidersregeling of meldpunten	Bezwaren, klachten en misstanden

Specific disclosures

Materiële onderwerpen	Definitie	GRI Aspect	Indicator	DMA en indicatoren	Onderdeel
Positie van gas	GasTerra en zijn stakeholders vinden het belangrijk om de overgang van fossiele brandstoffen naar duurzame bronnen zo goed mogelijk te laten verlopen en zien hierbij een belangrijke rol voor gas weggelegd.	Economisch	G4-EC8	a. Vermeld waarom het onderwerp materieel is en de impact van het onderwerp. b. Vermeld hoe de organisatie omgaat met het materiële onderwerp en de impact ervan. c. Evaluatie van de managementaanpak. G4-EC8: Indirecte economische waarden die zijn gegenereerd en gedistribueerd.	Voorwoord Visie Gas Visie Groen Kennis delen Kennis ontwikkelen
Health & Safety lokale bewoners/milieu (o.a. aardbevingen)	De veiligheid rondom de gaswinning in Groningen is een belangrijk onderwerp voor zowel stakeholders als GasTerra. GasTerra maakt deel uit van de keten. Naast de veiligheid bij de winning van gas is de persoonlijke gezondheid en veiligheid van medewerkers en dienstverleners voor GasTerra prioriteit.	Sociaal	G4-SO10 G4-LA6	a. Vermeld waarom het onderwerp materieel is en de impact van het onderwerp. b. Vermeld hoe de organisatie omgaat met het materiële onderwerp en de impact ervan. c. Evaluatie van de managementaanpak.	Voorwoord Visie Gas Personeel en organisatie

Duurzame(re) producten	Stakeholders hechten er waarde aan dat GasTerra actief bijdraagt aan de verduurzaming van de Nederlandse energievoorziening en menen dat GasTerra vooral de productie van duurzame gasproducten moet stimuleren. Daarbij kan GasTerra de kennis die binnen de onderneming aanwezig is delen. GasTerra vindt het belangrijk dat (groen) gas zijn logische rol in de energievoorziening van de toekomst vervult	Milieu	G4-EN4	a. Vermeld waarom het onderwerp materieel is en de impact van het onderwerp. b. Vermeld hoe de organisatie omgaat met het materiële onderwerp en de impact ervan. c. Evaluatie van de managementaanpak.	Visie Groen Kennis delen Kennis ontwikkelen
Toekomst GasTerra	GasTerra bevindt zich in een reorganisatietraject waarin herstructurering en kostenbesparing belangrijke onderwerpen zijn. Daarnaast is er in deze tijd minder Groningengas te verkopen dan in het verleden, waardoor de rol van GasTerra in de toekomst onduidelijk is.	Economisch Sociaal	G4-EC8 G4-SO1	a. Vermeld waarom het onderwerp materieel is en de impact van het onderwerp. b. Vermeld hoe de organisatie omgaat met het materiële onderwerp en de impact ervan. c. Evaluatie van de managementaanpak.	Personeel en organisatie Marktontwikkeling
Transparantie	GasTerra wil zo helder en open mogelijk communiceren over zijn activiteiten en doelstellingen zonder echter zijn commerciële en andere belangen (waaronder privacy) te schaden.	Sociaal	G4-PR6	a. Vermeld waarom het onderwerp materieel is en de impact van het onderwerp. b. Vermeld hoe de organisatie omgaat met het materiële onderwerp en de impact ervan. c. Evaluatie van de managementaanpak.	Leeswijzer

Leveringszekerheid (korte termijn)	GasTerra neemt zijn verantwoordelijkheid dat zijn klanten binnen de contractuele grenzen op ieder moment in het jaar voldoende aardgas tot hun beschikking hebben.	Economisch	G4-EC8	a. Vermeld waarom het onderwerp materieel is en de impact van het onderwerp. b. Vermeld hoe de organisatie omgaat met het materiële onderwerp en de impact ervan. c. Evaluatie van de managementaanpak.	Levering en verkoop

Begrippenlijst

ACM

Authority for Consumers and Markets

Balancing

Het in evenwicht houden van de gasstromen in het gastransportnet.

Biogas

Gas dat door vergisting van afval en mest of door vergassing van biomassa ontstaat.

CAM

Capacity Allocation Mechanism, Europese netcode waarin staat dat entry- en exit-transportcapaciteit als één gebundeld product moet worden aangeboden op veilingen.

CCS

Carbon Sequestration and Storage, het ondergronds opslaan van CO₂.

Churn-rate

Het aantal keren dat een fysiek geleverde kubieke meter aardgas is verhandeld.

CNG

Compressed Natural Gas, aardgas dat na compressie geschikt is gemaakt om te worden gebruikt als motorbrandstof.

Commercial Paper programma

Een verhandelbare kortlopende schuldbekentenis.

Compliance

Naleving van de geldende wet- en regelgeving.

Energietransitie

Overgang van energie uit fossiele brandstoffen naar energie uit duurzame bronnen.

Footprint

Uitstoot in CO₂-equivalenten die verband houdt met het handelen van een persoon of organisatie.

Gaspool

Duitse virtuele handelsmarkt voor aardgas.

Governance

Wijze van bestuur en toezicht.

GRI

Global Reporting Initiative, wereldwijde richtlijnen voor duurzaamheidsverslaggeving.

Groen gas

Opgewerkt biogas met dezelfde kwaliteitseigenschappen als conventioneel aardgas.

Groningen-afnameplafond

Door de overheid ingestelde beperking voor inkoop van aardgas uit het Groningenveld. GasTerra is verantwoordelijk voor de uitvoering.

Groningen-productieplafond

Door de overheid ingestelde beperking voor de winning van aardgas uit het Groningenveld. NAM is verantwoordelijk voor de uitvoering.

GTS

Gasunie Transport Services, netbeheerder en dochteronderneming van Gasunie.

H-gas

Hoogcalorisch gas, aardgas dat relatief weinig stikstof bevat, waardoor de verbrandingswaarde hoger is dan bij andere soorten aardgas.

Hub

Een (virtuele) marktplaats binnen een marktgebied waar aanbieders en afnemers gas overdragen/verhandelen.

Kleineveldenbeleid

Overheidsbeleid gericht op de bevordering van de productie van aardgas uit de kleinere gasvelden in Nederland.

L-gas

Laagcalorisch gas, aardgas dat relatief veel stikstof bevat, waardoor de verbrandingswaarde lager is dan bij andere soorten aardgas.

LNG

Liquefied Natural Gas, ook wel vloeibaar aardgas genoemd.

MAR

Market Abuse Regulation

Materiële onderwerpen

Dit zijn significante economische, milieu-gerelateerde en sociale onderwerpen die van invloed zijn op een maatschappelijk verantwoorde bedrijfsvoering.

MiFID

Markets in Financial Instruments Directive, Europese beleggingsrichtlijn om beleggers en de integriteit van de financiële markten te beschermen, om eerlijke, transparante, efficiënte en geïntegreerde financiële marktwerking te bevorderen en om de Europese beurshandel en beleggingsmarkt verder te harmoniseren.

Milieuplan Industrie

MPI, programma dat GasTerra industriële klanten aanbiedt om inzicht te krijgen in het energieverbruik, aangevuld met technische ondersteuning op het gebied van energie-efficiencyverbetering, procesoptimalisatie en verduurzaming.

MPI

Zie: Milieuplan Industrie

MVO

Het bewust richten van de ondernemingsactiviteiten op waardecreatie op langere termijn in de dimensies *people*, *planet* en *profit*, gecombineerd met de bereidheid de dialoog met de samenleving aan te gaan.

NCG

NetConnect Germany, Duitse virtuele handelsmarkt voor aardgas.

Netwerkkodes

Europese codes rondom het transport van aardgas, waarin de regelgeving uit het Derde Energiepakket is uitgewerkt.

NGO

Non-gouvernementele organisatie, onafhankelijke organisatie die zich richt op een maatschappelijk belang.

OTC-handel

Over The Counter-handel, waarbij partijen buiten de beurs om rechtstreeks zaken met elkaar doen.

Prijsmarker

De referentie voor de vorming van de prijs van het aardgas.

PRISMA

Europees boekingsplatform voor transportcapaciteit.

REMIT

Regulation in Energy Markets Integrity and Transparency, Europese verordening voor de energiesector waarin staat dat handel met voorkennis en marktmanipulatie verboden zijn.

SBU

Standard Bundled Units, standaardhoeveelheid waarin gehandeld wordt.

Schaliegas

Aardgas dat gewonnen wordt uit een dicht soort gesteente.

Stakeholders

Belanghebbende partijen, partijen waarvan de belangen mogelijk worden beïnvloed door de activiteiten van GasTerra, of partijen die zelf invloed uitoefenen op de belangen van GasTerra.

TSO's

Transition System Operators, beheerders van het landelijke transportnet.

TTF

Title Transfer Facility, virtuele handelsmarkt voor gas in Nederland.

Virtuele handelsmarkt

Beurs waar een product wordt verhandeld.

Virtuele Opslag Dienst

Dienst die GasTerra aanbiedt, waarbij marktpartijen virtueel 1,95 miljard m³ opslagruimte voor aardgas kunnen contracteren.

VOD

Zie: Virtuele Opslag Dienst

	ir. R.E. van Rede Interim CEO/Directeur Commercie		drs. M.W.J. de Wilde Directeur Financiën, Projecten en ICT
	drs. F.F. van Koten Directeur Portfolio		drs. G.J. Lankhorst Voormalig CEO
	mr. drs. C.W.M. Dessens Gedelegeerd Commissaris		mr. A.F. Gaastra Gedelegeerd Commissaris
	ir. J.W. van Hoogstraten Gedelegeerd Commissaris		drs. R.M. de Jong Gedelegeerd Commissaris
	drs. R.G. de Jongh Lid van de Raad van Commissarissen		mr. drs. T.W. Langejan Lid Raad van Commissarissen
	ir. J.M.W.E. van Loon Gedelegeerd Commissaris		ir. F.A.E. Schittecatte Lid Raad van Commissarissen
	ir. A.E.M. Broenink Voormalig directeur Portfolio		ir. P. Dekker Voormalig lid Raad van Commissarissen
	drs. M.E.P. Dierikx Voormalig Gedelegeerd Commissaris		ir. J.M. Van Roost Voormalig Gedelegeerd Commissaris
	ir. T.W. Starink Voormalig Gedelegeerd Commissaris		drs. B.E. Westgren Voormalig Gedelegeerd Commissaris

ir. R.E. van Rede

Interim CEO/Directeur Commercie

Robert van Rede is geboren op 19 augustus 1964 te Den Helder. Hij werkte van 1990 tot 1994 bij Petroleum Development Oman.

In 1994 begon hij bij de Nederlandse Aardolie Maatschappij waar hij diverse functies bekleedde. Vervolgens werkte hij van 2003 tot 2008 bij het toenmalige Gasunie Trade & Supply als Area Manager Norway/Russia and UK waarna hij terugkeerde naar de Nederlandse Aardolie Maatschappij, eerst als Asset Commercial Manager Onshore en vanaf 2010 tevens als Sales Manager. Op 1 oktober 2013 is Robert van Rede toegetreden tot het directieteam van GasTerra als Chief Commercial Officer. Met ingang van 1 januari 2017 is hij benoemd tot interim CEO.

Nevenfuncties (onbezoldigd)

- Lid Emmalaan Commissie Haren

Opleiding

- Technische Universiteit Delft, Petroleum Engineering (afgestudeerd in 1988)

drs. M.W.J. de Wilde

Directeur Financiën, Projecten en ICT

Maurice de Wilde is op 20 september 1971 geboren in 's-Hertogenbosch. Na functies bij PricewaterhouseCoopers en Lyondell Chemical, trad hij in 2000 in dienst bij Shell. Hier vervulde hij verschillende functies. Hij was onder meer werkzaam als Finance Manager in Oman en Asset Finance Manager bij de Nederlandse Aardolie Maatschappij. Vanaf 2009 werkte hij als financieel directeur in Gabon.

Op 15 januari 2013 trad Maurice de Wilde in dienst van GasTerra als Chief Financial Officer.

Nevenfuncties (onbezoldigd)

- Lid Bestuur en Beleggingscommissie St. Pensioenfonds Gasunie
- Lid Raad van Toezicht Noord Nederlands Toneel
- Lid Kascommissie Noord Nederlandse Golf & Country Club

Opleiding

- Bedrijfseconomie, Erasmus Universiteit Rotterdam

drs. F.F. van Koten

Directeur Portfolio

Flip van Koten is geboren op 21 mei 1970 in Leiden. Hij heeft sinds 1994 verschillende commerciële en financiële functies bekleed bij ExxonMobil in Nederland, Engeland, Amerika en Qatar. Van 2007 tot 2011 was hij lid van GasTerra's Raad van Commissarissen en Advies Commissie van Aandeelhouders. Op 1 april 2016 is Flip van Koten aangetreden als Chief Operational Officer.

Nevenfunctie (onbezoldigd)

- Bestuurslid KVG

Opleiding

- Econometrie, Rijksuniversiteit Groningen

drs. G.J. Lankhorst

Voormalig CEO

Gertjan Lankhorst is geboren op 22 december 1957 te Amsterdam. Hij werkte van 1982 tot 1986 op de Vrije Universiteit in Amsterdam. In 1986 begon hij op het ministerie van Economische Zaken als medewerker van de directie Algemene Economische Politiek. Vervolgens bekleedde hij verschillende functies binnen het ministerie, onder andere directeur Olie en Gas (1996-1999), directeur Marktwerving (1999-2003) en directeur-generaal van Energie (2004-2005).

Gertjan Lankhorst was Chief Executive Officer van GasTerra van 1 september 2006 tot 1 januari 2017.

Nevenfuncties (onbezoldigd)

- Voorzitter Raad van Toezicht Hanzehogeschool
- Jurylid Ien Dales (Integriteits) Award
- Voorzitter Stichting Fonds Instituut Clingendael
- Bestuurslid Vereniging Energie-Nederland
- Bestuurslid Energy Delta Institute
- Lid Strategic Board Energy Valley
- Vice-President Eurogas
- Bestuurslid Stichting Culturele Relatie Evenementen Gasunie/GasTerra
- Lid National Committee World Petroleum Council
- Lid Permanente Commissie Goed Bestuur Vereniging Hogescholen

Opleiding

- Algemene Economie, Vrije Universiteit Amsterdam

mr. drs. C.W.M. Dessens

Gedelegeerd Commissaris

Stan Dessens is geboren op 30 oktober 1947 in Vlaardingen. Hij is voorzitter van de Raad van Commissarissen en het College van Gelegeerde Commissarissen. Vanaf 1974 werkte hij op het ministerie van Economische Zaken, bij het directoraat-generaal voor Industrie en voor Energie. Van 1988 tot 1999 was hij directeur-generaal Energie. In 1999 werd hij benoemd tot directeur-generaal Rechtshandhaving bij het ministerie van Justitie. Sinds 2005 is hij zelfstandig werkzaam.

Hoofd- en nevenfuncties

- Voorzitter van de stichting Aanpak Voertuigcriminaliteit (AVC)
- Voorzitter van de stuurgroep fietsdiefstal
- Lid van de Raad van Toezicht van NL-Confidential
- Voorzitter van de commissie Additionele Innovatieve Projecten (Borssele covenant)
- Lid Raad van Toezicht Nationaal Lucht en ruimtevaartlaboratorium (NLR)
- Voorzitter van de Vereniging tot behoud van Oud, Groen en Leefbaar Voorschoten
- Bestuurslid van de stichting tot behoud van Cultuurhistorische Buitenplaatsen

Opleiding

- Universiteit Leiden, Natuurkunde (afgestudeerd in 1972)
- Universiteit Leiden, Rechten (afgestudeerd in 1974)

mr. A.F. Gaastra

Gedelegeerd Commissaris

Sandor Gaastra is geboren op 19 oktober 1962 in Den Haag. Hij is Gedelegeerd Commissaris van GasTerra.

Na zijn studie werkte hij eerst als wetenschappelijk medewerker bij de vakgroep van zijn afstudeerrichting. Vervolgens trad hij in dienst van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, eerst als beleidsmedewerker. Daarna vervulde hij bij datzelfde ministerie achtereenvolgens de functies van hoofd Bureau Secretaris-Generaal en directeur Personeel, Organisatie en Informatie Rijk. In die laatste functie was hij verantwoordelijk voor het HRM- en Informatiseringsbeleid van de rijksoverheid als geheel. In 2008 werd hij plaatsvervangend directeur-generaal bij het Directoraat-Generaal Openbare Orde en Veiligheid verantwoordelijk voor Politie en Veiligheidsregio's. Dit directoraat ging in 2010 op in het nieuwe ministerie van Veiligheid en Justitie. Van 2013 tot september 2016 was hij directeur-generaal Politie bij het Ministerie van Veiligheid en Justitie. Hij was binnen het ministerie verantwoordelijk voor de goede werking van het politiebestedel als geheel en van de politieorganisatie binnen dat bestel. In september 2016 is hij overgestapt naar het Ministerie van Economische Zaken, waar hij de functie vervult van directeur-generaal Energie, Telecom en Mededinging. In die hoedanigheid is hij verantwoordelijk voor de energietransitie, voor het beleid inzake informatienetwerken en voor mededingings- en consumentenbeleid.

Hoofd- en nevenfuncties

- Directeur-generaal Energie, Telecom en Mededinging, Ministerie van Economische Zaken
- Lid Raad van Toezicht Stichting Waardering en Erkenning Politie

Opleiding

- Universiteit van Utrecht, Rechten, afstudeerrichting Staats- en Bestuursrecht (afgestudeerd in 1986).

ir. J.W. van Hoogstraten

Gedelegeerd Commissaris

Jan Willem van Hoogstraten is geboren op 14 augustus 1964 in Tripoli. Hij is Gedelegeerd Commissaris van GasTerra.

Van 1989 tot 1997 vervulde hij bij Shell diverse posities in binnen- en buitenland in het vakgebied Well-engineering. In 1997 trad hij in dienst van Wintershall, waar hij verschillende functies bekleedde en in 2007 Commercial Manager werd van Wintershall Noordzee. Van 2008 tot 2015 was hij in dienst van Taqa Energy, in eerste instantie als directeur van het project Gasopslag Bergermeer, en vervolgens als Country Manager en Managing Director. Per 1 maart 2016 trad hij in dienst bij EBN in de functie van CEO.

Hoofd- en nevenfuncties

- Chief Executive Officer, EBN B.V.
- Lid Adviesraad Clingendael International Energy Programme (CIEP)
- Lid Strategische Adviesraad Energy TNO
- Lid Raad van Toezicht Energy Academy Europe

Opleiding

- Technische Universiteit Delft, Petroleumwinning (afgestudeerd in 1989).

drs. R.M. de Jong

Gedelegeerd Commissaris

Rolf de Jong is geboren op 5 november 1962 in Alkmaar. Hij is Gedelegeerd Commissaris van GasTerra.

In 1991 trad hij in dienst bij ExxonMobil, en vervulde sindsdien meerdere functies in binnen- en buitenland. Hij was nauw betrokken bij de opsplitsing van Gasunie in de periode 2004-2005. Daarna was hij in de periode 2006-2013 werkzaam in Houston, Texas (USA), onder andere als Manager New Business Development Natural Gas en Manager Planning & Analysis Upstream Ventures. In 2013 werd hij benoemd tot Managing Director ExxonMobil Tanzania in Dar es Salaam. In 2016 werd hij benoemd tot Director Upstream voor Esso Nederland B.V.

Hoofd- en nevenfuncties

- Directeur Upstream, Esso Nederland B.V.
- Lid Raad van Commissarissen Nederlandse Aardolie Maatschappij B.V.
- President XTO Netherlands, Ltd.

Opleiding

- Universiteit Amsterdam, Bedrijfseconomie (afgestudeerd in 1990).

drs. R.G. de Jongh

Lid van de Raad van Commissarissen

Ruud de Jongh is geboren op 12 augustus 1961 in Leiden. Hij is met ingang van 1 april 2016 lid van de Raad van Commissarissen van GasTerra.

In 1988 trad hij in dienst van Shell als geoloog, en vervulde sindsdien diverse functies in binnen- en buitenland. Van 1997 tot 2001 was hij werkzaam voor de Shell Production and Development Company in Nigeria. Van 2001 tot 2008 bekleedde hij binnen Shell Gas and Power International de functie van Global LNG Manager en vervolgens die van General Manager Marketing Persian LNG. Van 2010 tot 2016 was hij wederom werkzaam in Nigeria waar hij de Shell belangen in exportgas en LNG behartigde. In 2016 werd hij benoemd tot General Manager Joint Venture Governance Nederland.

Hoofd- en nevenfuncties

- General Manager JV Governance Shell Nederland
- Voorzitter Raad van Commissarissen NAM
- Voorzitter Supervisory Board NoordzeeWind
- Supervisory Board member Energy Delta Institute

Opleiding

- Universiteit Utrecht, Geologie (afgestudeerd in 1987)
- Henley Business School, MBA (1997)

mr. drs. T.W. Langejan

Lid Raad van Commissarissen

Theo Langejan is geboren op 15 juni 1957 in Beverwijk. Hij is met ingang van 15 februari 2016 lid van de Raad van Commissarissen van GasTerra. In 1983 trad hij in dienst bij het Ministerie van Financiën. Sindsdien heeft hij diverse functies bekleed binnen onder andere het Ministerie van Financiën, het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, het ministerie van Binnenlandse Zaken. Tussen 2010 en 2014 was de heer Langejan voorzitter van de Raad van Bestuur van de Nederlandse Zorgautoriteit. Sinds 2015 is hij bestuursadviseur bij Twynstra Gudde.

Hoofd- en nevenfuncties

- Bestuursadviseur Twynstra Gudde
- Lid Raad van Advies Pensioen Bestuur en Management

Opleiding

- Rijksuniversiteit Leiden, Rechten (afgestudeerd in 1981)
- Technische Universiteit Delft, bedrijfskunde (afgestudeerd in 1982)

ir. J.M.W.E. van Loon

Gedelegeerd Commissaris

Marjan van Loon is geboren op 25 december 1965 in Helmond. Zij is met ingang van 1 januari 2016 Gedelegeerd Commissaris van GasTerra.

In 1989 trad ze in dienst bij Shell als chemisch technoloog. Sindsdien heeft ze meerdere functies in binnen- en buitenland bekleed. In de periode 1997-2007 was zij werkzaam in Australië als Technical Manager van de Karratha Gas Plant en in Maleisië als Regional Manager LNG & Gas Processing. In 2007 werd zij benoemd tot Global Manager LNG and Gas Processing en vanaf 2009 was zij Vice President Integrated Gas and LNG. Per 1 januari 2016 is zij benoemd tot president-directeur van Shell Nederland.

Hoofd- en nevenfuncties

- President-directeur Shell Nederland B.V.
- Lid Dagelijks Bestuur VNO-NCW
- Bestuurslid VNPI
- Voorzitter Nederlands Bestuur World Petroleum Congres
- Voorzitter Stichting Christiaan Huygensprijs
- Lid Bestuur Avond van Wetenschap en Maatschappij
- Lid Bestuur Apeldoorn British-Dutch Dialogue Conference
- Lid Adviesraad Clingendael Energy Programme (CIEP)

Opleiding

- Chemical Engineering, TU Eindhoven (afgestudeerd in 1989)

ir. F.A.E. Schittecatte

Lid Raad van Commissarissen

Filip Schittecatte is geboren op 26 januari 1978 in Oudenaarde. Hij is lid van de Raad van Commissarissen van GasTerra.

Vanaf 2001 bekleedde hij diverse functies bij ExxonMobil, zowel in Upstream als Downstream, onder andere in Londen. In zijn huidige functie als Gas Marketing Manager vertegenwoordigt hij ExxonMobil in het Nederlandse Gasgebouw.

Hoofd- en nevenfuncties

- Gas Marketing Manager, Netherlands JV, ExxonMobil Gas & Power Marketing

Opleiding

- Universiteit Gent, elektrotechnisch werktuigbouwkundig ingenieur (2001)
- Vlerick Leuven-Gent Management School, MBA (2011)

ir. A.E.M. Broenink

Voormalig directeur Portfolio

Anton Broenink is geboren op 26 mei 1957. In mei 1981 trad hij in dienst bij Esso Nederland B.V. (ExxonMobil), waar hij tot 1986 verschillende technische functies bekleedde. Vanaf 1986 vervulde hij er diverse managementfuncties. In 2002 werd hij benoemd tot marketingmanager Gas.

Op 1 juni 2007 trad Anton Broenink toe tot GasTerra's directie. Per 18 januari 2016 heeft hij zijn functie neergelegd.

Opleiding

- Chemische Technologie, Universiteit Twente

ir. P. Dekker

Voormalig lid Raad van Commissarissen

Pieter Dekker is geboren op 16 juli 1950 in Wassenaar. Hij was tot 1 april 2016 lid van de Raad van Commissarissen van GasTerra.

Vanaf 1977 bekleedde hij diverse functies binnen Shells aardgasorganisatie, onder andere in Londen en Calgary. In 1997 kwam hij terug naar Nederland en werd hij verantwoordelijk voor Shells participatie in het Nederlandse Gasgebouw, met name voor de aardgasverkoopactiviteiten. Hij was tot zijn pensionering tevens lid van de Raad van Commissarissen van de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM) en verantwoordelijk voor Shells participatie in het offshore windenergieproject NoordzeeWind in Nederland.

Opleiding

- Technische Universiteit Delft, Technische Natuurkunde (afgestudeerd in 1975)

drs. M.E.P. Dierikx

Voormalig Gedelegeerd Commissaris

Mark Dierikx is geboren op 5 juni 1953 in Vlissingen. Hij trad per 1 juli 2016 terug als Gedelegeerd Commissaris van GasTerra.

Na zijn studie was hij enkele jaren werkzaam bij Esso Chemie in de marketing. Daarna koos hij voor een carrière bij het Ministerie van Economische Zaken. Hier was hij aanvankelijk actief op het terrein van het Nederlandse industrie en technologiebeleid, vanaf 1992 op het terrein van Buitenlandse Economische Betrekkingen en vanaf 1994 in de functie van directeur Economische Samenwerking en Exportbeleid. In 1996 maakte hij de overstap naar het Ministerie van Buitenlandse Zaken als directeur Azië en Oceanië, tevens plaatsvervangend directeur generaal Regio- en landenbeleid, om in 2000 weer terug te keren bij het Ministerie van Economische Zaken als vrijgestelde plaatsvervangend directeur generaal Buitenlandse Economische Betrekkingen. Vanaf 2004 werkte de heer Dierikx bij het Ministerie van Verkeer en Waterstaat als directeur generaal Water. Van 1 januari 2008 tot 1 juli 2011 was hij directeur generaal Luchtvaart en Maritieme Zaken. Per 1 juli 2011 is de heer Dierikx benoemd tot directeur generaal Energie, Telecom en Mededinging bij het Ministerie van Economische Zaken.

Opleiding

- Vrije Universiteit Amsterdam, Organische Scheikunde, met bijvakken biochemie en economie (afgestudeerd in 1979)

ir. J.M. Van Roost

Voormalig Gedelegeerd Commissaris

Joost Van Roost is geboren op 13 april 1955 in Leuven. Hij trad per 1 augustus 2016 terug als Gedelegeerd Commissaris van GasTerra.

Vanaf 1979 bekleedde hij verschillende functies binnen ExxonMobil. Sinds 1998 was hij Upstream Directeur van ExxonMobil Benelux. Na het samensmelten van Exxon met Mobil werd hij president van ExxonMobil Benelux in 2000. Daarnaast was hij directeur aardgas en CEO van Esso Nederland B.V. en CEO van ExxonMobil Petroleum & Chemical BVBA.

Opleiding

- Katholieke Universiteit Leuven, elektronisch werktuigbouwkundig ingenieur (1977)
- University of Michigan, M.Sc. in Nuclear Engineering (1978)
- Katholieke Universiteit Leuven, MBA (1983)

ir. T.W. Starink

Voormalig Gedelegeerd Commissaris

Thijs Starink is geboren op 23 juli 1959 in Den Haag. Hij trad per 1 maart 2016 terug als Gedelegeerd Commissaris van GasTerra.

Van 1986 tot 2005 werkte hij achtereenvolgens in technische, operationele en commerciële functies voor Allseas, onder andere in Kaapstad en in Londen. In 2006 trad hij in dienst bij EBN als Asset Manager. Vanaf 2011 is hij als Director Asset Management verantwoordelijk voor de aansturing van alle samenwerkingsverbanden van EBN. Daarnaast leidt hij het team dat EBN's belangen in GasTerra en het Gasgebouw behartigt.

Opleiding

- Technische Universiteit Delft, Civiele Techniek (afgestudeerd in 1986)

drs. B.E. Westgren

Voormalig Gedelegeerd Commissaris

Birgitta Westgren is geboren op 25 september 1969 in Täby, Zweden. Zij was van 1 juli 2016 tot 15 september 2016 Gedelegeerd Commissaris van GasTerra.

Sinds 2015 is ze directeur Energiemarkt en Innovatie bij het Ministerie van Economische Zaken.

Opleiding

- Erasmus Universiteit Rotterdam, Economie (afgestudeerd in 1993)

Persbericht

GasTerra ziet in 2016 opnieuw verkoopvolume en omzet dalen

GRONINGEN, 4 maart 2017 - Gashandelsonderneming GasTerra publiceert vandaag zijn resultaten over 2016. Evenals in 2015 zijn zowel de hoeveelheid verkocht gas als de inkomsten gedaald. Het verkoopvolume in 2016 was 63,9 miljard kubieke meter (2015: 70,3); de omzet kwam uit op 9,9 miljard euro (2015: 14,7). Deze daling is vooral het gevolg van de lagere gasprijzen en in mindere mate van de gedaalde productie uit Nederlandse gasvelden, zowel uit het Groningenveld als de kleine velden.

Het jaarverslag staat in het teken van de energietransitie. Om klimaatverandering tegen te gaan dienen we zo snel mogelijk op een volledig duurzame energievoorziening over te gaan. In Nederland spelen daarnaast de aardbevingen in Groningen, die ontstaan als gevolg van de gaswinning, een essentiële rol in het energiedebat. Interim-CEO Robert van Rede zegt hierover in zijn voorwoord bij het jaarverslag: *‘De aardbevingen in Groningen vroegen en vragen nog steeds nadrukkelijk om aandacht. Daar hebben de getroffen Groningers recht op. Een veilige gaswinning en herstel van de aangerichte schade moeten daarom topprioriteit blijven. Tegelijkertijd dient de leveringszekerheid van de miljoenen huishoudens die afhankelijk zijn van het Groningengas ook te worden gewaarborgd.’*

Hoewel de uitdagingen groot zijn, heeft gas alles in zich om deel van de oplossing te zijn en te blijven. Het jaarverslag gaat hier uitvoerig op in. De gassector heeft onder de vlag van haar brancheorganisatie KVGN het concept Gas-op-Maat ontwikkeld. Dit houdt in dat we gas alleen daar inzetten waar duurzamere alternatieven nog niet beschikbaar zijn. Een belangrijk uitvloeisel van de gas-op-maat-benadering is, dat GasTerra zich extra inzet om de productie van en handel in groen gas te bevorderen en meewerkt aan energietransitieprojecten.

Gas voorziet zowel in Europa als Nederland nog steeds in een aanzienlijk deel van de energiebehoefte. Dat zal naar verwachting ook geruime tijd zo blijven. Tijdens het transitieproces moet het systeem blijven functioneren. GasTerra's doelstellingen en activiteiten zijn daarom ongewijzigd: zoveel mogelijk economische waarde toevoegen aan het aan de onderneming aangeboden gas en binnen dit kader voldoen aan de wensen van zijn klanten. Ook in 2016 is GasTerra daarin geslaagd. Het totaal ingekochte en vervolgens verkochte volume van 63,9 miljard kubieke meter was afkomstig uit het Groningenveld, kleine velden, virtuele handelsplaatsen en gasleveranciers uit Rusland, Noorwegen, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. GasTerra en NAM werken nauw samen om de volumes uit het Groningenveld zo vlak mogelijk over het jaar te verdelen.

Voorgaande jaren

- > [GasTerra jaarverslag 2015](#)
- > [GasTerra jaarverslag 2014](#)
- > [GasTerra jaarverslag 2013 \(pdf, 3,2MB\)](#)

Contact

Heeft u naar aanleiding van dit jaarverslag vragen of opmerkingen? Dan kunt u contact opnemen met de Afdeling Communicatie via e-mail of telefoon.

E-mail: communicatie@gasterra.nl

Telefoonnummer: 050-364 8826.

GasTerra B.V.

Postadres

Postbus 477
9700 AL Groningen
Nederland

Bezoekadres

Stationsweg 1
9726 AC Groningen
Nederland

www.gasterra.nl